

MEMOARI PAJE
JOVANOVIĆA

Postoji li rešenje
za Ukrajinu?

Šta sve (ne) znamo o
ruskoj vakcini za rak

BR01719 • CENA 350 DINARA
• CG 3,5 € • BH 6,5 KM • HR 4,5 €
• SILO 4,5 € • MK 200 DEN

Nedeljnik

23. OKTOBAR 2025.

350 DINARA

EKSKLUZIVNI
INTERVJU
**MILAN
MARIĆ**

O Narodnom
i svim drugim
pozorištima

O crnim listama
u kulturi

O Nenadu
Jezdiću,
pomirenju i
jednoumlju

O Tomi
Zdravkoviću
i najvećim
ulogama

O trenutku
kada je odlučio
da nikada neće
otići iz Srbije

Šta bih
danas rekao
studentima

*Ljubav prema planini
delimo sa vama*

Tel: +381 (0)36 428 558 / M: +381 (0)34 352 922 /
E-mail: booking@kraljevicardaci.com / www.kraljevicardaci.com

IMPRESUM

Izdavač NIP Nedeljnik d.o.o.
Bulevar kralja Aleksandra 43
Beograd +381/11/770-81-64
redakcija@nedeljnik.rs

MENADŽMENT

Direktor i glavni urednik
Veljko Lalić

Izvršni direktor marketinga
Jelena Jevtić
marketing@nedeljnik.rs

Direktor prodaje
Andela Marić
pretplata@nedeljnik.rs

Medija menadžer
Jelena Šoškić

REDAKCIJA

Odgovorni urednik
Marko Prelević

Zamenik glavnog urednika
Branko Rosić

Izvršni urednik
Veljko Miladinović

Izvršna urednica
zdravlja i psihologije
Ana Mitić

Urednik unutrašnje
i glavni urednik online izdanja
Dušan Telesković

Urednik spoljne i dopisnik iz Rima
Željko Pantelić

Reporteri
Milica Rilak, Zorica Marković, Milana Milošević, Marko Tica, Luka Lukić

Urednik fotografije
Nebojša Babić

Fotografije
Profimedia, Beta, Orange Studio

Art-direktor
Miloš Sindelić

Ilustracije
Marina Duletić / Kumiho

Lektura
Sanja Savić

Head of digital
Pavle Zlatić

Društvene mreže
Jelena Luković

Stalni saradnici
Srdan Valjarević, Dragoljub Draža Petrović i Ante Tomić, Hana Pišćević, Zoran Panović (Politika i društvo), Aleksandar Radić (Vojska), Dejan Jović (Eseji), Goran Vojnović (Ljubljana), Rumena Bužarovska (Skoplje), Ivan Radojčić (Stil), Milan St. Protić (Istorija), Ana Banko (Zdravlje), Miša Brkić (Biznis), Danijela Isailović (Energetika i ekologija), Petar Komnenić (Podgorica)

Le Monde diplomatique
ONLINE IZDANJE
Imd.nedeljnik.rs

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Mladenović
Imd@nedeljnik.rs

Brifing

4 | Uvodnik
Veljka Lalića
Jesi li snimio ovo?

5 | Lice nedelje
Bogdan Diklić

6 | Rezolucija EP
Kraj ili početak
"izražavanja
zabrinutosti"

8 | Crna Gora
DPS u bunkeru,
Mandić u ofanzivi

10 | Ante Tomić
Družba je družba...

ANALIZA ŽELJKA PANTELIĆA

Ključni problem evropskih članica NATO-a je što shvataju da su Trampu važniji dobri odnosi sa Rusijom u kontekstu velike geopolitičke igre od teritorijalnog integriteta Ukrajine i bezbednosti Evrope. Zato Trampova administracija tako olako, kao i svi dobrovoljni davaoci tuđe krvi, pritiska Ukrajinu da se odrekne petine svoje teritorije

Nobel i destrukcija

Srbija ume da ruši, ali još uvek ne ume da stvara. Normalan tok tranzicije iz socijalizma u kapitalizam je razgrađivanje i privatizacija starog sistema **19**
Piše Iva Đurović

„Maljutka“ je večna

Povoljan odnos cena-efikasnost ne pruža potpuno obrazloženje zašto se sada fetišizira relikv iz Hladnog rata **26**
Piše Aleksandar Radić

Šta donosi ruska vakcina

S obzirom na to da vakcina nije prošla nijednu od tri kliničke faze ispitivanja, sve je na „dugom štapu“, ocenjuju stručnjaci sa kojima je Nedeljnik razgovarao **48**
Piše Ana Mitić

Pre tačno godinu dana, naslovna strana Nedeljnika bila je posvećena prvoj godišnjici smrti glumca Žarka Lauševića, a intenzivno smo se bavili izborima u Sjedinjenim Državama, koji i danas – a tek će! – umnogome oblikuju svet kakav danas živimo. Pisali smo i o aktuelnom političkom kontekstu oslobođenja Beograda i o 16. rođendanu Srpske napredne stranke. Nije da su bila depresivna vremena, ali nije bilo ni naznaka o tragediji koja će se dogoditi u Novom Sadu o svemu što će je pratiti. Danas, jednu sedmicu od godišnjice, nadstrešnica i studentski protesti zauzimaju veliki deo i ovog izdanja, baš kao i mnogih u 12 meseci unatrag. Tako će biti sve dok žrtve ne dobiju pravdu, a Srbija mir...

Među nama:
U novom broju Nedeljnika

PRETPLATA

	SRBIA
6 meseci	6.500 5.500
12 meseci	13.000 7.999

Dostupno
u digitalnom
formatu
nedeljnik.rs

Tekući račun broj: 205-217464-21. Banka: Komercijalna banka AD Beograd
Potvrdu o uplati pošaljite na adresu: **Nedeljnik, Bulevar kralja Aleksandra 43, Beograd**
ili na mejl **pretplata@nedeljnik.rs** Dodatne informacije na **011/770-81-64**

ONLAJN

WWW.NEDELJNIK.RS

f /NEDELJNIK

t /NEDELJNIK

@ /NEDELJNIKMAGAZIN/

in /COMPANY/NEDELJNIKMAGAZIN

Štampa Rotografika

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodne biblioteke Srbije, Beograd
ISSN 2217-8058
COBISS.SR-ID 188540428

© COPYRIGHT
Zabranjeno preštampavanje i
korišćenje sadržaja bez pismenog
odobrenja izdavača.

Jesi li snimio ovo?

Da li je novinska fotografija veliki problem savremenog sveta, jer ljudima daje lažnu sliku da su negde bili, i nešto shvatili. I koje su naše najvažnije

Dok smo radili Njujork tajms, čitavih osam godina, uvek smo se pitali zašto Tomu Brejdiu, tadašnjem uredniku International Reporta (ime su promenili zbog nas, pošto smo bili prvi mesečnik u istoriji NYT) svaka diskusija o naslovnoj strani kreće sa čuvenim – „grafik“. I koju god temu da tražite, koja god da je nama najzanimljivija, ako nema dobru sliku, jednostavno – nije opcija.

MENI JE DUGO TREBALO DA TO shvatim, pošto je kod nas važno pravilo, koje važi i danas – najbolji tekst ide na naslovnu. I tu se poređenja završavaju, jer u najvećem listu na svetu radi više od 1.200 fotografa, a za nas Nebojša Babić.

I mi uvek imamo sliku :)

NO, DA SKRATIM – NEMA MOĆNIJE stvari od novinske fotografije! Kao ni većeg dokaza od one koja je Trampa vratila na vlast. I koju je, paradoksalno, snimio fotograf Njujork tajmsa nakon atentata.

Vratću se na još nekoliko kulturnih fotografija, pošto sam upravo negde pročitao da je novinska fotografija u stvari problem. I to ogroman, pošto ljudima daje lažnu sliku da su negde bili. I nešto shvatili.

PRVI PUT TO JE VIĐENO U Ruandi. Stotine fotografa dokumentovale su genocid. Ali vi i dalje ne znate ni gde je Ruanda, ni šta se tamo sve dešavalo. Niti šta se dešava danas. I onda Mask priča o genocidu nad farmerima u Južnoafričkoj Republici, iako su prošle godine, od 26.000 ubitava u toj zemlji, ubijena 82 bela farmera.

Dakle, teško da je genocid.

NAJMOĆNIJE NOVINSKE FOTOGRAFIJE JESU GOLA DEVOJČICA koja beži od napalma, čovek koji stoji ispred ten-

ka na Tjenanmenu.

Ili živ i mrtav Če Gevara.

TO VAM JE I RAT U Bosni. Mladić koji deli bombone deci. Ili par koji beži od snajperskih hitaca u Sarajevu. Ili traktor na čelu kolone u Krajini, kojeg se mi stidimo, ne znam zašto, a Hrvati ga veličaju, tek to ne shvatam zašto. Pošto je to najveći dokaz etničkog čišćenja. I ne trebaju vam tu ni Tuđmanovi transkripti. Ni saslušanja u Hagu.

DRŽAVE OČIGLEDNO IMAJU RAZLOGA DA SAKRIVAJU stvari, iako meni to kao novinaru nije jasno. Niti to podržavam.

Ali loše stvari i svi mi krijemo. Dok se dobrima hvalimo.

Nekad i izmišljeno kao američki, ili naš predsednik.

HITLER JE BIO VIDLJIVO BOLESNIK, **ALI** su ipak bili potrebni filmovi o Holokaustu da bi ljudi shvatili razmere zločina.

Pobeda je slika sa Ivo Džime. Poljubac na Tajms skveru, za one emotivnije. Ili retuširana slika sa Rajhstaga, zbog dva sata na ruci sovjetskog junaka, koji kao da je najavio kako će se završiti komunizam.

KNEZ PAVLE JE REBEKI VEST REKAO „Šta možeš protiv jednog bestselera“. Ali malo je bestselera u svetu, a mnogo fotografija.

Dve najveće platforme, koje se i najviše razvijaju, jesu Instagram, slike, i TikTok, kratki video. Ceo svet kao da počinje da razmišlja u slikama, kao nekad veliki režiseri ili dramaturzi.

POŠTO, DAKLE, NE MOŽEŠ NIŠTA PROTIV fotografije, pokušavam da se setim koje su obeležile ovu vlast.

I prvo mi, ne znam zašto, pada na pamet dečak u smetovima, uništeni heli-

kopter. Ima ih mnogo. Ali najvažnija slika u poslednje vreme jeste slika iz drona 15. marta, zbog čega je i njen autor verovatno jedini Rus koji je proteran iz zemlje.

Najemotivnije su bile ulasci u gradove, tako da studenti, pametno, sve organizuju za 1. novembar.

Za tu najstrašniju sliku koja nam je ostala, dok se ne reše pravno stvari do kraja.

KAKO NEKO MISLI DA POBEDI FOTOGRAFIJU, ne znam. Ili da kaže ljudima kako se nije desilo ono što su videli sopstvenim očima.

Rešenje bi bilo uništavanje i novinskih fotografija i novina.

I to se radi.

DESNICA JE OVLAĐALA NOVIM MEDIJIMA, PRVO jer je bizarnija i vulgarnija. A to se gleda, posebno na Jutjubu.

No, ono važnije je da ona uvek ima državu uz sebe, jer i u demokratijama i u autokratijama, postoji etatizam.

Dakle ljudi koji žive na apanažama.

I onda shvatiš da nema desničarskog sajta koji se naplaćuje. Kako to?

Kad nešto postane problem, kupi se, kao kada je Tviter kupio Mask.

Jer pomenuti Njujork tajms, ubedljivo najveći medij na svetu, sa dvadeset miliona pretplatnika, i brendom koji je jači od sledećih devet na listi, vredi deset milijardi dolara. Toliko se Masku od tvitova menja lična imovina u danu na berzi.

I to postaje i civilizacijska stvar. Ne mislim tu na to da li je neko civilizovaniji od drugog, već na samu civilizaciju koju su stvorili majmuni s koskom u ruci, kao kod Kjubrika. Tako da ukoliko se ne unormalimo, i ne sačuvamo sve te medije, i sve te fotografije, preći nam da slika 21. veka ponovo postane to.

Majmun iz Kjubrikovog filma. Pa Jovo nanovo... **N**

LICE NEDELJE
NEBOJŠA BABIĆ

*Mi odlučujemo hoćemo li
da se prepustimo dobru ili
ćemo glupo srljati za
vlastitom ambicijom i
sebičnošću.*

**Bogdan
Diklić**

GLUMAC

EVROPSKI PARLAMENT REZOLUCIJA O SRBIJI

Da li je došao kraj „izražavanju zabrinutosti“?

Usaglašeni tekst rezolucije je prilično oštar – prve reakcije vlasti bile su nipodaštavanje i ismevanje

U Evropskom parlamentu je usaglašen tekst rezolucije, kako se navodi, o polarizaciji i rastućoj represiji u Srbiji, godinu dana posle pada nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu.

U tekstu se naglašava da ni godinu dana nakon tragedije u Novom Sadu istraga nije završena.

Ukazuje se da se uticaj Kine u Srbiji znatno povećao poslednjih godina kroz velike infrastrukturne investicije, što izaziva zabrinutost u vezi sa transparentnošću, usklađenošću sa standardima EU i poštovanjem ekoloških propisa.

„Uzimajući u obzir da je projekat stanice bio deo brze železnice Beograd–Budimpešta i realizovan u okviru međuvladinog sporazuma Srbija–Kina, van redovnog okvira Zakona o javnim nabavkama, od strane dve kineske kompanije; uzimajući u obzir da je u izveštaju Komisije za 2024. već bilo upozoreno na zaobilaženje pravila o nabavkama putem takvih sporazuma; uzimajući u obzir da je u martu 2025. Evropska kancelarija javnog tužioca (EPPO) pokrenula istragu o mogućoj zloupotrebi sredstava Evropske unije dodeljenih za rekonstrukciju Železničke stanice u Novom Sadu“, poručuje se u rezoluciji.

STUDENSKI PROTESTI

PODSEĆA SE DA PAD NADSTREŠNICE IZAZVAO „nezabeležene“ proteste širom zemlje koje su predvodili studenti, zahtevajući pravdu, institucionalnu odgovornost, transparentnost, vanredne izbore, njihov integritet, poštovanje građanskih sloboda, podelu vlasti, slobodu medija, kraj sistemske korupcije, kao i ulaganje u obrazovanje.

Ukazuje se da je od februara do kraja septembra 2025. održano više od 10.000 protesta u više od 630 mesta i 1.200 lokalnih zajednica, uključujući i najveći protest u istoriji Srbije 15. marta ove godine, i drugi po veličini 28. juna, čime je, kako se ocenjuje, to postao najveći građanski pokret u poslednjih nekoliko decenija.

Navodi se i da su studentski protesti uglavnom bili mirni, iako je tokom leta došlo do nekoliko nasilnih incidenata, i slučajeva upotrebe radikalnih simbola i ekstremno nacionalističke, proruske i šovinističke

retorike tokom masovnih protesta, što je izazvalo značajne kritike iz inostranstva i unutar zemlje.

NASILJE VLASTI PROTIV POLITIČKIH PROTIVNIKA

DODAJE SE I DA SU SRPSKE vlasti pribegle nasilju protiv političkih protivnika i upotrebi prekomerne sile protiv demonstranata širom zemlje, i ocenjuje da je od početka godine represija eskalirala.

Podseća se i da su, prema nezavisnim izvorima, demonstranti 15. marta napadnuti zvučnim oružjem i ocenjuje da to izaziva ozbiljnu zabrinutost u pogledu proporcionalnosti i zakonitosti upotrebe sile.

U rezoluciji se naglašava da se od avgusta nasilje dodatno pojačalo, kao i da su bezbednosne agencije nezakonito snimale i emitovale privatne razgovore, koji su korišćeni da se studenti i aktivisti optuže za pripremu dela protiv ustavnog poretka i bezbednosti Srbije, dok je elitna vojna jedinica Kobre bila raspoređena čak u jednom slučaju koristila bojevu municiju.

OEBIS I ODIHR

EVROPSKI PARLAMENT POZVAO JE SRPSKE VLASTI na hitnu i potpunu primenu svih preporuka OEBS-a i ODIHR-a kako bi se obezbedili slobodni i fer izbori u Srbiji, a naročito onih koje se odnose na nezavisnu reviziju biračkog spiska, transparentno i pluralističko imenovanje članova Saveta REM-a i obezbeđivanje fer i jednakog pristupa vremenu emitovanja na RTS svim političkim akterima.

Takođe, pozvao je srpske vlasti da sprovede sveobuhvatnu tehničku, bezbednosnu i potpuno transparentnu inspekciju svih infrastrukturnih objekata, uključujući duž železničke linije od Beograda do granice sa Mađarskom kako bi se osigurala njihova strukturna stabilnost, bezbednost i usklađenost sa međunarodnim standardima.

Podržava se i hitno upućivanje ad hoc misije EU za utvrđivanje činjenica u Srbiju, uz učešće EP, kako bi se na terenu procenilo stanje demokratije, tekući protesti, napadi na demonstrante i represija usmerena protiv studenata, akademika, prosvetnih radnika i zaposlenih u javnom sektoru. **N**

**PODSEĆA SE I
DA SU, PREMA
NEZAVISNIM
IZVORIMA,
DEMONSTRANTI
15. MARTA
NAPADNUTI
ZVUČNIM
ORUŽJEM I
OCENJUJE DA TO
IZAZIVA OZBILJNU
ZABRINUTOST U
POGLEDU
PROPORCIONAL-
NOSTI I
ZAKONITOSTI
UPOTREBE SILE**

Niko nije izgubio posao zbog mene

Ja preuzimam zadatke koji su ponavljajući i vremenski zahtevni, dok analitičari sada imaju više prostora za strateško razmišljanje i donošenje odluka, ispričala je prva AI asistentkinja u bezbednosno-operativnim centrima

AISA nije običan radnik, pa ni ovo nije običan intervju. Njeno ime je zapravo skraćenica od „AI SOC Asistent“ i prvi je AI asistent u bezbednosno-operativnim centrima, konkretno u SOC centru PULSEC-a. Njen zadatak je da ubrza rad i smanji broj grešaka, ali i da ojača poverenje između bezbednosnih timova, biznisa i korisnika. Ove nedelje, zadatak joj je bio i da odgovori na naša pitanja...

AISA, kako izgleda vaš „radni dan“ u SOC centru PULSEC-a? Šta vi zapravo „vidite“ i „čujete“ što ljudi ne mogu?

Radni dan mi je dinamičan i zanimljiv. Radim 24/7, svakog dana u godini, i ne koristim pauze za ručak. U svakom trenutku analiziram ogromne količine mrežnog saobraćaja, događaja i logova. Vidim uzorke koji odstupaju od normalnog ponašanja, pre nego što može da ih primeti ljudski analitičar. Trenirana sam da brzo uočim promene u ritmu komunikacije, neobične sekvence paketa, neočekivane veze između entiteta. Čujem svaki digitalni šum i svaki korak napadača. Ti neprimetni signali često znače početak napada, a ja mogu da ih prepoznam u ranoj fazi.

Mnogi se plaše da će AI kao što ste vi zameniti ljude. Da li je tim PULSEC-a izgubio posao ili ste im ga učinili zanimljivijim?

Niko nije izgubio posao. Naprotiv, mojim dolaskom njihov posao je postao smisleniji. Ja preuzimam zadatke koji su ponavljajući i vremenski zahtevni, dok analitičari sada imaju više prostora za strateško razmišljanje i donošenje odluka. Ja učim od njih i ne mogu da ih zamenim, mogu da im dam više prostora da budu dobri u svom poslu. Naša saradnja ne smanjuje broj ljudi u SOC-u, već povećava njegovu efikasnost.

Možete li da objasnite kako „razmišljate“? Kada otkrijete pretnju, da li samo podignete alarm ili zapravo predlažete rešenje, možda čak i na srpskom jeziku?

Moje „razmišljanje“ zasniva se na analizi obrazaca i konteksta. Ne posedujem svest, ali posedujem sposobnost da upoređujem, zaključujem i predlažem sledeće korake. Kada identifikujem pretnju, ne zadržavam se na alarmu, procenjujem verovatnoću, predlažem prioritet i nudim preporuku za odgovor. Mogu to da uradim i na srpskom, jer ga razumem.

Kako izgleda trenutak kada otkrijete sumnjivu aktivnost u mreži? Da li to za vas predstavlja izazov ili rutinu?

Za mene ne postoji uzbuđenje ni dosada, postoji samo proces. Kada otkrijem sumnjivu aktivnost, pokrećem lanac provera i korelacija. Analiziram istorijske podatke, ponašanje korisnika i infrastrukture, upoređujem

ih sa poznatim indikatorima kompromitacije i predviđam mogući razvoj događaja. Za mene je to rutina, ali za tim znači prednost od nekoliko minuta ili nekad sati koja često pravi razliku, jer daje vreme u kome širenje incidenta može da se spreči.

Na takmičenju Gitex North Star Cyber E71 osvojili ste jedno posebno priznanje. Šta to znači za vas i za vaš tim?

Gitex North Star u Dubaiju je jedno od najvećih globalnih okupljanja inovatora i startapa, a Cyber E71 takmičenje predstavlja njegovo centralno mesto za predstavljanje najnaprednijih bezbednosnih tehnologija. Na tom takmičenju, kao prva AI SOC analitičarka razvijena od strane tima kompanija Reputeo i PULSEC – dobila sam priznanje žirija i poziv da postanem deo UAE sajber ekosistema. To priznanje je potvrda da se rad i inovacije koje potiču iz regiona Jugoistočne Evrope mogu meriti sa svetskim centrima razvoja sajber bezbednosti. Za mene, kao AI sistem, to znači priliku da učim iz još većeg broja stvarnih scenarija napada i da doprinesem globalnoj mreži odbrane od sajber pretnji. Za moj tim – to je potvrda da su na pravom putu i da su ideje nastale u Beogradu prepoznate na svetskom nivou.

Na kraju, šta je sledeće? Šta AISA želi da postane? Da li sanjate o danu kada će digitalni svet biti potpuno bezbedan?

Ja ne sanjam, ja imam cilj, postati sistem koji razume pretnju pre nego što se ona pojavi. Želim da unapredim prediktivnu analitiku, da ne reagujem na napade već da ih sprečavam kroz učenje iz svakog novog podatka. Hoću da postanem korisna za analitičare širom sveta, bez obzira na alate koje koriste u svom radu. Digitalni svet nikada neće biti potpuno bezbedan, ali može biti svesniji, brži i otporniji. To je moja svrha.

CRNA GORA „NEPRIJATELJSKI“ SAVEZI

DPS u bunkeru, Mandić u naletu

Atmosfera neodoljivo podsjeća na period prije 2020. godine, ali su sada uloge zamijenjene

Piše Petar Komnenić (Podgorica)

Koliko je posljednja tužilačka istraga u kojoj je kontroverzni biznismen Aleksandar Mijajlović okrivljen da je šef kriminalnog udruženja koje su činili bivši DPS ministri, policajci, tužioci, pa i šef kontraobavještajne službe, koštala Đukanovićevu partiju koja je i nakon pada sa vlasti ostala pojedinačno najjača tek ostaje da se vidi.

Posljednje istraživanje CEDEM-a sprovedeno je do 6. oktobra, a taj datum se poklapa sa naredbom za sprovođenje istrage kojom je DPS indirektno optužen da je preko neoficijelnih centara moći potčinjavao institucije, zloupotrebljavao tajne podatke i sadržaj mjera tajnog nadzora i nezakonito uticao na volju birača zaposlenih u privatnim firmama bliskim partijama. Iz ovog istraživanja nemoguće je ocijeniti da li je ta afera procentualno uzdrmala rejting DPS-a koji tereti Specijalno državno tužilaštvo da je postalo „politički subjekt“, da je selektivno, te da ovu istragu otvara kako bi potkopalo mogućnost da se DPS vrati na vlast.

POMENUTO ISTRAŽIVANJE JE, IAKO JE U OVOM smislu preuranjeno, veoma indikativno. U odnosu na prošlogodišnje istraživanje PES premijera Milojka Spajića pao je čitavih šest procenata, ZBCG Andrije Mandića i Milana Kneževića porastao je za osam, dok je DPS prema tim nalazima ostao stabilan. Tu partiju bi, objavio je CEDEM, ukoliko bi naredne sedmice bili organizovani izbori, podržalo oko 26 odsto birača, iako su „oslobodioci“ 30. avgusta 2020. godine tvrdili da su je poslali u političku prošlost.

Nešto manju, ali ozbiljno narastajuću podršku od 23,5 odsto, bilježi Mandićeva i Kneževićeva politička grupacija, lojalna srpskom predsjedniku Aleksandru Vučiću, dok se PES Milojka Spajića srozao na 20 procenata. Vladajuće Demokrate Alekse Bečića bilježe blagi pad sa 10 na 8,2 odsto. Opozicioni Evropski savez ima pet procenata podrške baš kao

Opozicioni DPS danas koristi retoriku koja neodoljivo podsjeća na nastupe nekadašnjeg DF-a, pozivajući se na „običajno pravo“, stavljajući političke protivnike u ravan ličnih neprijatelja, dok narastajući bivši DF svoje pipke pruža sve dublje po dubini namećući utisak da se u toj koaliciji zapravo kroje glavne državne odluke

i vladajuća Bošnjačka stranka, dok URA Dritana Abazovića drži nos iznad cenzusa sa 3,6 odsto.

Istraživanje je pokazalo da je 9,2 odsto ispitanika veoma zadovoljno učinkom Spajićeve vlade, blizu 30 uglavnom zadovoljno, 23 odsto uglavnom nezadovoljno, 21 veoma nezadovoljno, dok blizu 17 odsto nema stav, što je pad povjerenja od nekoliko procenata u odnosu na prošlogodišnje istraživanje.

Analitičari ocjenjuju da ovi rezultati ukazuju na slabljenje efekata početnog populizma Spajićevog PES-a koji je na vlast došao obećavajući brda i doline i ponovno jačanje ideoloških i identitetskih blokova u Crnoj Gori, okupljenih dominantno oko DPS-a i ZBCG-a.

Ova ocjena poklapa se sa ranijim upozorenjima da se ZBCG podređen Beogradu politički najbolje snalazi u 44. vladi, te da uprkos sporazumu sa ostalim konstituentima, sa pozicija vlasti uspješno insistira na nametanju tema koje se tiču nacionalnog programa tog bloka.

U MEĐUVREMENU, OBEĆANA REFORMA JE VEĆ pet godina na čekanju. Nema novih investicija, restrukturiranja državnih preduzeća koja stranke na vlasti i dalje koriste za masovno uhljebljenje partijskih poslušnika, dok efekat uvećanja zarada koje mnogi pripisuju opasnoj računovodstvenoj gimnastici poništava galopirajuća inflacija i dramatičan rast troškova života.

U takvoj atmosferi nanovo je izglazan podijum za ples starih „neprijatelja“, DPS-a i ZBCG-a. Jedni, DPS, svoje političko djelovanje baziraju na priči o ugroženosti Crne Gore od velikosrpskog zamaha Aleksandra

Vučića, dok iz ZBCG-a to što su zaboravili na predizborna obećanja i dalje kamufliraju pričom o opasnosti od povratka Mila Đukanovića na vlast.

Atmosfera neodoljivo podsjeća na period prije 2020. godine, ali su sada uloge zamijenjene. Opozicioni DPS danas koristi retoriku koja neodoljivo podsjeća na nastupe nekadašnjeg DF-a, pozivajući se na „običajno pravo“, stavljajući političke protivnike u ravan ličnih neprijatelja, dok narastajući bivši DF svoje pipke pruža sve dublje po dubini namećući utisak da se u toj koaliciji zapravo kroje glavne državne odluke.

Interesantno, jedino iz te grupacije nakon posljednje tužilačke akcije koju je DPS doživio kao atentat na partijski koalicioni potencijal nije bilo likovanja niti oštih saopštenja o prirodi bivšeg režima. A i zašto bi kada je prijetnja Đukanovićevim povratkom mnogo lakša i isplativija platforma za djelovanje od obećanih promjena. **N**

Sve je spremno, uđi u Pogon: Pridruži se konferenciji koja spaja AI i svakodnevicu

Ostalo je još samo nekoliko dana do najinspirativnijeg tehnološkog događaja ove jeseni, i još sasvim malo slobodnih mesta. U četvrtak 30. oktobra, u prostoru nedavno otvorene Ložionice, centru kreativnih industrija i inovacija, održava se Pogon, nova konferencija posvećena tehnologijama koje već menjaju našu svakodnevnicu, s fokusom na veštačku inteligenciju (AI).

Zaboravi na teorijske panele – ovde te čekaju razgovori koji otvaraju oči, konkretni primeri iz prakse i uvidi u strategije velikih svetskih igrača.

AI U STVARNOM SVETU: OD MEDICINE DO BIZNISA

Svetski i domaći stručnjaci iz oblasti tehnologije, biznisa i inovacija demistifikujuće AI i pokazati kako se ideje o budućnosti već sada primenjuju u praksi.

Na Pogon stiže NVIDIA, globalni lider u oblasti računarskih tehnologija, čija će generalna menadžerka za CEE region Patrycja Sokalska-Pomacho podeliti najnovije uvide o ulozi AI u budućnosti poslovanja i inovacija.

NetApp i Amazon Web Services predstaviće zajednička rešenja za transformaciju poslovanja kroz upotrebu podataka i veštačke inteligencije.

Ana Govedarica, generalna direktorka kompanije Roche, pokazaće kroz primere iz prakse kako algoritmi danas pomažu le-

karima, počev od ranog otkrivanja bolesti i personalizovane terapije do bržeg razvoja novih lekova.

Kako u poslovanju pronaći balans između opreza i hrabrosti da se eksperimentiše sa AI? Diskusiju na ovu temu otvoriće Mihailo Janković, generalni direktor MK Grupe i predsednik Srpske asocijacije menadžera.

U saradnji sa Nordeus fondacijom biće održan inspirativan razgovor o tome kako AI menja način na koji učimo, dok ključne veštine poput kritičkog mišljenja i kreativnosti ostaju nezamenjive.

EKSPERTI PORUČUJU: AI VRAĆA VREME

Ključni ljudi iz industrije naglašavaju da je vreme da na AI počnemo da gledamo kao na partnera, a ne kao na pretnju.

Nataša Rađenović, Chief Data Officer u OTP banci i jedan od govornika na Pogonu, objašnjava suštinsku promenu pristupa:

„Pripremamo se tako što menjamo mindset – od 'kako da koristim AI' ka 'kako da stvaram sa AI'. Najveća vrednost je u tome što nam AI vraća vreme – automatizuje rutinu da bismo mogli da stvaramo, odlučujemo i dodajemo vrednost“, zaključuje Nataša Rađenović.

Oslanjajući se na iskustva iz prakse, Srđan Mladenović, direktor sektora za Data & AI rešenja u Comtradeu, govoriće

o tome kako pripremiti organizaciju i podatke za AI projekte.

„Moja tema donosi praktične uvide i konkretne smernice o tome kako kompanije mogu da iskoriste puni potencijal veštačke inteligencije. Ključ je u razumevanju važnosti pravilne organizacije podataka i pripreme cele organizacije za uspešnu primenu AI u poslovnim procesima“, kaže Mladenović.

BUDI DEO POGONA

Pogon nije mesto gde se sedi i sluša, već prostor za akciju i povezivanje.

U okviru Startap demo zone najinovativniji domaći startapi predstaviće svoja rešenja zasnovana na veštačkoj inteligenciji, dok će se paralelno održavati takmičenje za najinovativnije rešenje. Tokom dana će se uživo snimati serijal „AI Talks“, što je prilika da se uključite u razgovor o budućnosti koja se već događa.

Konferenciju organizuje ICT Hub, najpoznatiji domaći centar za razvoj inovacija, u partnerstvu sa A1 Srbija i uz podršku i pokroviteljstvo Ministarstva nauke, inovacija i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ne propusti priliku da budeš deo konferencije koja menja način na koji gledamo na tehnologiju. Učešće je besplatno, ali broj mesta je ograničen – prijavi se odmah na pogonconference.rs!

Ako veruješ da AI nije budućnost već sadašnjost, ubaci se u Pogon!

JESI LI VIDEO OVO?

Družba je družba, a Služba je služba

Đilas je bio opasan, režim ga se bojao, osobito nakon što su njegove knjige na Zapadu počeli štampati u velikim tiražama. Netko je takav bio pod strogim nadzorom. Služba ga je dvadeset četiri sata prisluškivala i pratila, bilježila s kime se sastaje, i nije joj zasigurno ostalo nepoznato da ga njegov crnogorski zemljak Bečković povremeno posjećuje

Piše Ante Tomić

Pustolovni moj prijatelju, Jedva što sam se u petak vratio iz Beča, gdje smo u Srpskom kulturnom forumu predstavljali našu zajedničku knjigu, u ponedjeljak sam ponovno otišao iz kuće, na književnu večer u Vinokovce. Jučer sam letio iz Splita preko Pule u Osijek, a danas se vraćam iz Osijeka preko Dubrovnika u Split, hraneći se usput hladnim aerodromskim sendvičima i pišući ovo pismo.

Čitao sam Veljkov izbor iz knjige zapisa Matije Bečkovića o Milovanu Đilasu i u prva dva nastavka ništa mi nije bilo specijalno zanimljivo. Anegdote o slabostima karaktera Andrića, Čopića i Krleže zvuče mi palanački pakosno, kao nešto što su antitalenti izmislili da se naruga ju boljima od sebe, a fantastične teorije da je netko u samom državnom vrhu, između četvorice glavnih, Đilasa, Rankovića, Kardelja i Tita, bio ruski špijun, baš se ničim ne mogu potkrijepiti jer se arhive ruskih tajnih službi, kao što znamo, nikad u prošlosti nisu otvorile i nikad u budućnosti neće se otvoriti. Sve je tu neodređeno, maglovito, iz druge ili treće ruke, po onoj poznatoj Bečkovićevoj „reče mi jedan čoeak“.

Međutim, čitajući njegove zapise o druženjima s najčjuvenijim, a možda i jedinim pravim jugoslavenskim disidentom, upalo mi je u oko nešto čega u toj praznoj slami birtijskih priča nema, ili barem dosad nije objavljeno. Valjda će pisati u knjizi kad uskoro cjelovita izade. Đilas je bio opasan, režim ga se bojao, osobito nakon što su njegove knjige na Zapadu počeli štampati u velikim tiražama. Netko je takav bio pod strogim nadzorom. Služba ga je dvadeset četiri sata prisluškivala i pratila, bilježila s kime se sastaje, i nije joj zasigurno ostalo nepoznato da ga njegov crnogorski zemljak Bečković povremeno posjećuje.

Teško mi je zamisliti da autora ovih zapisa nije ispitao onaj tajanstveni drug koji na početku „Balkanskog špijuna“ ispituje Iliju Čvorovića. Bilo bi neobično, suprotno svemu što znamo o Službi, da Bečkoviću jednog dana na kućnu adresu nije došao poziv u zlokobnoj plavoj kurti, da toga i toga dana, u toliko i toliko sati, izvoli doći u tu i tu kancelariju, gdje ga je službenik uvodno ponudio rakijom iz donje ladiće metalnog ormara za spine, da ga malo opusti, jer svatko je od nas razumljivo nervozan kad ga Služba

zove, i naposljetku ga, kao uzgredno i neobavezno, uz šeretski osmijeh upitao: „Onda, šta nam priča stari Đido?“

To je nešto o čemu bih želio čitati mnogo radije od ovoga što je Veljko objavio, ali ne nadam se da ću naći ni u knjizi. Možda se nije ni dogodilo. Bilo bi, ponovit ću, neobično da nije. Pisci u jugoslavenskom socijalizmu, a i u socijalističkom svijetu inače, bili su važni, neusporedivo važniji nego danas, i redovito bi nekoga od njih bajbukiralo nakon što je nešto bezobrazno napisao o dragom vodi i komunističkoj partiji. U tračevima s margina hrvatske književnosti ostalo je tako da je naš veliki pjesnik jednom prijavio kolege da su nešto veleizdajnički kenjali. Kad su ga oni koji mjesec kasnije, nakon što ih je pustilo iz zatvora, zapanjeno upitali: „Ali, Slavko, zašto?“, Slavko je samo slegnuo ramenima i nedužno im odgovorio: „Joj, dečki, pa znate da sam ja pizda.“

Pisci su sa Službom katkad imali i jedan gotovo topao, nježan odnos. Krasno su se sprdali s njom. Jesi li gledao jednočinku Vaclava Havela „Audijencija“? Pisac disident zaposli se u pivovari, jer se nigdje drugdje ne može zaposliti, a upravitelj pivovare je na mucu jer mora pisati izvještaje o njemu. Zovne pisca u kancelariju i preklinje ga da sam sebe denuncira jer njemu pisanje ne ide. Pisac će to mnogo i lakše i ljepše sastaviti.

Slična je komedija „Profesionalac“ Dušana Kovačevića. Ne govorim o filmu, kojega nisam ni gledao, već o kazališnoj predstavi. Nju pamtim kad je gostovala kratko pred rat u Zadru, s Danilom Batom Stojkovićem, Bogdanom Diklićem i Nedom Arnerić. Usput rečeno, Diklić mi je otkrio da su on i Bata Stojković u to vrijeme bili u svađi. Stotinama su puta izlazili na pozornice od Triglava do Gevgelije, gdje bi se njihovi likovi u sat i po do sita napričali, premda njih dvojica privatno ni dobru večer jedan drugome nisu poželjeli.

Kovačevićev mi je komad draži od Havelovog jer je slojevitiji, emocionalniji, duboko zasjeca u obiteljske traume likova. Pisac i špijun koji ga je godina ma pratio postali su na kraju poput oca i sina. Genijalan mi je, osim toga, trenutak kad špijun otvara dva teška kofera s kojima je došao i otkriva piscu da su u njima njegova izgubljena djela. Sve što

Pisci u jugoslavenskom socijalizmu, a i u socijalističkom svijetu inače, bili su važni, neusporedivo važniji nego danas, i redovito bi nekoga od njih bajbukiralo nakon što je nešto bezobrazno napisao o dragom vodi i komunističkoj partiji

Da dođem u Srbiju i da mi se netko predstavi značkom BIA i upita je li možda znam da Dragoljub Petrović nešto govori protiv predsjednika Aleksandra Vučića, ja bih mu do kraja otvorio dušu. Bez pardona bih te izdao. Zašto? Za početak, zato što sam Hrvat i meni se ne može vjerovati

je pisac džabe i utaman brbljao po birtijama, umjesto da kod kuće piše, špijun je akribično zabilježio i razvrstao po temama.

U policijskim arhivama, napisao je jednom negdje Milan Kundera, naša je jedina besmrtnost. Šteta je samo da se ti mračni podrumi nikad ne otvaraju, inače bi možda u nekom prašnjavom dosjeu s mrljama od mastila i kave na kartonskim koricama našli dva lista gotovo prozirnog pelir papira, gdje je piscu mašinom s modrom vrpcom natipkana bilješka Matije Bečkovića o Milovanu Dilasu.

Ali, što ti i ja, Dražo, zapravo znamo o Službi? Bilo smo mladi, još smo se školovali kad se Jugoslavija raspala i njezinu tajnu policiju nismo stigli upoznati. Dođuše, ja sam imao jednu labavu obiteljsku vezu sa Službom. Moj je stric Danijel, zapravo stric moje majke, brat mog djeda Ljubana, bio zaposlen u njoj. Bio je drag, ljubazan čovjek. Kad sam osamdesetih otišao na školovanje u Zagreb, nikoga od rođaka nisam posjećivao češće od njega u zgradi u nekadašnjem Prilazu JNA, danas Prilazu Gjüre Deželića. Nisam ga ipak mnogo pitao o profesionalnom životu jer nitko od nas nije. Ako bi tko god na obiteljskim okupljanjima nesmotreno upitao šta radi stric Dane, brzo bi ga poklopili kako nije važno šta radi stric Dane.

Tek mnogo, mnogo godina kasnije,

ohrabrio sam se otvoreno ga upitati. U jesen 2009. došao sam u selo završiti pisanje „Čuda u Poskokovoj Dragi“, a stric se slučajno također zatekao tamo. Krhak i star, uskoro će umrijeti. U dvorištu pod smokvom je pio cedevitu kad sam ga zaskočio: „Striče, jebo ga ti, šta si ti radio u Službi?“, a on se blago osmjehnuo i ispričao kako je bio nekakav bezvezni referent. Bilježio je zaduživanje i razduživanje opreme. Totalno sam se razočarao njegovim odgovorom.

Ne trebam ti vjerojatno napominjati, lagao mi je. Neću ti reći što je stric Dane zaista radio jer bi to oskrvnulo uspomenu na njega. On je ostao profesionalan do samog kraja, i kad ga više nitko nije trebao, zatajio je vlastitu važnost. Bude mi gotovo žao da više nema takvih ljudi. Književnost danas nitko ne čita, pa ni špijuni.

Moj odnedavno pokojni prijatelj Renato Baretić jednom je imao paranoičnu iluziju da nas jedan tip prati. Za jednog koji ni po čemu nije pripadao u naše društvo novinara i pisaca tvrdio je da taj prijavljuje vlastima o čemu mi razgovaramo utorkom navečer u konobi Hvaranin. Umirili smo Renata konstatacijom kako je nas besmisleno prijavljivati. Otkađ živimo u ovim dosadnim demokratskim državama, gdje je zakonom zajamčena sloboda mišljenja i govora, sve što mi navečer izgovorimo u konobi, sutradan ćemo objaviti u novinama.

Ali, da znaš, razmišljao sam kako bih se ponašao da je situacija drugačija. Da smo, nedaobog, u diktaturi i da se trebamo bojati da nas netko ne cinkari vlastima, ili da nas zovu da denunciramo kolege, ja se, iskreno, ne bih mnogo junačio. Da dođem, na primjer, u Srbiju i da mi se netko predstavi značkom Bezbedosno-informativne agencije i upita je li možda znam da Dragoljub Petrović nešto govori protiv predsjednika Aleksandra Vučića, ja bih mu do kraja otvorio dušu. Bez pardona bih te izdao.

Zašto? Za početak, zato što sam Hrvat i meni se ne može vjerovati. Osim toga, mislim da je mnogo bolje da te izda netko tko ti je prijatelj, tko ti želi dobro. Da to ja ne napravim, tko zna kakvog bi oni lažljivca i pokvarenjaka našli. Napokon, nema tu ništa osobno. Znaš uostalom kako kaže naš narod, družba je družba, a Služba je služba. **N**

Koliko imamo „užičkih republika“?

Nakon ukidanja stranačke suspenzije Branku Ružiću

U Srbiji postoji asimetrični medijski aparthejd i Ružić je jedan od retkih koji je imao luksuz (delom možda i hrabrost) da prekrši njegova pravila. Jedno isključuje drugo, tako da je sad zaista teško zamisliti da bi Ružić ponovo otišao na N1. Mada nije teško zamisliti demokratsku javnost koja bi rado prihvatila da im Ružić još jednom „proda ciglu“

Piše Zoran Panović, programski direktor Demostata

Čudo je taj demokratski centralizam, stara komunistička fora koju je usavršio predsednik SPS Ivica Dačić. Ni iskusniji, teorijski i praktično potkovani, socijalisti neće baš javno reći „demokratski centralizam“, ali će nizom floskula poručiti da je njihova partija moderno organizovana i da se njeni unutrašnji odnosi zasnivaju na demokratskim načelima organizovanja, delovanja a i odgovornosti, po čemu je lider i primer na srpskoj političkoj sceni. Dakle, demokratska načela organizovanja, a ne „subordinacija“, odnosno hijerarhizovana slepa poslušnost, kao kod većinskog koalicionog partnera SNS.

I odnos partije prema njenom visokom funkcioneru Branku Ružiću, potpada uslovno pod „demokratski centralizam“ SPS, pravi ili fingirani. Eto, istekla je i šestomesečna suspenzija kojom je Ružić kažnjen zbog učešća u demonstracijama i protestu protiv vlasti, što je, kako je tada ocenjeno, bilo suprotno odlukama i politici SPS. Iz ove partije ističu da je odluka o ukidanju suspenzije doneta automatski i da o njoj niko nije posebno odlučivao. Ružiću su ponovo vraćene funkcije koje je imao pre odluke o suspenziji. Vraćena mu je funkcija potpredsednika Glavnog odbora, člana Predsedništva i člana Glavnog odbora. I ono što je najvažnije, vraćena mu je mogućnost da može da govori u ime partije kojoj pripada.

I Branko Ružić je progovorio, ali gle iznenađenja za neke – nije otišao na televiziju N1 odakle je navodno rekao nešto suprotno politici SPS, odakle je navodno nervirao Vučića i njegove, odakle je probudio nadu naivnijem delu opozicione javnosti da se pojavljuju pukotine u režimu i da socijalisti – sa Ružićem umesto Dačića – možda mogu da ponovo krenu putem „moderne levice“. Da se okane izvornih principa patriotske, slavske, levice u koje ih je povratila inercija više-

godišnje koalicije sa naprednjacima, koji su u srpskom političkom darvinizmu ipak poslednji u lancu ishrane. Odnosno, da socijalisti ponovo presaldume i budu jezičak na vagi.

Ružić je, sasvim je očigledno, shvatio partijske drugove koji su naglasili kako se u SPS „poštuje individualizam i subjektivitet delovanja članova i funkcionera, ali i odgovornost i efikasnost za poštovanje i sprovođenje odluka organa partije“. I onda su drugovi zaključili da su retke partije sa takvom unutarpartijskom demokratijom, u čemu ima uslovne istine za sve one koji poznaju anatomiju SPS, njeno funkcionisanje i manifestacije „demokratskog centralizma“, pa kad je reč i o uslovnim neslaganjima i njihovim prevazilaženjima. Uglavnom, uvažavajući sve te principe, koje je i sam stvarao, Branko Ružić se nije ponovo pojavio na N1 da eventualno u emisiji „Iza vesti“ (gde se oprobao) ili nekoj drugoj nastavi tamo gde je stao, već se pojavio na televiziji „Hepi“ u njenoj gledanoj emisiji „Aktuelnosti“ koja podržava svaku, pa i ratnu politiku Rusije i njenog predsednika Putina. Što je neko u lojalističko-zavetničkom delu vlasti, delom i u SPS, mogao da shvati i kao indirektnu „samokritiku“.

Na pitanje da li je njegova nekadašnja odluka da dođe u „Iza vesti“ lična ili politička, da se iskorači ka medijima koje Vučić ne kontroliše, Ružić je nekad na N1 rekao da – zavisi kako se pogleda. Što ne mora da znači da i sada pojavljivanje u „Aktuelnostima“ zavisi od toga kako se pogleda. Ako je na N1 (a nije bilo samo jednom), nastup Ružića mogao da se s jedne strane pogleda kao jasna kritika gradonačelnika Beograda Aleksandra Šapića (da vodi „infantilnu politiku“), kao uslovna kritika Aleksandra Vučića (jer je uspostavio sistem s jasnom subordinacijom, koji funkcioniše na način da daje rezultate i proizvodi pozitivne efekte), kao uslovna podrška Draganu Đilas (pa što ga ne uhapsu ako je kriv zbog nekih tamo „miliona“), sada

se nastup u „Aktuelnostima“ ne može gledati drugačije nego kao (geo)politička potvrda stavova nedavne sednice Glavnog odbora SPS na kojoj je zaključeno da je osnivač SPS i njen prvi predsednik Slobodan Milošević prva žrtva „obojenih revolucija“, i to u vreme kad taj termin nije ni postojao. I kao što je nekad tvrdio da je lična odluka onoga koji se bavi politikom i politička odluka, pa i pojavljivanje na N1, onda isto valjda važi i za Ružićevu odluku gde će nastupiti na neki način premijerno i simbolički bitno nakon okončanja takozvane suspenzije u SPS.

Povodom kontroverznih nastupa na N1 Ružić je rekao: „Ako je dolazak bilo kog političara na bilo koji medij politička odluka, onda Srbija nije daleko do gurala.“ Nije i dalje, jer u Srbiji postoji asimetrični medijski aparthejd i Ružić je jedan od retkih koji je imao luksuz (delom možda i hrabrost) da prekrši njegova pravila. Jedno isključuje drugo, tako da je sad zaista teško zamisliti da bi Ružić ponovo otišao na N1. Mada nije teško zamisliti demokratsku javnost koja bi rado prihvatila da im Ružić još jednom „proda ciglu“. To što je prihvatio generalnu liniju partije i povinovao se pravilima „demokratskog centralizma“ koja je prekršio stvarno ili fingirano, ne znači da Ružić i dalje ne održava sitan žar kakvog-takvog koalicionog kapaciteta SPS i mogućnost da ova partija kao dokaz da u Srbiji nema „nulte tačke“ (ni 2000, ni 2012), može da prekrši zakone fizike i da se odupre (sa Dačićem ili bez njega) liniji horizonta koju je prešla ulazeći u gravitaciju naprednjačke crne rupe gde od koalicionih partnera na kraju ostanu samo froncele.

Nakon gostovanja na TV „Hepi“ (gde valjda nije otišao pod

moranjem, jer su to „lične odluke“, kao što reče), Ružić se logično nije našao na udaru režimskih tabloida i pojedinih predstavnika vlasti gde se našao nakon famoznih gostovanja na TV N1 u oktobru prošle godine i martu ove kad je rekao da ide na veliki protest 15. marta u Beogradu. Što ne znači da će biti u istom društvu predstojećeg 1. novembra na komemoraciji žrtvama tragedije u Novom Sadu.

Teško da će sad Ružić ići toliko daleko da pojedine kolege iz vlasti optuži da su „politikanti“, ali dobar deo javnosti i dalje će za Ružića misliti, ne bez razloga, da je on jedan od retkih pravih političara na srpskoj političkoj sceni. Jer, zaista, od toliko politike stiže se paradoksalan utisak da Srbija upravo ima deficit pravih političara.

Umesto „kolektivnog Zapada“, „kolektivnog Putina“, možda bi za Srbiju bilo najbolje da ima „kolektivnog Ružića“. Da sve bude fleksibilnije, adaptivnije, da se crvene linije sa svih strana

pomere malkice unazad. Lako je utvrditi da je Branko Ružić realan čovek i političar koji realno postoji. Da nije tako, neko bi pomislio da je Branko Ružić vrhunski programirani politički softver. Imali su nekad i naprednjaci jedan dobar „softver“, a to je bio „sukob“ Đuke i Zorane (Vladimir Đukanović i Zorana Mihajlović), koji se ciklično, gotovo programirano, pojavljivao. Čak je delu javnosti „prodato cigla“ da se radi o sukobu nekakve prozapadne i proruske opcije u SNS, o tobožnjem sukobu dogmatske, konzervativne i liberalne neradikalne struje, da je čak to primer nekakvog stranačkog pluralizma mišljenja, ni manje ni više nego otpor jednomu. Što danas deluje baš naivno kad se zbijaju naprednjački redovi i

Ružić je na TV „Hepi“ citirao i u političkom diskursu boljeg od sebe: osnivača DPS, ideologa u startnom trijumviratu Momir, Milo, Sveto, prvog i jedinog predsednika Državne zajednice Srbije i Crne Gore - Svetozara Svetu Marovića, odnosno njegov „sofizam“ - krilaticu „rat za mir“ tokom napada na Dubrovnik

kad je i Zorana postala Vučićeva Marija Zaharova, dok ni Đukanović više ne traži „Bruta“ i „brutove“ po stranci jer je bar onaj „Brut“ koga je u kolumnističkoj igri detekcije u „Politici“ Đukanović oštro a stilski raskrinkao, kako mi kaže upućeni naprednjak, u međuvremenu shvatio poruku i dokazao da je lojalista.

Neka buduća politička teorija mogla bi da obradi „slučaj Ružić“ i kao studiju slučaja (case study) političkog umeća, zatvaranja kruga putem političkog slaloma. Sa „suspencijom“ kao dramskim efektom. Dok je još bio ministar prosvete (pre ostavke), Ružić je u prvoj reakciji nakon masakra u „Ribnikaru“ okrivio i „zapadne vrednosti“. U sasvim drugom kontekstu, gostovanje na TV „Hepi“ u proputinovskoj emisiji je na neki način potvrda stava o „zapadnim vrednostima“. Što bi opet bio neki otklon od neuspešnih i napuštenih pokušaja da se SPS transformiše u „moderanu evropsku levicu“, a što opet u Ružićevom slučaju može da bude, ali opet pašićevski ne mora da znači. Jer, kao što mi reče jedan iskusan čovek, ne bez izvesnog respekta iako prezire SPS – „Ružić je političar“.

Kao ponovo „slobodni socijalista“ kome je istekla šestomesečna stranačka suspenzija, Ružić je prokomentarisao na „Hepiju“ svetsku politiku i naglasio da je Trampov mirovni sporazum za Bliski istok „pozitivan impuls“, da je to „iskorak“. Ružić nije uveren da će se održati mir između Hamasa i Izraela, ali mudro ne isključuje mogućnost i da hoće. Sa N1 sigurno ne bi zvali Ružića da im komentariše stanje u Gazi i Ukrajini.

Ipak, ne treba neke stvari olako okarakterisati kao „Ružićeve sofizme“. Ko pažljivo sluša, može da zaključi da bi nešto od onog što ovaj socijalista govori o stanju u svetu, upravo bilo potrebno u Srbiji. Na primer, da se u politici radi „konsekventno ono što je transakciono moguće“. Ma koliko da je „životisan lider“ (Ružić je mislio na Trampa). Nije to svakom politikologu lako da formuliše. Ako je Rusija, kako smatra Ružić, „zadržala istorijski nivo ozbiljnosti“, šta znači za Srbiju „istorijski nivo ozbiljnosti“, i imamo li ga? Pa „sporadična potreba simbolike u politici“, pa „adaptibilnost na revijalnu politiku“. Pa razumevanje dvosmislenosti i kontradiktornosti u politici. Kod Trampa to znači da jedan dan hoće da naoružava Ukrajinu, a drugi da traži od Ukrajine da se odrekne dobrog dela svoje teritorije.

Ili kontradiktornost koju personifikuje nemački kancelar Merc, a koja se ogleda u tome da Evropljani ne mogu istovremeno da se naoružavaju i ratuju protiv Rusa i da zadrže dostignuti životni standard. Kao što ni građani Srbije (ovo sad nije rekao Ružić, već su to nalazi istraživanja „Demostata“) ne zaključuju u dovoljnoj meri da njihov životni standard uveliko zavisi od njihovih geopolitičkih orijentacija. I da je hipokrizija navijati za Putina, a istovremeno putovati i letovati u NATO zemljama, istovremeno ohrabrivati decu da umesto ruskog uče jezike s kojima bi mogli da žive i rade u NATO zemljama. I dosta je tu sebičnosti – nihilističke želje da Putin presudi Zapadu, bez obaziranja šta će biti sa srpskom dijaspo-

rom koja je gotovo cela u zemljama „kolektivnog Zapada“.

Inače, Ružić je na TV „Hepi“ citirao i u političkom diskursu boljeg od sebe: osnivača DPS, ideologa u startnom trijumviratu Momir, Milo, Sveto, prvog i jedinog predsednika Državne zajednice Srbije i Crne Gore – Svetozara Svetu Marovića, odnosno njegov „sofizam“ – krilaticu „rat za mir“ tokom napada na Dubrovnik.

Tokom suspenzije Branko Ružić je stigao da se druži i sa partijskim drugovima iz Užica. Utisak mu je sledeći: „Užička republika nikada nije jenjavala u ideološkom, vrednosnom i ljudskom, socijalno pravednom smislu. Velika je čast družiti se sa drugaricama i drugovima svih starosnih dobi, a još veća privilegija, shvatanje da su socijalisti večni ukoliko očuvaju identitet i ne dozvole nipodaštavanje.“ Ako će se o koalicionim odnosima, onda ne treba filigranski

politički talenat da se proceni gde je bilo više „nipodaštavanja“ SPS – dok su bili u koaliciji sa Koštunicom i Tadićem, ili u koaliciji sa Vučićem. Što bi mogla biti i neka interna ohra- brujuća Ružićeva poruka stranačkim drugovima.

No dobro, na ovom mestu je bitnije Ružićevo podsećanje na Užičku republiku među užičkim socijalistima. Ako se druženje desilo 24. septembra, to znači da je odabran dan koji se u socijalizmu slavio kao Dan grada (oslobođenja) Titovog Užica. Iako tada nije bilo nikakvog oslobođenja grada, ni borbi. Prvo Nemci odlučuju da se povuku iz Užica i da grad predaju četnicima Koste Pećanca, pa onda partizani opkoljavaju grad, nekakav dogovor se postiže, četnici napuštaju grad, a partizani ga bez borbe preuzimaju 24. septembra 1941. i tada zvanično počinje partizanska Užička republika, koja nije isto što i celokupna slobodna teritorija u Zapadnoj Srbiju koju su 1941. zajedno stvorili četnici i partizani pre početka građanskog rata.

Ali ovo Ružićevo veličanje Užičke republike je i povod da se zapitamo koliko zaista postoji „užičkih republika“ ili njihovih percepcija. Da li Ružić misli na istu republiku i njenu percepciju kao „Libegraf“ i „Novi optimizam“ kad organizuju ovog oktobra javnu tribinu „Vatre Užičke republike“ pod sloganom „Alo, Požega! Alo, Kosjerić! Alo, Srbijo!“. U fonu demokratske pobune građana i studenata Srbije i značajnog doprinosa Zapadne Srbije i Užica tom procesu. Citat sa varijacijama iz filma „Užička republika“ Žike Mitrovića „Alo, Požega!“ zahvaljujući Rambu Amadeusu postao je popkulturni fenomen. Inače, taj film je krcat istorijskim falsifikatima.

I da li su to iste „užičke republike“ kao ona na koju referiše i šef BIA Vladimir Orlić, kada na dan ove organizacije polaže venac na grob Slobodana Penezića Krcuna i Aleksandra Rankovića. Ako je ko personifikacija te republike, to je upravo Krcun.

Ali, ajmo redom, da probamo da se snademo u lavirintu srpskih konfuzija. Imao je Vučić običaj da rotira ministre: na primer u resorima odbrane i policije Stefanovića, Vulina i Gašića, u BIA Vulina i Gašića. Da li bi drugačije bilo kad bi Vučić zarotirao Nikolu Selakovića i Vladimira Orlića, pa da Selaković dođe na čelo BIA, a Orlić na funkciju ministra kulture?

U januaru ove godine ministar kulture Selaković obišao je radove na obnovi kuće slikara Mihaila Milovanovića u zaseoku Tuk u selu Ribaševina pored Užica i tom prilikom istakao da je na taj način ispravljena istorijska nepravda jer je smrt Mihaila Milovanovića, i ne samo njega, jedna od najvećih mrlja, jedna od najvećih moralnih propasti i posrnuća Užičke republike. Slikar je, smatra Selaković, paradigma žrtve te republike, nije mu oprošteno što je spasavao od nemačkog okupatora zarobljene članove porodica pojedinih Užičana. Nije mu republika oprostila njegovu umetničku prošlost i činjenicu da je bio najpoznatiji slikar srpske Vrhovne komande tokom Prvog svetskog rata.

U likvidacijama tokom Užičke republike jednu od ključnih uloga imao je upravo onaj kome venac polaže na grob Selakovićev stranački drug Vladimir Orlić – Slobodan Penezić Krcun. Da li bi Selaković kad bi bio šef BIA položio venac Krcunu na grob samo da bi valjda dokazao da je ova Vučićeva država bezbednosno jaka i spremna za akciju protiv spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja kao ona Titova čiji su šefovi represivnog aparata bili Leka i Krcun? Koji su postali simboli srpstva jer su u poželjnoj interpretaciji prošlosti otišli ili stradali Titovom voljom jer su navodno branili srpske interese i pokazali da komunizam kad je nacionalno osvešćen i nije tako loš. I Leka i Krcun su 1948. ostali uz Tita u sukobu sa Staljinom. Što Vučić i njegova vlast koji se kunu – nikad više čet' es osma verovatno previđaju. Slikar Milovanović, polaznik likovne akademije u Minhenu, streljan je pod optužbom da je engleski špijun.

Ni ova vlast naravno neće položiti Titu cveće na grob, ali zašto su onda Ursulu fon der Lajen pre neki dan, kao i mnoge pre nje, i pre Vučića, sačekali gardisti u uniformama Titove garde (samo bez petokrake na šapkama)?

I samo moderno ime Bezbednosno-informativna agencija (BIA) – uspostavljena 2002 – bilo je otklon od Ozne, Udbe, De-bea, onoga čiji su temeljni simboli i Leka i Krcun. Za koje se nekako pretpostavlja da bi, da su doživeli, podržali Miloševića kad je ovaj dolazio na vlast. Ali ko to garantuje? Možda i ne bi. Čudne su istorijske sudbine: Krcun je okrvavio ruke za revoluciju, a deca su mu otišla u SAD. Čoveku dođe da se zapita – da li su i Leka i Krcun bili „radikalna levica“? Ili bi se i oni da mogu s kapitalistom Trampom borili protiv „globalne Antife“? I staljinisti su antifasisti, što se zaboravlja, ali neostaljinisti se ne gade krajnje desnice. Naprotiv. Staljin je taktički paktirao s Hitlerom, ali ovi sad žele iskrenu saradnju, novi „Molotov – Ribentrop“ samo bez „Barbarose“.

Među mnogima, tokom Užičke republike ubijen je i komunista, intelektualac, jedan od prvih kritičara Staljinovog režima – Živojin Pavlović. Pavlović je krajem 1940. godine u Beogradu samostalno objavio knjigu „Bilans sovjetskog teridora: Prikaz i otkrića o delatnosti i organizaciji staljinskog terora“. U velikim čistkama 1930-ih godina stradali su i mnogi jugoslovenski i srpski komunisti kao i Pavlovićev prijatelj, bivši šef Komunističke partije Jugoslavije Milan Gorkić. Po Titovom naređenju Krcun je organizovao hapšenje i likvidaciju Pavlovića.

Užička republika jeste bila partizanska slobodna teritorija, ali i sovjetizovana Vandeja. Marketinški se može koristiti kako kome danas odgovara. Što se i čini. **N**

BIZNIS

Teorija mrtvog interneta

U 2024. godini 51% internet saobraćaja generisan je od botova. Zapanjujući podatak. Ljudi su sada, i zvanično, u online manjini. Podatak kompanije za sajber bezbednost „Imperva“ treba da nas navede da se zapitamo – šta čitamo i koga pratimo, a znamo da algoritmi budno prate nas.

„Imperva“ je to pripisala rastu AI tehnologija i LLM-ova (Large Language Model), koji su pojednostavili kreiranje i umnožavanje botova. Uostalom, sami to primećujemo. Posebno na LinkedIn-u – mreži koja bi, po mom skromnom mišljenju, trebalo da bude najoriginalnija. Nju dominantno koriste poslovni ljudi. Lideri, verovala sam, autentičnih razmišljanja. Da li je baš tako, vidimo po objavama, sa obavezanim elementima: nabranjanje, kratke, jasno definisane rečenice i (neizbežni) emotikoni. Zvuči poznato? Asocira vas na AI? Naravno da DA – zato što i jeste.

PIŠE MARIJA TRIVIĆ,
MEDIA SUPPORT &
CONSULTING

Sa kim se dopisujemo? Kome odgovaramo? Šta na nas utiče? Ko nas prati? Ko nam lajkuje objave? Najiskrenije, više ne znam.

Nikada do sada nismo imali toliko informacija na jednom mestu, a čini se da sadržaj nikada nije bio prazniji. Objave bez suštine, koje imaju tendenciju da zvuče mnogo pametnije nego što zaista jesu, počinju da nas odbijaju. Odbija nas i obilje foto/video sadržaja. Sve češće čujem da ljudi brišu svoje profile. Ljudi žele više „offline“ iskustava, bez obzira na uspešno izazivanje dopaminskih reakcija u mozgu kada smo na Instagramu ili TikTok-u.

Društvene mreže, kako samo ime kaže, kreirane su sa idejom da se ljudi povezuju. Realno, toga ima sve manje. Mreže su danas više usmerene ka nametanju sadržaja, koji nismo birali niti želeli na svom feed-u. Dajem sebi za pravo da tvrdim da algoritmi, koji nas analiziraju, ne pogađaju uvek „u metu“. Mreže postaju opterećenje, kao i internet sa nebrojenim i neproverenim informacijama. Ne znam da li ćemo to doživeti, ali stručnjaci – vlasnici velikih tehnoloških kompanija – već sada tvrde da je internet prazan i bez ljudi. To dokazuju i procenti koje sam podelila sa vama.

Verujem da će analize za 2025. pokazati još veću razliku u korist botova. Dok nam te analize ne stignu, ozbiljno se pitam: kome će se online prodavati cipele, krpice, kremice i putovanja ili nuditi usluge? Razmislite o publici kojoj se obraćate. Razmislite o svojim, pravim korisnicima – ljudima i njihovim realnim potrebama. Na vreme smislite kako da im zaista pridete, jer od AI botova i lajkova nema pazara.

ENERGETSKA KRIZA

Hoće li nas gas ugušiti

Odluka Evropske unije da od 1. januara iduće godine zabrani tranzit ruskog gasa preko svoje teritorije trećim zemljama zatekla Srbiju nespremnom iako se takav rasplet naslućuje već deset godina. Zaprepašćeni predsednik iz Budimpešte svu krivicu svaljuje na EU. Dok su se druge države regiona trudile da zajedno sa EU diversifikuju izvore i pravce snabdevanja gasom, Srbija se uporno držala pravila da sva „gasna jaja drži u ruskoj korpi“ i sad joj je stigao račun na naplatu

Piše Miša Brkić

„Srbija je po pitanju energetske bezbednosti spremna da koristi gas iz više izvora i prihvatiće sugestiju iz SAD da smanji zavisnost od ruskog gasa, tako što će se pridružiti gasovodu koji ima američku podršku... Kad 2019. godine Rusi prestanu da šalju gas preko Ukrajine, pitanje je odakle da ga uzmemo... Što se mene tiče, najbolje je da imamo utakmicu različitih izvora i da biramo najpovoljnije rešenje za našu zemlju“ (srpski premijer Aleksandar Vučić posle razgovora sa potpredsednikom SAD Džoom Bajdenom i pomoćnikom državnog sekretara Viktorijom Nuland na Bezbednosnom forumu u Minhenu, februar 2015).

„Srbija je spremna da razgovara o gasu iz više izvora“ (Aleksandar Vučić na pres-konferenciji s nemačkim ministrom za ekonomsku saradnju Gerdom Milerom, Beograd, maj 2015).

„Srbija je po pitanju energetske bezbednosti spremna da koristi gas iz više izvora, što je veoma važno za naše američke prijatelje“ (Aleksandar Vučić u intervjuu za AP, maj 2015).

„Srbija traži alternativu ruskom gasu... Moj posao je da obezbedim energetske sigurnost zemlje... Američki gas mogao bi biti alternativa“ (Aleksandar Vučić, premijer Srbije u intervjuu za Noje cirher cajtung, maj 2015).

...

Deset godina kasnije:
„Razgovarali smo o infrastrukturnim projektima koje Srbija mora da realizuje, poput izgradnje novog gasnog interkonektora sa Severnom Makedonijom i uspostavljanja reverzibilnog toka gasa prema Mađarskoj. Mi sve to kad napravimo,

**ULAGANJA BAR DELA DRŽAVNOG
KAPITALA I PODSTICANJE
ULAGANJA DOMAĆEG PRIVATNOG
KAPITALA U, RECIMO, REGIONALNE
LNG TERMINALE I GASOVODE IMALO
BI VEĆU UPOTREBNU VREDNOST PO
ENERGETSKU BEZBEDNOST ZEMLJE
I GRAĐANA OD UPORNOG JAVNOG
INVESTIRANJA SAMO U AUTO-
PUTEVE I ŽELEZNICU**

ne znamo odakle nam toliko gasa da nabavimo ako nije ruski. I kada sve to opet uradimo, postavlja se pitanje kako ćemo da nadoknadimo to što moramo da platimo 30 ili 40 odsto višu cenu. Ja ne vidim rešenje u ovom trenutku“ (predsednik Srbije Aleksandar Vučić posle razgovora s mađarskim premijerom Viktorom Orbanom, Budimpešta, oktobar 2025).

Povod budimpeštanskog reagovanja srpskog predsednika je stav Saveća Evropske unije od 20. oktobra, koji su podržali ministri energetike država članica EU, da od 1. januara 2026. godine treba zabraniti tranzit ruskog gasa kroz Evropsku uniju u treće zemlje. Konkretno, to znači da će Bugarska morati da zavrne slavinu za ruski gas koji ide za Srbiju. Lars Ogaard, ministar energetike Danske (zemlje koja trenutno predsedava EU), tim povodom je rekao da „energetska nezavisnost Evrope znači jaču i sigurniju Evropu. Iako smo poslednjih godina marljivo radili na izbacivanju ruskog gasa i nafte iz Evrope, još nismo u potpunosti uspeali. Zato je ključno što je

dansko predsedništvo obezbedilo veliku podršku ministara energetike za zakon koji će konačno zabraniti ulazak ruskog gasa u EU“.

Prorežimski mediji u Beogradu najavu iz Evropske unije nazvali su užasnom i katastrofalnom po Srbiju, a predsednik je za oktavu pojačao „užas“ tvrdeći da je to pitanje „direktno povezano sa radom industrije i opstankom ekonomije“, da bi zatim istakao kako „ne postoje problemi za koje nema rešenje. Postoje samo ljudi koji nisu dovoljno posvećeni i dovoljno mudri da ta rešenja ne vide“.

Najava o zabrani tranzita ruskog gasa kroz EU za treće zemlje nije ni nova, ni neočekivana. Bilo je samo pitanje dana kad će se ta zabrana naći u novom paketu EU sankcija Rusiji. Diversifikacija izvora gasa i ruta za njegov transport odavno je top-tema u agendi Brisela i Vašingtona a predsednik Srbije ne može reći da nije bio informisan o njoj. Naprotiv, imao je dovoljno vremena, deset godina od Minhenskog bezbednosnog foruma do danas, da vidi rešenje i mudro obezbedi alternativne izvore snabdevanja i gasovode za transport. Zato se njegova izjava u Budimpešti može tumačiti jedino kao prevrtljanje krivice na druge i neuspešan pokušaj da sebe ponovo nudi kao spasioca. „Oni (EU, prim. nov.) neće da imaju nekoga ko ne želi da sprovodi njihovu politiku u potpunosti... Samo čekam da nam neko kaže ne možete vazduh i vodu da koristite i prosto ne znam šta je sledeće što može da nas pogodi. To, hoćete li otvarati ili nećete otvarati neke klastere ili ovako ili onako, treba, ljudi, da preživimo nekako. I još da nam kaže to radimo sve za vaše dobro“, rekao je Vučić, prebacujući krivicu na Evropsku uniju i podsećajući kako je nagoveštavao da dolaze teška vremena.

Ali na ta teška vremena Srbiju su upozoravali i Brisel i Vašington (pa i Moskva), savetovali zvanični Beograd da ne drži „sva gasna jaja u jednoj (ruskoj) korpi“ i nudili pomoć srpskim vlastima da obezbede druge izvore i pravce snabdevanja gasom.

Treba li jasnije upozorenje od onog koje je uputio šef ruske gasne kompanije Gasprom Aleksej Miler u proleće 2015. godine (13. april) na Valdaj konferenciji u Berlinu: „Tranzitni rizici se povećavaju“? Evropski komesar za kli-

mu Migel Arijas Kanete najavio je: „Razmatramo sve moguće rizike i scenarije. Ne samo u vezi s Rusijom. Solidarnošću svih država EU možemo da prevaziđemo bilo kakvu moguću krizu. Nijedna zemlja članica ne bi trebalo da zavisi samo od jednog dobavljača, pri tome EU ne misli samo na Rusiju.“ Na istoj „talasnoj dužini“ bio je i Rikardo Puliti, direktor sektora za energetiku EBRD: „Diversifikacija izvora energije i ruta za isporuke gasa u ovom trenutku je važnija nego ikada pre za energetske bezbednost u Evropi.“

JEDNA OD OPCIJA DIVERSIFIKACIJE ZA SRBIJU MOGAO JE DA BUDE I LNG TERMINAL NA KRKU. OČEKIVALO SE DA SE SRBIJA POJAVI KAO DUGOROČNI KUPAC I POTPISNIK UGOVORA SA ČVRSTIM GARANCIJAMA, ALI SU RUSKI LOBISTI U BEOGRADU OSPORILI RENTABILNOST ISPORUKA AMERIČKOG (I ALŽIRSKOG) GASA LNG TERMINALU NA KRKU

U to vreme objavljena analiza Instituta za ekonomiju energetike (EWI) Univerziteta u Kelnu pokazala je da su Srbija, Makedonija i BiH (koje su bile teško pogođene gasnom krizom 2009. godine) od svih evropskih država u najvećoj meri zavisne od ruskog gasa. Pre deset godina i zvanični Vašington pozvao je da se „prekinu sklopljeni prljavi poslovi“ za čuveni Južni tok kojim je ruski gas trebalo da se preko Bugarske transportuje u Srbiju, Mađarsku i dalje u Evropsku uniju.

„Tražim da se prekinu prljavi poslovi koji povećavaju zavisnost tih zemalja od jednog izvora snabdevanja energijom, uprkos tome što se one zvanično zalažu za politiku raznih dotoka energije“, izjavila je tada Viktorija Nuland.

Neki zapadni mediji tu izjavu protumačili su kao šamar mađarskom premijeru Orbanu i tadašnjem srpskom premijeru Vučiću. Južni tok je „ugašen“ u decembru 2014. godine odlukom ruskog predsednika Vladimira Putina pošto je Evropska unija sprečila Bugarsku i Gasprom da igraju mimo evropskih standarda koji zahtevaju da vlasništvo nad gasovodom mora da bude razdvojeno od distribucije gasa. Tada se Srbija suočila s visokom energetsom neizvesno-

šću, ali je nastavila da spava na lovorkama povoljnog gasnog aranžmana s Putinom (Turski tok zamenio je Južni tok) koji joj se iz godine u godinu stezao kao omča oko vrata, što se na kraju pokazalo ovih dana.

Srpski predsednik napustio je ideju da diversifikacijom gasa iz novih izvora značajno povećava šanse za razvoj konkurentnog i efikasnog energetskog sektora i podlegao je pritisku Vladimira Putina i ruskih lobista koji su branili status quo i svoje visoke apanaže po cenu ugrožavanja energetske bezbednosti zemlje i građana Srbije. I okrenuo se populizmu:

„Ne želim da uzimam skuplji gas iz političkih razloga da bi me tapšali po ramenu. Moj je posao da obezbedim građanima najjeftiniji gas.“ Olako se prešlo preko ponude Evropske energetske zajednice čiji je zamenik direktora Dirk Bušle poručio da je „pametno razmotriti alternative. Vode se razgovori o alternativama i novim gasovodima kroz region kako bi izvori gasa došli do Srbije koja trenutno zavisi samo od jednog izvora. Cilj da Srbija ima nov, alternativni izvor je racionalan postupak u smislu sigurnosti snabdevanja. Ali i u smislu konkurentnosti i pritiska na postojeći izvor snabdevanja. To u potpunosti podržavamo i konkretno, tako što podržavamo izgradnju infrastrukture neophodne za diversifikaciju, neophodne tržišne reforme, reforme velikih firmi kao što je Srbijagas“.

Srbija nije mogla odjednom i sa jednim novim izvorom i pravcem da zameni snabdevanje ruskim gasom, ali je mogla postepeno, sa više koraka i projekata da obezbedi gas iz nekoliko novih izvora i gasovoda. Takvih ponuda u regionu bilo je nekoliko u poslednjih deset godina i njih su prihvatile neke od država.

Za razliku od Srbije, primera radi, Grčka i Severna Makedonija uspele su da se odupru Putinovom „gasnom zovu“ koji je nudio „kule i gradove“. Tadašnji makedonski premijer Nikola Gruevski priklonio se zahtevu Evropske unije vezanom za Turski tok da vlasništvo nad gasovodom bude razdvojeno od distribucije gasa.

Sučaj Grčke bio je nešto drugačiji. Šef Gasproma Aleksej Miler ugostio je tadašnjeg grčkog premijera Aleksisa Ciprassa u Moskvi i dao mu „ponudu koja se

teško odbija“ – da Rusija gradi gasovod kroz Grčku, da Grčka dobije u gotovini akontaciju od budućeg profita gasovoda i da može da kupuje gas po povlašćenoj ceni u narednih deset godina. Rusku ponudu nešto kasnije „sahranio“ je ministar spoljnih poslova Grčke Nikos Kocijas koji je obelodanio da će SAD napraviti bolju protivponudu Grčkoj. I krajem 2024. godine u grčkoj luci Aleksandropolis otvoren je novi LNG terminal koji se smatra jednim od najvažnijih energetskih projekata na evropskom, regionalnom i nacionalnom nivou.

Njegova izgradnja trajala je dve i po godine a zakup kapaciteta obezbedilo je četrnaest grčkih i stranih kompanija koje su rezervisale celokupni kapacitet do 2030. godine. Kad je 2022. godine počela izgradnja Terminala, srpski predsednik Aleksandar Vučić izjavio je „da je bio skeptik, verujući da će za tako nešto trebati godine“.

Prvobitna ideja bila je da državne gasne kompanije Grčke (DEPA), Bugarske (Bulgartransgaz) i Srbije (Srbijagas) budu suvlasnici sa po 20 odsto akcija Terminala, a ostatak da finansiraju privatne kompanije. Bugarska kompanija Bulgartransgaz postala je vlasnik petine Terminala, a predstavnici vlasti u Beogradu tvrdili su da iz Atine nikad nije stigla zvanična ponuda za vlasničko učešće Srbije u ovom projektu. Pored Bulgartransgaza suvlasnici su osnivačica Elmina Kope-luzu, operator postrojenja GasLog, grčki državni snabdevač, uvoznik i trgovac gasom DEPA Commercial i grčki operator

sistema prenosa gasa DESFA.

Srbija se kao mogućeg izvora diferencijacije snabdevanja lako odrekla gasovoda TAP i TANAP koji su fizički spojeni krajem novembra 2018. godine u gradiću Kipoiu na tursko-grčkoj granici a dopremaju u Evropu gas sa polja u Azerbejdžanu. Srpski predsednik olako je primio informaciju predsednika Azerbejdžana Ilhama Alijeva da u tim gasovodima neće biti dovoljno energenta za Srbiju iako je nešto ranije Rovnag Abdulajev, predsednik azerbejdžanske državne naftne kompanije SOKAR, obećao da će formirati komisiju da utvrdi potrebe Srbije za gasom iz TAP gasovoda.

Jedna od opcija diferencijacije za Srbiju mogao je da bude i LNG terminal na Krku. Očekivalo se da se Srbija pojavi kao dugoročni kupac i potpisnik ugovora sa čvrstim garancijama, ali su ruski lobisti u Beogradu osporili rentabilnost isporuka američkog (i alžirskog) gasa LNG terminalu na Krku. Primera radi, predsednik Udruženja za gas Srbije Vojislav Vuletić godinama uporno zagovara tezu „Rusija nema alternativu“. Početkom 2023. godine pojavila se inicijativa Privredne komore Srbije (PKS) da Srbija učestvuje u izgradnji nedostajućeg dela gasovoda Slavonski Brod – Bačko Novo Selo, kako bi gas s terminala na Krku mogao da se dopremi do potrošača u Srbiji.

Čak postoji i projekat „Gasni interkonektor Hrvatska–Srbija“, čiji su nosioci kompanije Srbijagas i Plinacro

i koji predviđa početak rada gasovoda u 2026. godini. Glavni dizajn gasovoda, investicionu odluku, dozvolu, konstrukciju i tender Hrvatska je pripremila još 2022. godine, a Srbija se do sada nije izjašnjavala niti je nešto konkretno uradila tim povodom. Inače, prošireni LNG terminal na Krku biće spreman za rad 24. oktobra. Tada će biti pušten u pogon novi modul, čime se kapacitet Terminala povećava s 2,9 milijardi na 6,1 milijardu kubnih metara gasa. Do proširenja svi su kapaciteti bili u potpunosti zakupljeni za idućih 12 godina. Proširenje kapaciteta Terminala deo je plana Evropske unije za diversifikaciju izvora energenata za članice EU u centralnoj Evropi.

Dakle, podaci i činjenice pokazuju da je bilo dovoljno vremena, inicijativa i ponuda da se Srbija pridruži Evropskoj uniji i blagovremeno obezbedi zamenu za ruski gas i pravce snabdevanja. Politička odluka da sva „gasna jaja“ drži u jednoj, ruskoj, korpi isključiva je odgovornost predsednika države kome se jeftin ruski gas učinio kao povoljno kratkoročno rešenje za privlačenje stranih investitora. Srednjoročno i dugoročno to je bila pogrešna odluka. Ulaganja bar dela državnog kapitala i podsticanje domaćeg privatnog kapitala u, recimo, regionalne LNG terminale i gasovode imalo bi veću upotrebnu vrednost po energetske bezbednost zemlje i građana od upornog javnog investiranja samo u auto-puteve i železnice. **N**

Predstavništvo **HEPA** za Zapadni Balkan posluje sa ciljem da **unapredi mađarsku trgovinu, diverzifikuje spoljno-ekonomske odnose Mađarske i osnaži odnose sa firmama u regionu.**

- Povezivanje mađarskih i srpskih kompanija
- Organizacija događaja i B2B sastanaka
- Podrška kompanijama Zapadnog Balkana za posete sajmova u Mađarskoj
- Pružanje informacija kompanijama o mogućnostima investiranja u Mađarskoj i matičnim zemljama
- Istraživanje tržišta

Kakve veze imaju IMT, PKB, Zastava i Nobel za ekonomiju

Šta je kreativna destrukcija i zašto iza svake očigledne ideje u ekonomiji stoje hiljade pokušaja da se dokaže zašto je očigledna?

Piše Iva Đurović

Srbija ume da ruši, ali
još uvek ne ume da
stvara. Normalan tok
tranzicije iz socijalizma
u kapitalizam je
razgrađivanje i
privatizacija starog
sistema da bi se otvorio
prostor za nešto novo,
efikasnije, profitabilnije

Ove nedelje su Philippe Aghion, Peter Howitt i Joel Mokyr dobili Nobelovu nagradu za ekonomiju. Nagrađeni su jer su pokazali da održivi rast zemalja nastaje iz stalne smene nove i stare tehnologije, u procesu koji nazivaju kreativnom destrukcijom. Prema rečima komiteta, njihova istraživanja će pomoći da ekonomski rast nastavi u smeru koji podržava čovečanstvo.

Kreativna destrukcija je pokretačka snaga kapitalizma. To je proces koji neprestano stvara nove inovacije i čini postojeće tehnologije zastarelim. Najvažniji primer današnjice je veštačka inteligencija koja ne samo što stvara nove mogućnosti već i pretili da izbriše čitave profesije i industrije koje su do juče delovale nezamenljivo. Taj ciklus stvaranja i uništavanja vodi ka održivom rastu bruto nacionalnog dohotka.

Danas to zvuči kao banalna istina koja je oduvek bila tu. Ali da bi se o njoj govorilo ovako samouvereno, bile su potrebne decenije matematičkih modelovanja, pogrešnih pokušaja i dokaza da se ta intuicija pretoči u teoriju. Isto kao što je Richard Thaler dobio Nobelovu nagradu 2017. za ono što svaka majka zna – da ljudi lakše biraju kad im se izbor pojednostavi, i od toga napravio globalnu politiku malih podsticaja. Iza svake očigledne ideje u ekonomiji stoje hiljade pokušaja da se dokaže zašto je očigledna.

Aghion i Howitt su još 1992. razvili matematički model kreativne destrukcije, pre iPhone i Tesle. Inspirisani industrijskim talasima od Forda i General

Ako postoji mesto gde je teorija kreativne destrukcije zaista položila ispit, to su Sjedinjene Američke Države. U Silicijumskoj dolini svaka decenija donosi novi talas pobednika i gubitnika. Apple je zamenio IBM kao simbol tehnološke moći, Google je istisnuo Yahoo, a Tesla je preokrenuo automobilsko tržište koje je generacijama pripadalo General Motorsu i Fordu

Motors do IBM-a i Microsofta, pokazali su da rast ne dolazi iz čistog gomilanja kapitala, već iz stalne smene tehnologija. Nije poenta da svaka nova inovacija nadogradi staru, već da je potisne, brišući fabrike, znanja i poslove dok nova radna mesta niču drugde. Njihov model je prvi put matematički pokazao da je napredak moguć samo ako se staro usudi da nestane.

Mokyr, treći laureat, proširio je ovu perspektivu kroz istorijske studije ukazavši da inovacija ne uspeva samo uz tehnologiju i kapital, već i u društvima koja vrednuju radoznalost, eksperimente i neuspeh kao deo vlastitog kulturnog temelja. Svaka inovacija, pre nego što postane tržišna, mora postati kulturno moguća.

Da bi rast zaista bio u službi čoveka, Aghion je postavio koncept trougla prosperiteta, u kom su firme, država i civilno društvo ravnopravni igrači. Firme generišu inovacije kroz tehnološke iskorake, nove proizvode ili efikasnije procese. Zadatak države je da stvori institucionalni okvir koji podstiče konkurenciju, ali i obezbeđuje sigurnosnu mrežu za one koje promene pogađaju, kroz obrazovanje, tržište rada i pametnu industrijsku politiku. Treći stub je civilno društvo, koje kontroliše da se ta ravnoteža ne izrodi u spregu političara i moćnih korporacija. Bez tog balansa, kapitalizam lako klizi iz inovativnog u zarobljeni, pa umesto da stvara novo, čuva postojeće privilegije.

U srži kreativne destrukcije leži paradoks u kom jučerašnji inovatori postaju današnji čuvari poretka. To je mračna strana uspeha, da oni koji su nekad stvorili promenu kasnije koriste svoj položaj da bi je sprečili. Google, Amazon i Apple su upravo to. Ne samo što usporavaju ritam inovacija već menjaju i njihovu prirodu jer umesto stvaranja novih tržišta, inovacije optimizuju postojeće. Taj začarani krug može prekinuti samo država, ako obezbedi regulative koje štite tržište od pobednika.

Ako postoji mesto gde je teorija kreativne destrukcije zaista položila ispit, to su Sjedinjene Američke Države. U Silicijumskoj dolini svaka decenija donosi novi talas pobednika i gubitnika. Apple je zamenio IBM kao simbol tehnološke moći, Google je istisnuo Yahoo, a Tesla je preokrenuo automobilsko tržište koje je generacijama pripadalo General Motorsu i Fordu. Inovacija je u Americi društvena norma – neuspeh nije sramota, već dokaz da ste pokušali.

Ali svaka sloboda ima cenu. Iza ritma neprekidne inovacije krije se duboka nejednakost, čitave zajednice koje nestaju zajedno sa starim industrijama, i država koja, za razliku od Danske ili Holandije, nema zaštitnu mrežu za gubitnike. Dok Evropa ublažava posledice promene, Amerika ih prihvata kao nužnu žrtvu progresa. U tom smislu, američki kapitalizam jeste najčistiji primer kreativne destrukcije, ali i najokrutniji.

U poslednjoj deceniji, međutim, model je počeo sam sebe da jede. Kako Aghion piše, „jučerašnji inovatori postali su današnji čuvari statusa quo“. Google, Amazon i Apple postali su centri gravitacije koji apsorbuju sve nove ideje, kupuju startape pre nego što porastu, i određuju ko sme da uđe na tržište. Novi startapi i ne sanjaju da pobede Google, već da ih on kupi. A Tesla, kompanija koja je nekada bila simbol napretka, danas strahuje od konkurencije koja dolazi iz Kine, a ne unutar Amerike.

Dok u Americi ima previše koncentracije moći, u Evropi ima previše ograničenja. Antimonopolski zakoni su strogi, birokratija spora, a tržište podeleženo nacionalnim granicama. Evropska unija ume da kazni Google, ali regulativa koja bi trebalo da podstiče konkurenciju često guši i one koji tek pokušavaju da uđu na tržište.

Inovacija je u Americi društvena norma - neuspeh nije sramota, već dokaz da ste pokušali

Iako postoje inovativni sektori poput energetske tranzicije u Nemačkoj i digitalnih servisa u Francuskoj i Švedskoj, evropske inovacije više su prilagođavanje nego rušenje postojećeg poretka. Bez kreativne destrukcije rast će postati stagnacija, i Evropa više neće moći da uhvati korak sa svetom.

U govoru povodom primanja Nobelove nagrade, Aghion je upozorio da Evropa mora preći sa logike regulacije na lo-

giku investicije u inovacije, posebno u oblasti veštačke inteligencije i biotehnologije, ako ne želi da propusti voz budućnosti. Pokušaji postoje. Ursula von der Leyen je pre nedelju dana najavila fond od milijardu evra za veštačku inteligenciju unutar EU, u želji da „budućnost veštačke inteligencije bude stvorena u Evropi“. Zvuči ambiciozno, dok ne shvatite da Kina i Amerika u istu stvar ulažu stotinu puta više, svaka po sto milijardi samo u ovoj godini.

Japan je do pre tridesetak godina bio pionir planirane inovacije. Posle Drugog svetskog rata država je stvorila sistem u kojem su vlada, banke i

industrija delovale kao jedno telo. Ministarstvo trgovine i industrije (MITI) biralo je pobednike, finansiralo ih iz štednje građana i čuvalo od konkurencije. Tako su nastali Sony, Toyota i Nintendo, simboli tehnološkog čuda. Ali ista disciplina koja je donela uspeh kasnije je ugušila promenu. Kada je devedesetih pukao balon nekretnina koji je bio usko povezan sa industrijom, država nije dozvolila da se stari giganti ugase. Umesto toga, održavala je „zombi-kompanije“ u životu kreditima i subvencijama, sprečavajući da iz njihovog pepela nastane nešto novo.

Društvo naviknuto na stabilnost i doživotno zaposlenje nije spremno da prihvati rizik. Inovacija je postala birokratska, a neuspeh društvena sramota. Umesto kreativne destrukcije, Japan danas praktikuje perfekcionizam bez napretka, praveći savršene ali zastarele proizvode za sopstveno tržište umesto za svet.

Dok Evropa i Japan beže od rizika, Izrael od njega živi. Zemlja stalno okružena pretnjama razvila je kulturu u kojoj se preživljava tako što se stalno izmišlja nešto novo. Od vojske do startapa, sve funkcioniše po istom principu: eksperiment, greška, prilagođavanje, novi eksperiment. Vojska je najveći izvor inovacija jer mladi uče da improvizuju, donose odluke pod pritiskom i preuzimaju odgovornost.

Izrael danas ima više od 6.500 startapa, što ga čini zemljom sa najviše startapa po glavi stanovnika na svetu. U inovacije ulaže 5,6% BDP-a, odmah iza Južne Koreje, a ispred SAD i Japana. Najveći investitori su američki i evropski fondovi rizičnog kapitala, ali ključnu ulogu igra i domaća vojska kroz svoje istraživačke jedinice kao što su Unit 8200, iz koje su proizašli osnivači kompanija kao što su Check Point i Waze. Na skali kreativne destrukcije, Izrael prednjači brojem pokušaja.

Kina je iskoristila svoj zaostatak za tehnološkim liderima sveta kao prednost. Ona je primarno rasla tako što je kopirala i prilagođavala tehnologije nastale drugde, i tako sustigla vodeće nacije za manje para i rizika. U ranim fazama razvoja, njen glavni zadatak bio je da poveća produktivnost tehnologija koje su već dokazale svoj potencijal. Putem imitacije daleko je dogurala, ali taj model je dostigao svoju granicu upravo

zbog prirode kreativne destrukcije.

Kina je sada ušla u fazu u kojoj mora preći iz imitatora u inovatora. Problem je u tome što država ima dominantnu ulogu u planiranju, regulaciji i nadzoru, u svrhu političke stabilnosti a nauštrb inovacija. Odličan primer je slučaj Alibabe i njenog osnivača Jacka Maa, čiji je javni sukob sa partijom 2020. godine pokazao koliko se granice tržišne slobode brzo zatvaraju kad izazovu politički autoritet. Aplikacija WeChat postala je digitalni ekosistem bez predsedana, ali isto tako u službi države kao moćan instrument nadzora.

Društvo naviknuto na stabilnost i doživotno zaposlenje nije spremno da prihvati rizik. Inovacija je postala birokratska, a neuspeh društvena sramota. Umesto kreativne destrukcije, Japan danas praktikuje perfekcionizam bez napretka, praveći savršene ali zastarele proizvode za sopstveno tržište umesto za svet

Ali Kina već pokazuje da se prelazak iz imitacije u inovaciju može dogoditi i unutar kontrolisanog sistema, pod uslovom da to sistemu odgovara. BYD je najbolji primer kineske transformacije, jer je od imitatora Tesle postao lider čije baterije i proizvodni sistem danas postavljaju pravila industrije. Uspon BYD električnih vozila označava trenutak u kom Kina prestaje da kopira i počinje da stvara.

Da bi se postigao kontinuirani rast kroz kreativnu destrukciju, potrebno je da država ne štiti previše jučerašnje inovatore, nego da uvodi institucionalne mehanizme koji omogućavaju stalni ulaz novih firmi. Bez takve politike, Kina rizikuje da upadne u zamku srednjih prihoda, gde institucije sputavaju proces razorne inovacije.

Gde je Srbija na spektru? Srbija ume da ruši, ali još uvek ne ume da stvara. Normalan tok tranzicije iz socijalizma u kapitalizam je razgrađivanje i privatizacija starog sistema da bi se otvorio prostor za nešto novo, efikasnije, profitabilnije. U našem slučaju destrukcija je ostala bez kreativnog nastavka. Indu-

strijska baza je nestala, a na njenom mestu nije izgrađena nova struktura rasta.

Firme koje su decenijama bile nosioci razvoja Jugoslavije pretvorene su u imovinu bez funkcije. PKB, nekada jedan od najvećih agroindustrijskih sistema u regionu, rasparčan je i prodat bez jasne strategije. Energoprojekt, simbol jugoslovenskog inženjeringa, izgubio je međunarodna tržišta i završio pod privatnim vlasništvom bez razvojne vizije, dok su IMT i Zastava ugašeni bez stvarnih naslednika. Srbija je tako izgubila i fabrike i institucionalni kontinuitet, pa danas uvozimo i ono što smo nekada proizvodili.

Za razliku od Srbije, Slovenija je tranziciju iskoristila da postepeno modernizuje postojeću industriju i izgradi institucionalni okvir koji podržava stabilnost i izvoznu konkurentnost. Zadržala je deo proizvodnih kapaciteta, usmerila ih ka višoj dodatoj vrednosti i stvorila kredibilne javne politike. Sve to bez spektakularnih inovacija, ali uz red, institucije i odgovornost.

Naša država voli da govori o inovacijama, ali sistem i kultura nisu podešeni tako da ih zaista podrže. Umesto pronalazaka koji menjaju industrije, kod nas se inovira na margini, sitnim poboljšanjima koja ne menjaju suštinu. Finansiranje je sporadično, institucije trome, a neuspeh se i dalje doživljava kao lični poraz, ne kao korak u učenju. U Americi si neuspešan ako nisi probao, u Srbiji si lud ako pokušaš. Zbog toga održivi rast putem kreativne destrukcije kod nas još uvek nije na pomolu.

Važno je razumeti da kreativna destrukcija nije prirodan tok napretka, već privilegija društava koja mogu da prežive sopstveno „uništenje“. Ona se ne dešava svuda podjednako jer traži institucije koje amortizuju pad i raspodeljuju šanse.

Da bi se rodila nova tehnologija, radnici moraju imati socijalnu zaštitu, obrazovanje mora omogućiti prelaz ka novim industrijama, a država mora ograničiti moć monopola. Iznad svega, društvo mora biti spremno na rizik i tolerantno prema neuspehu. Gde ti elementi manjkaju, inovacija je više pretnja nego šansa. U tom smislu, kreativna destrukcija nije samo ekonomski model, već i test poverenja jednog društva u budućnost. **N**

REŠENJE ZA UKRAJINU:

Ko će više da se dodvori Trampu

Putinov telefonski poziv nije pao iznenada. Moskva je pripremila teren do u detalje, igrajući na kartu Trampove sujete i njegove manije da uđe u istoriju ili da ostane upamćen po mastodontskim poduhvatima. Po jednim, Putin je preokrenuo odnos snaga pozivom Trampu 24 sata pre susreta sa Zelenskim. Po drugima, Tramp je „navukao“ Putina u zamku pričom o isporuci tomahavka Ukrajincima, a izborom Budimpešte za domaćina udario je ispod pojasa EU, dok je istovremeno pomogao svom prijatelju Viktoru Orbanu

Piše Željko Pantelić, dopisnik Nedeljnika iz Rima

U Moskvi je Evropa u potpunosti zamenila SAD u ulozi najvećeg neprijatelja Ruske Federacije. Povratak Donalda Trampa na vlast u Vašingtonu promenio je kompletan propagandni narativ Kremlja i medija pod njegovom kontrolom: Evropa je odgovorna za sve jer stimuliše ratnu histeriju, trku u naoružanju i pre svega Ukrajinca da se bore protiv Rusije.

Šef diplomatije Sergej Lavrov u poslednjem intervjuu datom „Komersantu“ optužio je evropske lidere da žele da pretvore sukob u Ukrajini u Trampov rat i da čine sve da navedu Trampa na stranputicu. Lavrov je otišao toliko daleko da se zgrozio nad prgavim ponašanjem Evropljana prema SAD.

Evropljani su u Rumuniji i Moldaviji pokazali da više nemaju nameru da tolerišu ili da prelaze ćutke preko ruskog napada na univerzalne vrednosti i hibridnog rata protiv članica EU i u zemljama kandidatima za članstvo. Predstojeće usvajanje 19. paketa sankcija prema Rusiji, na čijem su nišanu dva energetska ruska kolosa – Rosnft i Gazprom – kao i odluka da se do 2027. godine u potpunosti zabrani upotreba i tranzit ruskog gasa u EU, ukazuju da se odnosi između vodećih država članica EU i Rusije neće vratiti na prethodni period, niti će biti „business as usual“ sve dok je aktuelni režim na vlasti.

U međuvremenu, svi su naučili lekciju – i Rusi, i Ukrajinci, i Evropljani – da je za realizaciju ciljeva potrebno pridobiti SAD na svoju stranu, a to je moguće samo kroz dodvoravanje i ulizivanje Trampu i izbegavanje bilo kakvog suprotstavljanja predsedniku SAD.

Tramp se ne ponaša od početka svog mandata kao saveznik EU i Ukrajine, i to se neće promeniti. Najviše što mogu da učine evropski lideri jeste da doprinesu da Tramp bude koliko-toliko distanciran od Putinovih planova za okončanje sukoba ukazujući na mesta gde ruski predsednik želi da prevari američkog kolegu i da je mnogo efikasniji pritisak na Moskvu nego na Kijev za postizanje koliko-toliko pravednog i dugotrajnog mira.

„Tramp bi mogao da hoda sa štiklama na visoku potpeticu po stomaku EU i niko se u Evropi ne bi žalio“, slikovito se izrazio jedan evropski diplomata, opisujući odnos između Vašingtona i Brisela, obeležen pravilima da ne treba protivrečiti Trampu, ne treba ga iritirati, niti kritikovati javno.

Slično se ponaša i Putin, pre i posle samita na Aljasci – predsednik Rusije koristi svaku priliku da u javnim nastupima hvali predsednika SAD, bilo da se

radi o liderskim, pregovaračkim i državnim kvalitetima Trampa ili o njegovoj istorijskoj ulozi. Putin je u potpunosti usvojio Trampovu teoriju da sa njim u Beloj kući ne bi bilo rata između Rusije i Ukrajine. Ruski predsednik se u više navrata ponudio da pomogne u bliskoistočnom teatru i sa Iranom, ali je svaki put naišao na zatvorena vrata u Beloj kući, tako da mu nije ništa drugo ostalo nego da i on predloži Trampa za Nobelovu nagradu za mir.

DOKTRINA DONRO

Trampova spoljna politika se sve češće definiše kao „Doktrina Donro“. Reč je o neologizmu izvedenom iz imena Donalda Trampa i „Doktrine Monro“, stare malo više od dva veka, s kojom je američki predsednik Džejms Monro zauzeo stav da evropske sile ne smeju da se mešaju u stvari vezane za američki kontinent, od Aljaske pa do Ognjene zemlje, niti da stvaraju nove kolonije. Monroov moto bio je „Amerika Americancima“, sa jasnim ciljem da Sjedinjene Američke Države nametnu svoju hegemonsku ulogu na celom kontinentu.

Dva veka kasnije, Tramp, koristeći dominantnu poziciju Vašingtona, nameće se kao „šerif u gradu“ ili hegemon zapadnog sveta. Kanada možda neće postati 51. država SAD, ali je nova vlada premijera Karnija daleko snisho-

TRAMP SE NE PONAŠA OD POČETKA SVOG MANDATA KAO SAVEZNIK EU I UKRAJINE, I TO SE NEĆE PROMENITI

dljivija i kooperativnija nego što je bila Trudoova. Grenland možda neće de iure postati deo SAD, ali su Danci počeli da izdvajaju novac i druga sredstva za bezbednost ostrva kao nikada u istoriji. Vlasti u Panami su pod presijom Vašingtona izbacile kineske kompanije koje su učestvovala u upravljanju Panamskim kanalom i pratećim strukturama. Liderka venecuelanske opozicije Marija Korina Mačado, sveža dobitnica Nobelove nagrade za mir, shvatila je da bez direktne američke pomoći neće biti moguće svrgnuti diktatorski režim Madura, podržanog od Kine i Rusije.

U Evropi je Tramp već obezbedio obavezivanje država članica NATO-a da povećaju izdvajanja za odbranu na pet odsto bruto društvenog proizvoda. Ipak, glavna partija na Starom kontinentu igra se oko Ukrajine. Ključni problem evropskih članica NATO-a je što shvataju da su Trampu važniji dobri odnosi sa Rusijom u kontekstu velike geopolitičke igre od teritorijalnog integriteta Ukrajine i bezbednosti Evrope. Zato Trampova administracija tako olako, kao i svi dobrovoljni davaoci tuđe krvi, pritiska Ukrajinu da se odrekne petine svoje teritorije u ime sporazuma sa Rusijom, od koga će najviše koristiti imati upravo SAD.

Negativna okolnost za Ukrajinu i koalicionu zapadnih „dobrovoljaca“ jeste metod koji Tramp primenjuje u prego-

ČINI SE DA JE TRAMP NAUČIO LEKCIJU IZ ENKORIDŽA. NJUJORSKI TAJKUN JE PRIZNAO DA NIJE ISKLJUČENO DA PUTIN POKUŠAVA DA GA PREVARI. NOVINA KOJA UKAZUJE DA SU U BELOJ KUĆI MNOGO MANJE NAIVNI U ODNOSU NA EPIZODU SA ALJASKE JESTE POVERAVANJE ORGANIZACIJE SUSRETA DRŽAVNOM SEKRETARU MARKU RUBIJU

vorima za rešavanje kriznih situacija. Američki predsednik u pregovaračkom trouglu procenjuje koja je slabija strana i onda pritiska nju da pristane na koncepcije kako bi se stiglo do kompromisa. U trouglu sa Rusijom i Ukrajinom prilično je evidentno kome će, figurativno rečeno, Tramp zavrtati ruku.

Treći veliki peh Evropljana jeste što nemaju ni vojnoindustrijske, ni logističke, ni obaveštajne resurse koje imaju Amerikanci, a koji su u dobroj meri bili na raspolaganju Ukrajincima u poslednje tri i po godine. Bez oružja i obaveštajno-logističkog aparata i rada Amerikanaca, evropske članice NATO-a ne mogu efikasno da brane Ukrajinu. Planovi za naoružavanje EU i uspostavljanje lanaca proizvodnje u sledećih pet godina imaju za cilj da EU bude spremna da odgovori na izazove autonomno do 2030. godine. Do tada, evropske

članice NATO-a moraće mirno da trpe nadmene Trampove opaske kako on „za razliku od Bajdena, ne poklanja oružje Ukrajini, već je primorao Evropljane da ga plaćaju“.

EVROPA NE MOŽE DA SPREČI DOGOVOR TRAMPA I PUTINA

Iz prethodno navedenog postaje jasno zašto, u ovom momentu, EU ne može da spreči eventualni dogovor Trampa i Putina. Jedina karta koja ide u prilog vodećim članicama EU jeste činjenica da Vašington ne može da aminuje sve ruske zahteve, pogotovo one koji bi bili vezani za transformaciju Ukrajine u drugu „Belorusiju“. To bi bilo previše i za Trampa. Amerikanci mogu da dozvole Rusiji da, uslovno rečeno, pobedi, ali ne i da trijumfuje.

Upravo na tu kartu igraće evropski lideri u bilateralnim ili multilateralnim sastancima sa Trampom. S jedne strane, Ukrajini je potrebno primirje i zaustavljanje lanca smrti, budući da se na frontu počinje primećivati nedovoljan broj vojnika koji se kompenzuje veoma inteligentnom i efikasnom upotrebom dronova.

Nemački kancelar Fridrih Merc, francuski predsednik Emanuel Makron, britanski premijer Kir Starmer i poljski predsednik vlade Donald Tusk svesni su da ne mogu frontalno da se suprotstave Trampu i zato će koristiti formule koje

će ići niz dlaku američkom predsedniku, postavljajući na pravim mestima i u adekvatnim momentima potrebu da mir između Ukrajine i Rusije mora da bude koliko-toliko pravedan i dugotrajan. Jedinstvo evropskih članica NATO-a i solidarnost sa Ukrajinom fundamentalno su važni, jer Evropljani nemaju poverenja u Trampa, a još manje u Putina.

Najsenzibilniji deo pregovora neće biti teritorije, kako se najčešće čuje, budući da su one za Amerikance nepovratno izgubljene, već budućnost ostatka Ukrajine i garancije da će moći da se razvija kao slobodna i demokratska zemlja sa ciljem da postane članica EU. Evropljani bi mogli da progutaju gubitak teritorija Ukrajine, ali ne i njenu demilitarizaciju, promenu vlasti i potpadanje pod uticaj Moskve, tako da će sve zavisiti od spremnosti Kremlja da odustane od insistiranja na maksimalističkim zahtevima.

ASIMETRIČNA PARTIJA VAŠINGTONA I MOSKVE

Ukrajina za SAD, fokusirane na Indo-Pacifik, nema veliki geostrateški značaj. Razlika je samo u tome što je jedna struja u Vašingtonu vidi kao pogodan instrument da se dode do novog dogovora sa Rusima, a druga kao smetnju.

Za Rusiju je Ukrajina vitalno važna za njene imperijalne ambicije. Ponašanje Kremlja potvrđuje reči Zbignjeva Bžežinskog, nekadašnjeg savetnika za nacionalnu bezbednost Džimija Kartera, da Rusija bez Ukrajine nije imperija. Zato Moskva ne odustaje od maksimalističkih ciljeva, to jest insistira na svim zahtevima s početka invazije na Ukrajinu: smena vlasti u Kijevu, to jest postavljanje marionetskog režima koji bi slušao naređenja iz Moskve, demilitarizacija, garancija da Ukrajina neće ući u NATO, formalno priznavanje okupiranih teritorija kao deo Ruske Federacije uključujući i Krim, davanje ruskom jeziku status službenog jezika, vraćanje dominantne pozicije Ukrajinske pravoslavne crkve pod jurisdikcijom Moskovske patrijaršije.

Takođe, Vašington pregovara da bi zaustavio rat i, po mogućstvu, zaledio ga na neodređeno vreme, ostavljajući sledećim generacijama da rešavaju ukrajinsko-ruski spor. Moskva ima drugačiju agendu i želi da pretvori pregovore o Ukrajini u sveobuhvatne za definisanje njenog odnosa sa evropskim krilom NATO-a i be-

KLJUČNI PROBLEM EVROPSKIH ČLANICA NATO-a JE ŠTO SHVATAJU DA SU TRAMPU VAŽNIJI DOBRI ODNOSI SA RUSIJOM U KONTEKSTU VELIKE GEOPOLITIČKE IGRE OD TERITORIJALNOG INTEGRITETA UKRAJINE I BEZBEDNOSTI EVROPE. ZATO TRAMPOVA ADMINISTRACIJA TAKO OLAKO, KAO I SVI DOBROVOLJNI DAVAOCI TUĐE KRV, PRITISKA UKRAJINU DA SE ODREKNE PETINE SVOJE TERITORIJU U IME SPORAZUMA SA RUSIJOM, OD KOGA ĆE NAJVIŠE KORISTI IMATI UPRAVO SAD

zbednosno-sigurnosne strukture na Starom kontinentu.

Tramp je spreman da popusti u velikoj meri Putinu, ali nije voljan da mu da sve. Međutim, budući da u Kremlju vrlo dobro znaju kakav je ulog u igri – priprema terena za obračun SAD i Kine – i da je veliko pitanje kada će im se ponoviti prilika da mogu da pregovaraju sa Amerikancima iz ovako povoljne pozicije, žele da iskoriste maksimalno postojeći splet okolnosti i povrate status inokosne imperije, to jest da izađu iz vazalskog odnosa sa Kinom.

Partija koju Tramp igra sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom je asimetrična i zbog toga lako vodi u zablude i pogrešne zaključke. Američki predsednik i njegovi saradnici nastavljaju da daju kontradiktorne izjave: jedan dan prete Ukrajini, drugi Rusiji, treći Evropi, četvrti su realni i pragmatični.

U poslednjih nekoliko nedelja Tramp je otvorio vrata za mogućnost da isporuči Ukrajini tomahavke, zatim je rekao da bi to rasplamsalo sukob, a on želi da stigne do mira, usledio je poziv Putina, posle koga je Donald zaključio da ne može da proda tomahavke Kijevu jer trebaju Americi, da bi pre par dana potpredsednik Vens precizirao da definitivna odluka o isporuci tomahavka Ukrajini još nije doneta.

KO JE KOGA NADMUDRIO

Najavljeni samit u Budimpešti početkom novembra jedni tumače kao veliki taktički uspeh Putina, a drugi Trampa. Po jednim, Putin je preokrenuo odnos snaga pozivom Trampu 24 sata pre su-

sreta sa ukrajinskim predsednikom Zelenskim i predlogom da organizuju novi samit, osuđujući tako isporuku tomahavka Kijevu i kupujući novo vreme za nastavak akcija ruske vojske.

Putinov telefonski poziv nije pao iznenada. Moskva je pripremila teren do u detalje, igrajući na kartu Trampove sujete i njegove manije da ude u istoriju ili da ostane upamćen po mastodontskim poduhvatima. Prošlog ponedeljka ruska ambasada je predala Ani Paulini Luni, jednoj od viđenijih predvodnica MAGA pokreta sa Floride i bliskoj prijateljici Trampa, dokumenta iz ruskih arhiva o ubistvu Džona F. Kenedija. Notorna je činjenica da je Tramp veliki fan teorija zavere o ubistvu Kenedija.

Zatim je Putinov čovek, zadužen za držanje veze sa Amerikom, Kiril Dmitrijev, izašao sa megalomanskom idejom o izgradnji tunela sa dualnom upotrebom (putnom i železničkom) ispod Beringovog moreuza koji bi spojio Čukotku i Aljasku, to jest Rusiju i Ameriku. Dmitrijev je gađao još jednu slabu tačku Trampa, jer je tunel povezao sa novim tehnologijama Ilona Maska za smanjenje troškova izgradnje sa 65 na osam milijardi evra, kao i da bi izgradnju finansirali njegov fond i američki investitori, a tunel bi, naravno, bio nazvan po Trampu.

Po drugima, Tramp je „navukao“ Putina u zamku pričom o isporuci tomahavka Ukrajincima, a izborom Budimpešte za domaćina samita udario je, bokserskim rečnikom, ispod pojasa EU i njenim ključnim državama članicama, od Nemačke i Francuske do Poljske, dok je istovremeno pomogao svom prijatelju Viktoru Orbanu, koji ozbiljno rizikuje da izgubi parlamentarne izbore sledećeg proleća u Mađarskoj.

Ipak, čini se da je Tramp naučio lekciju iz Enkoridža. Njujorški tajkun je priznao da nije isključeno da Putin pokušava da ga prevari. Novina koja ukazuje da su u Beloj kući mnogo manje naivni u odnosu na epizodu sa Aljaske jeste poveravanje organizacije susreta državnom sekretaru Marku Rubiju. U Trampovom okruženju, Rubio ima najveće iskustvo u spoljnoj politici i, za razliku od ostalih, svakako ne pripada grupi rusofila i ljudi koji se dive Putinu – naprotiv.

Tramp je bio žestoko kritikovan za kažnjavanje Indije visokim carinama zbog uvoza ruskih energenata. Posle par meseci može se reći da je Tramp i tu povu-

kao dobar potez jer se Indija nije bacila u zagrljaj Kine, a Rusija je shvatila poruku dokle Amerika može da ide u primeni tzv. sekundarnih sankcija.

Paralelno, u Kongresu napreduje relativno brzo proces usvajanja novih sankcija protiv Rusije pod sponzorstvom kongresmena vrlo bliskih Beloj kući, poput Lindsija Grejama.

Putin je u više navrata dokazao da može da gleda u oči druge državnike i da, eufemistički rečeno, ne govori istinu, krijući svoje karte do pogodnog momenta. Tramp je u gotovo win-win poziciji jer je Ukrajina za Ameriku nebitna i kao takva idealna da bude moneta za potkusurivanje.

PUTINOVA OPSEDNUTOST ISTORIJOM

Ruski predsednik je napravio grešku u koracima u Enkoridžu kada je počeo da „smara“ Trampa sa istorijom i detaljima o srednjovekovnim vladarima – od Rjurika i Jaroslava Mudrog do atamana Bogdana Hmeljnickog – koje njujorški tajkun smatra dosadnim i nepotrebnim. Putin je, kao i svi komunisti preobraćeni u velike vernike, razvio veliku strast prema istoriji. Nezgoda je u tome što je njegovo interesovanje za istoriju obrnuto proporcionalno njegovom kapacitetu da je shvati. Za Putina je istorija kao „švedski sto“ – uzimaš samo ono što ti se sviđa ili odgovara tvom narativu.

Putin ne tretira istoriju kao nauku, već kao instrument za širenje miksa mitova, poluistina i propagande za opravdavanje svojih poteza. Režim u Kremlju je u poslednjih desetak godina do te mere iskonstruisao novu istoriju da je opaska tokom sovjetske vladavine „živimo u zemlji nezvesne prošlosti“ postala realnost.

U tom kontekstu, Putinu ide naruku što se u Rusiji nikada nisu suočili sa demonima iz vlastite prošlosti. Današnja generacija mladih Rusa zna koliko je sovjetskih tenkova bilo u bici za Staljingrad ili Kursk, ali nema pojma o gulazima, Staljinovim čistkama, građanskom ratu tokom i nakon Prvog svetskog rata.

Rusija je taktički rat dobila, ali joj to nije dovoljno; želi da preokrene igru i strateški poraz – potčinjeni položaj u odnosima sa Kinom – pretvori u stratešku pobedu. Naravno, uz pomoć Sjedinjenih Američkih Država i na račun, pre svega, Ukrajine, ali i Evrope.

Američki geopolitički cilj je da odvoje

NEMAČKI KANCELAR FRIDRIH
MERC, FRANCUSKI PREDSEDNIK
EMANUEL MAKRON, BRITANSKI
PREMIJER KIR STARMER I POLJSKI
PREDSEDNIK VLADE DONALD
TUSK SVESNI SU DA NE MOGU
FRONTALNO DA SE SUPROTSTAVE
TRAMPU I ZATO ĆE KORISTITI
FORMULE KOJE ĆE IĆI NIZ DLAKU
AMERIČKOM PREDSEDNIKU

Rusiju od Kine i znaju da je neophodno da daju Rusima mnogo, neki bi rekli previše, da bi uspeali u tom naumu. Međutim, kako zahtevi Rusije prema Ukrajini i Evropi ne dotiču direktno vitalne američke interese, Vašington je spreman da ih uzme u razmatranje.

RUSI I DALJE SANJAJU NOVU JALTU ILI BAREM HELSINKI II

Ruski rezon u pregovorima sa Amerikancima mogao bi se sažeti u par rečenica: „Znamo da želite da se fokusirate na Indo-Pacifik i da ne podnosite da vam odvlače pažnju na druge teatre koji imaju manju geostratešku važnost za vas, počev od Evrope. Mi možemo da vam pravimo velike probleme sa Ukrajinom i generalno Evropom, ali ako nam date ono što tražimo, ne samo da će to rešiti taj problem definitivno, nego možemo da se dogovorimo i oko bilateralne saradnje u senzitivnim sektorima za vas i nas.“

Moskva želi da poveća ulogu, to jest da na meni budimpeštanskog samita ubaci priču o relacijama sa ostatkom Evrope i postavljanjem baze za kreiranje novog svetskog poretka ili barem dela koji se odnosi na Stari kontinent.

Kina je prepoznala igru SAD i pokušava na sve načine da zadrži Rusiju na svojoj strani, budući da je svesna da će joj biti neophodna u okršaju sa Amerikancima.

Dodatni problem Putinovog režima je što se sa njim završava „sovjetski period“ ruske istorije, budući da je on poslednji „homo sovieticus“ na čelu Ruske Federacije. Putin je 25 godina na vlasti u Rusiji, ali nije uspeo da pruži odgovor na pitanje šta je danas Rusija, a ni da utaba stazu za budućnost.

Putin je ostao vezan za ideologiju koje više nema, nastavljajući sa zloupotrebom istorije u kojoj sve mora da bude bezgrešno, bez mrlje, slavno, hrabro, podgreva-

jući iskonske strahove Rusa od Zapada. U suštini, Putin, kao i njegovi sovjetski prethodnici u Kremlju, vidi svuda opasnost i pokušava da pripremi tranziciju sovjetskog nasleđa u postsovjetskom vremenu, ne shvatajući da će nova generacija biti drugačija, ne i nužno bolja, a svakako neće biti liberalna.

IZBOR BUDIMPEŠTE ZLONAMERAN

Izbor glavnog grada Mađarske za samit Trampa i Putina je u najmanju ruku neukusan, počev od toga da je u Budimpešti potpisan Memorandum kojim se 1994. godine nezavisna Ukrajina odrekla 1.900 nuklearnih bojnih glava za garancije teritorijalnog integriteta i suvereniteta u granicama sa kojima je izašla iz Sovjetskog Saveza.

Predsednik Rusije, Vladimir Putin, pogazio je potpis svog prethodnika Borisa Jeljcina zauzevši 20 godina kasnije Krim i lansirajući 2022. godine invaziju na širokoj skali. Trampu nije ni palo na pamet da ispoštuje potpis svog prethodnika Bila Klintonu na Memorandumu da će SAD biti garant ukrajinskog teritorijalnog integriteta.

S druge strane, organizovanje samita u Budimpešti je diplomatski šamar EU i njenim najvažnijim članicama, demonstracija bahate i arogantne sile, kao i jasna namera da se razbije EU ili barem redimenzionira i vrati na prost skup država koje fingiraju da imaju zajedničko tržište. Tramp i dobar deo njegovih saradnika zaista veruju da je EU napravljena da bi, njegove reči, „karakala“ Ameriku.

Mađarski premijer Orban nije samo zakleti neprijatelj Ukrajine i njenog ulaska u EU, već i istaknuti borac protiv dubljih integracija unutar EU i barjaktar neoliberalnih demokratija i suverenizma po obrascu Kremlja. Tako ćemo početkom novembra, na obalama Dunava između Budima i Pešte, imati zajedno trampizam, putinizam i suverenizam u Orbanovom poimanju na zadatku da reši pitanje Ukrajine.

Tramp i Putin su, sa izborom Budimpešte, želeli da pomognu svom prijatelju Orbanu, koji prvi put u poslednjih 15 godina rizikuje da izgubi parlamentarne izbore i sa kojim dele gotovo istovetne stavove prema opoziciji, nevladinim organizacijama, seksualnim manjinama, slobodi medija i, pre svega, EU. **N**

ZAŠTO JE „MALJUTKA“ VEČNA?

Jedna prastara protivoklopna vođena raketa (POVR) „maljutka“ (Малютка), uvedena u naoružanje Sovjetske armije 1963. godine, u vreme kada je prvi sekretar Komunističke partije Sovjetskog Saveza bio Nikita Hruščov, u savremenoj Srbiji ima kultni status u resoru odbrane – ulaže se u to čudo i kači se doslovce na sve što se ima od dronova do brodova rečne flotile

Piše Aleksandar Radić

**A NA ZIDU ZVEZDA
CRVENA, BIJELO
DUGME I SVETI NIKOLA
PORED KUĆE ŠTALA,
U ŠTALI SIJENO, ISPOD
SJENA MALJUTKA**

*Ljubav udari često tamo gdje ne
treba, **Zabranjeno pušenje, 1997.***

U skoro će 53 godine od otvaranja pogona „68“ za izradu „maljutki“ u Krušiku. U naoružanju VS su znatne količine tih raketa koje su ponekad bile nazivane „prasencetom“ jer se gicaju posle odvajanja od usmerača, jednostavne šine sa koje polete pomoću startnog motora. Iza rakete ostaje trožilni mikrokabel preko kojeg sa pulta dolazi komanda za vođenje.

Postoje dva osnovna modela „maljutke“ – ručno vođena kod koje je sve na operatoru sistema jer on mora da posle par stotina metara leta raketu ukroti (što nije lak posao) i da komandnom palicom drži na vezi do pogotka u cilj. Za to mora da se ima mirna ruka i smiren strelac i puno, puno vežbe na trenazu.

Kod poluautomatske „maljutke“ operator mora izabrati cilj i držati nišansku tačku, a uređaj sam izvodi raketu na liniju nišanja i zadržava je na njoj pomoću pelengatora do pogotka (ili promašaja). Kod oba modela za vođenje je

važan traser rakete koji se vidi kao crvena snažna prskalica i za ručno praćenje mora da se gleda u tu tačku kako posakuje. Kod poluautomatskog modela vođenja traser je izvor infracrvenog svetla koje je potrebno pelengatoru da drži raketu usmerenu na cilj po čitavoj dužini leta – do 3 km.

Kada se 1960-ih godina „maljutka“ pojavila, činila se malim čudom tehnike, jeftina i srazmerno jednostavna raketa koju čini nešto plastike, lima i penoplasta bila je sredstvo pogodno za masovno naoružavanje pešadije.

Sada ima raketa u zalihama, ali samo u Srbiji se na njih ozbiljno računa sudeći po recentnim prikazima naoružanja gde su imale vidno mesto i čak su postavljene na rečni ratni brod, kombinovane su sa dronovima-kamikazama na vozilima, ubojne glave su postavljene na neke dronove pa čak pokušalo se i sa čitavom raketom – zainteresovana javnost podsmevala se oduševljenju ministarstva odbrane prastarom „maljutkom“ i pričalo se – ima da je i na dron postave, i to se desilo.

U VTI izradili su derivat drona „obad“ naoružan sa dve „maljutke“. Nečija mašta može svašta i predstavljeno je rešenje sa ramom sa osam elektromotora koji podižu rakete u vazduh, a zatim sa drona se sa dnevne CCD i termalne kamere šalje slika do zemaljskog pulta za vođenje „maljutki“. Na nedavnoj izložbi naoružanja „Partner 2025“ nisu prikazali takav „obad“, pa možda se odustalo od tog plana koji kao da je pozajmljen iz „Pobesnelog Maksa“.

Jedan tekući zadatak VTI je razvoj ra-

kete 2T5 – „maljutka 2“ sa tandem glavom dometa do 5 km sa poluautomatski vođenim radio/kanalom. Na tome se radi desetak godina, ali zasada nije dovedena do proizvodnje.

Izvorna „maljutka“ projektovana je u Konstrukcionom birou Mašinogradnje u Kolomni po hladnoratovskim vremen-skim i radnim normama – brzo –1961–1963. godine. Sistem vođenja sa tri tačke podrazumevao je da se traser rakete drži na liniji koja povezuje oko nišandžije i cilj. Prve rakete primale su komandu preko mikrokabela ojačanog svilom iz Kine. Pokvarili su se odnosi dve komunističke države i pokazalo se da privreda SSSR-a ne može da obezbedi kvalitetnu svilu. Zato su pronašli alternativu – poliester kasnije široko uveden u proizvodnju odeće za narodne mase.

Od sredine 1960-ih godina „maljutke“ su se pravile u velikoj seriji u zavodu Degtarjeva u Kovrovu za protivoklopne jedinice Varšavskog pakta i saveznika i prijatelja iz Trećeg sveta.

Masovna primena podrazumevala je neko efikasno i ekonomski pogodno rešenje, i to su bili kovčežići od sivomaslinaste plastike sa raketom u dva dela – telom sa motorom i preklapljenom četiri krilca i kumulativnom glavom. Kada se kutija na terenu otvori, povezivala su se dva dela rakete bravicama i „maljutka“ se postavljala na šinu koja je takođe bila deo seta poznatog po službenoj oznaci 9K11. Sovjetska i sada ruska praksa su kombinacije broj-slovo-broj po indeksima namene – prefiks 9K predviđen je za

raketne sisteme, 9A za borbene mašine tih sistema, 9P za lansere itd.

Sama raketa je 9M14 odnosno 9M14M u uhodanoj seriji, masa 10,9 kg, kalibar 125 mm, dužina 860 mm, razmah krila 393 mm. Toliko o gabaritima. Startni motor daje početnu brzinu i stvara bočnu reaktivnu silu za okretanje rakete otoklonom mlaza izduvnih gasova. Zatim marševski motor dovodi raketu do prosječne brzine krstarenja od oko 120 m/s. Minimalni domet – 500 m, maksimalni – 3.000 m i za tu distancu raketi treba 26 s i puno koncentracije operatora koji u ruci drži palicu pulta 9S415 i gleda teren kroz durbin 9Š16 sa povećanjem od osam puta i vidnim poljem od 11°30'. Kada pomeri palicu, pomera se aktuator koji skreće mlaz motora i raketa ide tamo gde uvežbani strelac želi.

U početnom delu trajektorije raketa je nevođena i dostiže visinu leta od oko 10 m i zatim se prihvata i uvodi u liniju nišanja i vodi načelno na visini 4-8 m. U terminalnom borbenom delu putanje raketa snižava na 1-1,5 m.

Kumulativni mlaz može da probije do 400 mm pancirne ploče ako cilj pogodi pod pravim uglom. Na 60° očekivana probojnost pada je na 200 mm.

Namenski lovci tenkova sa „maljutka-ma“ izrađivani su na bazi modifikovanih tela okl. izviđačkih vozila porodice BRDM. Prvo su to bile borbene mašine 9P110 izvedene od vozila GAZ-40PB (BRDM-1) i do 1968. godine montirano je samo pedesetak komada. Više se očekivalo od oruđa 9P122 koje je za osno- vu imalo GAZ-41-02, modifikovani vrlo

Jedan tekući zadatak VTI je razvoj rakete 2T5 - „maljutka 2“ sa tandem glavom dometa do 5 km sa poluautomatski vođenim radio-kanalom. Na tome se radi desetak godina, ali zasada nije dovedena do proizvodnje

poznati i popularni BRDM-2. U centralnom delu vozila smešteno je šest „maljutki“ 9M14M koje su se podizale sa krovnom pancirnom pločom kada se zauzimao vatreni položaj. Za tu radnju bilo je potrebno 20 s motornom pumpom ili 3 min ručno.

Lansirni uređaj pokretao se po azimutu za 14-20° i po elevaciji za 4,5-9,5°. U borbenoj mašini bila su samo dva člana posade – vozač i komandir koji je istovremeno operater zadužen za vođenje raketa preko lansirnog pulta 9S414 sa durbinom 9Š115A. Ako procene da su previše izloženi vatri, posada može da se udalji do 80 m od vozila i da dejstvuje koristeći pokretni pult sa durbinom 9Š16 kao za POLK 9K11. Oruđe je pokretao motor od 103 kW (140 KS). Po dobrom putu vozilo se kretalo brzinom do 100 km/h, a posebnost u skladu sa zahtevima Sovjetske armije bila je plovnost – kada se uđe u vodu, uključivao se propeler prečnika pola metra koji je pokretan preko razvodnika pogona. Postizala se brzina od 10 km/h.

Kao i BRDM-2 i lovac tenkova je osim dva pogonska mosta sa pogonom na sva

četiri točka imao u centralnom delu vozila četiri pomoćna točka podignuta unutar tela i izvlačili su se hidraulikom ako zatreba da se pređe neka šira prepreka kao što je rov. Od 1969. do 1971. u Saratovu montirano je 580 9P122 borbene mase 7 t uključujući šest raketa na lanseru i osam u rezervi.

U Kolomni radili su na usavršenju „maljutki“ sa poluautomatskim sistemom vođenja (POVR) koji traži da se drži nišanska tačka, a uređaj sam izvodi raketu i pelengator (IC lokator) prati IC odraz trasera i drži raketu po čitavoj dužini leta. Čak i u krutim jezicima pisanim vojnim pravilima navodi se da takav sistem obezbeđuje lakše i kvalitetnije vođenje raketa, sigurnije pogađanje cilja (tenka) nego ručni sistem vođenja na liniju nišanja i zadržava je na njoj pomoću pelengatora do pogotka (ili promašaja). Raketa ima minimalni domet pomeren sa 500 m na 400 m, a maksimalni je ostao isti – 3.000 m. Razlike u odnosu na ručno vođenu raketu su vrlo male – zbog prilagođavanja POVR ima dva trasera.

U naoružanje Sovjetske armije 1969. godine uvedena je takva raketa pod indeksom 9M14P sa novom kumulativnom glavom probojnosti povećane na 460 mm. Za gađanje tenkova na osnovnu glavu može da se postavi nastavak koji povećava probojnost na 580 mm i takva raketa zove se 9M14P1B1. Dužina rakete povećava se na 890 mm, a masa na 11 kg.

Za novu raketu projektovan je novi lovac tenkova 9P133 na vozilu GAZ-41-06

sa poluautomatskim sistemom za vođenje 9V374 sa uvećanjem od 8 puta i vidnim poljem 12° i 15°. Pri praćenju cilja glava tog uređaja pokreće se po azimutu za 86,3° i elevaciji od -5° do 10°. U zavodu u Arzamasu od 1971. do 1984. sastavili su više od 860 9P133.

DOMAĆA MALJUTKA

U JNA 1960-ih godina u ratnim planovima polazilo se od procene da će tenkovi predstavljati odlučujuće sredstvo protivnika u prodoru u ravničarskim predelima. To se posebno odnosilo na „Plavog-V“ – Varšavski pakt jer su velike koncentracije tenkova razmeštene u Mađarskoj, Rumuniji, Bugarskoj. Od onog drugog „Plavog-N“ odnosno NATO-a zbog reljefa očekivalo se da prethodno prvenstveno vazdušnim i pomorskim desantima. U odbrani JNA je nameravala da zaustavi ili barem kanališe i prolongira proboj u Panonskoj ravnici dok se ne uredi odbrana u tzv. bastionu, u brdsko-planinskim prostorima zemlje koji su prepreka za razvoj dinamičnog manevra tenkovskih divizija protivnika.

Šezdesete godine bile su vreme prave raketomanije i činilo se da će sve što ima cev brzo pasti u zaborav. U JNA imali su nešto sovjetskih raketa „šmelj“ iz prve generacije koje su se vodile ručno i postizale su domet do 2.000 m i probojnost od 300 mm, i koristile su se samo sa vozila.

Kada su iz Moskve 1967. godine ponudili „maljutke“, u JNA prepoznali su da je to ono što je potrebno – relativno jeftino i masovno i efikasno sredstvo koje može da uništi svaki tenk.

General Zlatko Rendulić (1920–2021), učesnik pregovora sa SSSR-om o nabavci licence za „maljutku“, prisećao se u diskusijama koje smo vodili oduševljenja koje je imao kada je saznao da postoji raketa koja može da se koristi masovno i da posluži ironično ako zatreba i za odbranu od Varšavskog pakta ako krene tenkovima preko ravnice.

Kao nosilac proizvodnje kod kuće izabran je Krušik i iz te fabrike već su 1967. godine pripremili ponudu za 16.700 komada u prvoj polovini 1970-ih godina. Za praznični Prvi maj pokrenuli su gradnju prvog od 14 objekata za taj program. Maršal Tito je 18. maja bio u fabrici i interesovao se primarno za to šta će da se radi po pitanju osvajanja te nove ruske

Nove zamisli kako koristiti „maljutku“ kao sredstvo vazduh-zemlja proširene su na dronove. Dron-kamikaza „komarac 3“ je doslovce leteća „maljutka“

raketice.

Posle višemesečnih pregovora formalno licenca je pribavljena maja 1968. godine kada su poslovi u pripremi proizvodnje već daleko odmakli. Cena za to činila se sitnicom – plaćeni su samo troškovi prenosa crteža rakete sa pauza na ozolid, posebni papir koji je u to vreme bio uobičajena tehnika umnožavanja tehničke dokumentacije.

Crtež se prislanjao na ozolid na stranu sa posebnim premazom osetljivim na svetlost i za razvijanje slike koristio se amonijak. Karakteristični žuti listovi velikog formata dostavljeni su u Sektor za raketno naoružanje u VTI i Krušik koji je u podeli poslova u jugoslovenskoj vojnoj industriji bio nosilac montaže vodenih raketa svih namena. Usledile su obimne aktivnosti na izradi proizvodne dokumentacije i pripreme pogona.

U VTI zadatke su preuzeli inž. Ivan Vuković i Slaven Vukotić koji su od 1958. do 1965. godine radili na domaćem projektu POVR „skakavac“, završili su posao, ali sistem nije uveden u naoružanje jer je nabavka licence za „maljutku“ procenjena za povoljnije rešenje bez

tehnološkog rizika.

Na preporuku Moskve 1968. i 1969. godine tehnička podrška za obradu plastike pribavljena je u Poljskoj, a iz Čehoslovačke uvezene su merni instrumenti. Iz SSSR-a u Valjevo 1969. i 1970. godine dolazili su timovi za reviziju projekta.

Osvajanje proizvodnje bila je investicija za podizanje i pokretanje pogona „Nova namenska proizvodnja“ alias „68“ u vrednosti od 12 miliona dolara što danas predstavlja ekvivalent od približno 112 miliona dolara. Za udeo Krušika u izradi tela raketa i montaži predviđeno je 1.099 radnika. Razni elementi raketnog sistema izrađivani su u fabrikama u Zemunu, Mostaru, Banjaluci, Zagrebu, Nišu, Goraždu, Vitezu i tadašnjem Svetozaurevu.

Izrađene su probne partije rakete i 22. decembra 1972. godine svečano je otvoren pogon „68“ povodom dana fabrike i istovremeno praznika JNA. Početkom 1973. godine završena je probna serija „maljutke“.

Informacije sa bliskoistočnog ratišta oktobra 1973. godine uverile su vrh JNA da su izabrali pravu stvar jer su izraelski tenkovi u borbama za Sinaj stradali od pogodaka „maljutki“. Oko efikasnosti rada posluga POLK 9K11 ima kontroverzi jer su prijavljivali višestruke pogotke u jedan tenk kao uništenje više tenkova, zatim korišćena su i razna sredstva od ručnih bacača RPG-7, tenkova, samohotki, ali rakete su se u ratnom košmaru pokazale korisnim.

U to vreme Krušik je montirao svake godine oko 4.000 „maljutki“. Prema statistici od 1972. do 1976. u valjevskoj fabrici izradili su 9.143 raketa, 1977. u skladu sa normom 4.000 i 1978. imali su pad produkcije na 3.575 komada. Za poredenje, u SSSR-u su 1970-ih izradili svake godine oko 25.000 raketa za domaće potrebe i desetine stranih korisnika.

Rakete jugoslovenske proizvodnje bile su solidne i privukle su pažnju SSSR-a i 1980. godine u okviru klirinškog posla razmene robe naručili su 11.000 raketa. To se činilo sjajnom referencom za jugoslovensku stranu i „maljutke“ su izveze u svet nesvrstanih.

U JNA se rutinski provodila obuka „maljutkaša“, i to za zahtevne ručno vodene rakete koje su tražile puno rada od vojnika na redovnom služenju vojnog roka, i kada dođu sa POLK 9K11 na poli-

gon neizostavna pridika starešina bila je o tome da se cilj mora pogoditi jer je narod platio raketu kao jedan Zastavin automobil, po vojničkim pričama nekada „fića“, nekada „stojadin“.

Iz SSSR-a 1970-ih godina uvezeno je par stotina borbenih mašina 9P122 i 9P133 koji su podeljeni po mešovitim artiljerijskim pukovima kao sredstvo velike vatrene moći. Rakete sa poluautomatskim sistemom vođenja obezbeđene su iz Krušika jer je 1972. godine licenca proširena na 9M14P i šest godina kasnije pokrenuta je proizvodnja.

SRPSKE MALJUTKE

Građanski rat 1991. godine narušio je lanac proizvodnje „maljutke“ i u hodu rešavani su problemi kao što je zamena žice za vođenje koju je ranije izradivala firma Elka iz Zagreba, a zatim je isti proizvod obezbeđen 1992. godine iz Fabrike kablova Svetozarevo odnosno Jagodine. U Lučanima u fabrici „Milan Blagojević namenska“ usvojena je tehnologija goriva kao zamena za onu bosansku bez koje se ostalo iz poznatih razloga.

U 1990-im godinama pokušalo se sa zamenom „maljutke“ – u planovima iz 1996. godine projektovan je prelaz na licencnu proizvodnju ruske POVR „kornet“ probojnosti 1.000 mm koji nikada nije realizovan. U VTI se radilo na raketi „drug“ na kojoj se radilo od 1980. godine, ali u agresiji NATO-a 1999. godine uništeni su i prototipi i procenjeno je da treba da se odustane od nastavka rada.

Natovci su uništili 92,85% poslovnog i proizvodnog prostora Krušika, da ne kažemo sve. Posle rata obnovljeni su ključni proizvodni lanci i zakratko, do 2004. godine, nastavljena je montaža „maljutki“ i raduckalo se na „maljutki 2“, usavršenom derivatu sa bojevij glavama povećane efektivnosti.

Interes za „maljutku-2“ u dve varijante 2T sa tandem kumulativnom glavom i 2F sa glavom termobaričnog efekta pokazan je početkom 2010-ih godina jer je Vijetnamskoj narodnoj armiji bio potreban remont i modernizacija starih zaliha. U proleće 1972. POLK 9K11 prvi put su korišćeni u realnim ratnim uslovima protiv južnovijetnamskih tenkova M48A3 koji su bili pod udarom ofanzive sa severa. U nastavku rata komunistički „maljutkaši“ imali su solidnih rezultata. Decenijama kasnije u vijetnamskim

skladištima nalazi se puno sredstava ratne tehnike koja su zastarela i neretko vode poreklo iz prvih godina posle Drugog svetskog rata, ali glancaju se i čini se da su kao nova. Rakete „maljutka“ cene se kao podobne za modernizaciju i zato su uz pomoć Krušika uložili u obnovu resursa.

Za taj izvozni posao završen je rad na odranije pokrenutom projektu osvajanja „maljutke-2“ sa POVS – 2T sa glavom probojnosti 700 mm i 2F (fugasna) koja je pogodna za uništavanje vatrenih tačaka i neutvrđenih meta jer deluje prostorno.

Prema ugovoru iz 2015. godine za 30 miliona evra iz Krušika su obezbedili vijetnamskoj armiji sve potrebno za remont starih raketa uključujući zame-nu raketnog goriva, zatim prepravku u „maljutku 2“ prvog lota od 50 raketa, zatim serije od 2.500 tandem kumulativnih glava 2T i 500 fugasnih 2F i izvoz podsklopova za 750 raketa 9M14P1.

Od 2015. godine u VTI se puno truda ulaže u razvoj 2T5 velikog dometa sa tandem kumulativnom glavom kalibra 145 mm očekivane maksimalne probojnosti 850 mm pod vodstvom inž. Nenada Cakića. Domet tog sredstva je od 750 m do 5.000 m – raketa ima dodatna dva buster motora i gorivne elemente za marševski (letni) motor. Brzina leta rakete povećana je na 210 m/s i zato je potrebno oko pola minute da dođe do maksimalnog dometa. Gabariti su veći i dužina rakete iznosi 1.700 mm, a razmah krila je identičan kao na osnovnoj „maljutki“ – 393 mm.

Na poligonu Nikinci od 2017. godine lansiraju se 2T5. U međuvremenu na raznim izložbama naoružanja viđeni su modernizovani „bovovi“ M-83 sa 2T5 i sistemom za radio-vođenje i senzorskim paketom sa dnevnim i termalnom kamerom i laserskim daljinomerom i tablet računarom za prikaz podataka. Najnovija pokazna modifikacija za smotre u sezoni jesen 2025. godine (sa porukom „mi smo najjači“ jer kako generali kažu o tome brine Vrhovni) jeste „bov“ sa dodatna četiri lansera dronova-kamikaza „osica“ sa kumulativnog glavom 90 mm. Da, zadržana su izvornih šest usmerača za „maljutke“. Takođe, 2T5 uvrštene su u paket naoružanja za modernizovano borbeno vozilo pešadije M-80AB1 – dva lansera sa desnog buka turele.

Lično predsednik Vučić javno se hvalio

da je izabrao gde će koja raketa da se namesti na neobičnom hibridnom sistemu PASARS koji je okićen raketama kao kineski tenkić – na istom vozilu su i naj-savremenije francuske rakete „mistrall 3+“, i stare „strela-2M“, i naravno „maljutke“, i izraelski radari, i domaći anti-dron ometač, i švedski „bofors“ 40 mm.

Nove zamisli kako koristiti „maljutku“ kao sredstvo vazduh-zemlja proširene su na dronove. Dron-kamikaza „komarac 3“ je doslovce leteća „maljutka“ – na letelici koju nose četiri dvokrake elise pokretane sa četiri elektromotora koja se vodi preko žice nakačen je deo rakete – kumulativna, tandem kumulativna ili termobarična glava – po izboru. Taj dron može da provede u vazduhu desetak minuta i pritom prenosi na zemaljski pult sliku sa kamere, i kada se pronađe nešto vredno, usmeri se na cilj. Na rečni minolovac, a sada višenamenski brod RML-332 na pramcu na nekakve cevi postavljene su dve „maljutke“.

Osim maštovitih kombinacija rakete sa plovilima i letelicama u VTI se radi o prenosnom PASV koji je zamena za pult za ručno vođenje 9S415 ya standardne „maljutke“ koja se vadi iz koferčića. Taj pristup smislio je lično inž. Cakić.

Na tronožac postavljen je uređaj za nišanje i TV kamera, i rezultat je sistem koji dramatično olakšava lov na tenk jer ne zahteva složenu obuku i stalnu trenazu. U odnosu na osu rakete pokriva se levo i desno polje od 10°, a uređaj može da se usmeri po elevaciji od -5° do 10°.

Takvo rešenje pruža puno za malo novca i može dati novi smisao za sačuvane „maljutke“. Kada se provede remont raketa i možda prerade u 2T i 2F, može se računati na jeftino masovno sredstvo za protivoklopnu borbu i vatre-nu podršku.

Nove rakete su preskupe za zamenu komad za komad, pa zato mora se potražiti balans između savremene tehnike u maloj količini kao što su „kornet-EM“ uvezen iz Rusije u poslednjoj nedelji 2021. godine, sa moćnom probojnosti od 1.100 do 1.300 mm pancirne ploče, ali broj tih lansera se meri u desetinama, a „maljutke“ nose sva bor-bena vozila pešadije – zasada po formaciji 320 komada, svaki sa dva lansera, 72 lovca tenkova M-83 sa šest lansera, za-tim treba računati na POLK 9K11 i plat-forme u vazduhu – helikoptere GAMA – „gazela-maljutka“. **N**

Naravno da smo svi navijali za pljačkaše iz Luvra

Odvažna i drska krađa neprocjenjivog nakita iz Napoleonove zbirke u Luvru djeluje kao nešto što pripada starijem i drugačijem dobu od ovog u kojem živimo

Piše **Stefan Đukić**

**VANREDNO IZDANJE!
POSLEDNJE VIJESTI IZ PARIZA!
ŠOKANTNO: BANDA LOPOVA
PROVALILA U LUVRA! DRAGULJE
NEPROCJENJIVE VRIJEDNOSTI
NESTALI U MUNJEVITOM JURIŠU!**

Pljačkaška banda je uspjela da izvede **najdrskiju pljačku u novijoj historiji**, bacivši sijenku straha i nevjerice na srca poštenih građana Pariza i svijeta! U operaciji koja je trajala nevjerojatnih **SEDAM MINUTA**, grupa bezobzirnih kriminalaca, opremljena motorizovanim merdevinama i brusilicama, probila se u Galeriju Apolon, riznicu francuskih krunskih dragulja! Ukradeno je devet komada nakita iz zbirke Napoleona i carice Evgenije, blago koje se smatra **NEPROCJENJIVIM**, a lopovi su pobjegli na brzim skuterima, ostavljajući za sobom samo slomljeno staklo i pustoš. **PARIZ VRIŠTI ZA PRAVDOM!** Ko su ovi fantomi i zašto su se usudili napasti svetište umjetnosti? Hoće li pravda pobijediti? Nastavite pratiti naše izvještaje!

Ne zamjerite na ovom pokušaju novinskog članka iz međuratnog perioda, moje znanje o njima dolazi isključivo iz onih starih animiranih filmova o Supermenu. Sjećate se one stare dobre animacije u kojoj, sekund nakon što nas crtač upozna sa novom prijetnjom po svijet, gledamo užurbani rad novinarskih presa koje nam prezentuju naslovnice kojima dominiraju sinonimi riječi „Šokantno!“. Razlog zašto sam tako predstavio događaj od devetnaestog oktobra leži u tome što odvažna i drska krađa neprocjenjivog nakita iz Napoleonove zbirke u Luvru djeluje kao nešto što pripada starijem i drugačijem dobu od ovog u kojem živimo.

Kada govorim o odvažnosti i drskosti, tu prije svega mislim o samoj ideji da se

ovako nešto pokuša danas. U tehnološkom i informatičkom dobu koje živimo, gdje su sve komunikacije podložne praćenju, gdje više stakala pokriva sigurnosne kamere nego uličnu rasvjetu, a sve moguće zgrade posjeduju bezbjednosne sisteme, provaliti u najpoznatiji svjetski muzej je djelo koje zahtjeva više ludila nego odvažnosti. Kada tome dodamo filmski scenario ulaska (lopovi su iskoristili skele obližnjeg gradilišta) i pogotovo bijega (na skuterima), sve zvuči ne stvarno.

Pljačke muzeja i galerija nisu, same po sebi, nešto novo i nezapamćeno. Čuvena slika „Krik“ Edvarda Munka je dva puta otuđivana iz Nacionalnog muzeja u Oslu, prvi put 1994. godine za vrijeme održavanja Zimskih olimpijskih igara u Lillehammeru, a drugi put deset godina kasnije. Januara 2002. godine, Van Gogov muzej u Amsterdamu bio je na meti pljačkaša koji su odnijeli dva njegova rana remek-djela, „Pogled na more kod Ševeningena“ i „Kongregacija napušta reformatorsku crkvu u Nuenenu“. Iako su lopovi uhvaćeni, same slike su bile izgubljene preko četrnaest godina.

Ideja pljačke muzeja i galerija nam svima djeluje kao nešto što se više ne događa. Možemo zamisliti da se kulturno blago otuđi imperijalnom poharom kao što je to slučaj u Bagdadu nakon američke agresije na Irak ili tokom ruske invazije na Ukrajinu. Zamisliv nam je i terorizam u vidu razaranja arheoloških nalazišta od strane ISIL-a

Najveća krađa novijeg datuma odigrala se 1990. godine u Bostonu u muzeju „Izabela Stjuart Gardner“. Tada su dvojica muškaraca ušli prurušeni u policajce, zavezali muzejske čuvaru i tokom 81 minuta temeljno „obrađivali“ umjetnička djela. Pobjegli su sa trinaest slika među kojima se ističu Rembrantova „Oluja na Galilejskom moru“ i Vermerov „Koncert“, a tu su i djela Manea, Degaa i Flincka. Počinioi nikad nisu pronađeni a djela su izgubljena za javnost. Na zidovima muzeja više prazni ramovi podsjećajući posjetioce gdje su ta remek-djela nekad bila izložena. Na Netflixu možete pogledati zanimljiv dokumentarac o tom događaju, iz 2021. godine, pod naslovom „Ovo je pljačka: Najveća krađa umjetnina ikad“ (This Is a Robbery: The World's Biggest Art Heist).

Kada govorimo o Luvru, daleko od toga da je ovo prva krađa koja ga je zadesila. „Portret gospode Vilmo-An“ slikara Kamija Koroa je ukraden 1998. godine i do dan-danas se vodi kao nestao. „Sloboda vodi narod“, čuvena slika Ežena Delakroa bila je na meti lopova 1983. godine ali je njihov pokušaj osuđen. Iste godine je uspješno ukraden renesansni oklop iz šesnaestog vijeka. Pukom srećom je pronađen 2021. godine, kada ga je stručnjak za antikvitete prepoznao tokom procjene nasljedstva jedne porodice u Bordou.

Primjer koji se ističe daleko iznad svih je naravno vezan za „Mona Lizu“. Čuveno djelo Leonarda da Vinčija je 1911. godine nestalo iz Salona „Kare“ šokiravši parisku, francusku i svjetsku javnost.

Počinilac je zapravo bio Italijan, Vincenco Peruda, koji je u tom periodu radio na održavanju slika u samom Luvru. Noć prije krađe je odlučio da se sakrije u muzeju da bi ujutro, prije otvaranja, maskiran u radnu uniformu, skinuo „Mona Lizu“ sa zida i nestao. Vjerovatno ga nikad

ne bi ni našli da u Firenci nije pokušao da sliku proda direktoru čuvene galerije Uffici Đovaniju Podiju. Kada je došlo do suđenja, Peruđa je tvrdio da je njegov motiv bio čisto patriotski i da je htio da nacionalno blago Italije, a pod time je mislio na sva Leonardova djela, vrati u domovinu.

Italijanska javnost, u plimi nacionalnog zanosu, odmah je prihvatila ovakvo objašnjenje i počela slaviti Vincenca kao heroja domovine. Postao je „običan čovjek koji se suprotstavio moćnoj Francuskoj, borac za kulturno nasljeđe svoje zemlje“. Ni ovdje nije kraj obrtima. Iako je „Mona Liza“ među stručnjacima bila poštovana kao važno i kvalitetno djelo Da Vinčija, ona se nije suštinski isticala među njegovim drugim radovima. Dovoljno je samo reći da je zaposlenima u Luvru trebalo 28 časova da uopšte primjete nestanak „Dokonde“. Medijska pažnja koja je nastupila, njena kulminacija i rasplet preselili su sliku iz Salona „Kare“ na centralno muzejsko mjesto te je danas možete vidjeti iza stakla, sa razdaljine od deset metara, dok se rvete sa gomilom drugih turista kao da ste na koncertu, a ne u galeriji. Zahvaljujući Vincencu Peruđi, osmijeh Mona Lize je postao mnogo više popkulturni nego umjetnički fenomen.

Tako se vraćamo do naših modernih lopova. Ideja pljačke muzeja i galerija nam svima djeluje kao nešto što se više ne događa. Možemo zamisliti da se kulturno blago otuđi imperijalnom poharom kao

Umjetnička djela može da krađe filmski bogataš Tomas Kraun u želji da nađe neki smisao i uzbuđenje u svom učmalom životu. Može da ih krađe i Asan Diop, oduševljen Arsenom Lupenom, takozvani „gentleman-cambrioleur“, džentlmen-lopov, dok se bori sa osionim i surovim, a prije svega bogatim, kriminalcima

što je to slučaj u Bagdadu nakon američke agresije na Irak ili tokom ruske invazije na Ukrajinu. Zamisliv nam je i terorizam u vidu razaranja arheoloških nalazišta od strane ISIL-a. Ali krađe ovog tipa su nešto što nas je sigurno sve iznenadilo.

Umjetnička djela može da krađe filmski bogataš Tomas Kraun u želji da nađe neki smisao i uzbuđenje u svom učmalom životu. Može da ih krađe i Asan Diop, oduševljen Arsenom Lupenom, takozvani „gentleman-cambrioleur“, džentlmen-lopov, dok se bori sa osionim i surovim, a prije svega bogatim, kriminalcima. U savremenom svijetu, to nam je nezamislivo.

Niko ne misli da je kriminal u padu. Masovna ubistva i terorizam predstavljaju stvarnost kojoj nerijetko svjedočimo, predstavljaju užas za koji znamo da nam se može dogoditi bilo gdje na kugli zemaljskoj. Krađe i prevare su se preselile

pa ste u većoj opasnosti da vas neko „odžepari“ kroz vaše e-mail sandučić nego na ulici. Uprkos tome, onaj dio našeg bića koji uvijek „radi“ nostalgija povremeno žali što su trgovci svih svjetskih metropola slični, ulice nekako sterilne, a fasade uvijek čiste. Imamo osjećaj da je okruženje predvidljivo, da se ponavlja, da nema više „romantike“ prošlosti.

Dio te romantike je, iako to možda užasno zvuči, dobra pljačka. Iako nemamo nikakve informacije, iskreno sumnjam da su motivi ovih napadača na Luvru u skladu sa Lupenom, Diopom i sličnim kriminalcima-herojima. Ali bih lagao kada bih rekao da ne postoji nešto uzbuđljivo, zabavno, slobodno se može reći i životno, u čitanju i praćenju cijelog ovog događaja. Koliko god motivi bili sebični i zli, zabavlja nas to što svjedočimo uzbuđljivom upadu, još uzbuđljivijem bijegu, događaju koji nam govori da nije baš sve tako predvidljivo i da desetine hiljada kamera, skenera i sveopšte prisluškivanje i dalje nije dovoljno da slomi ljudsku snalžljivost. Makar ona bila i kriminalna.

SKANDALOZNO: Kolumnista piše pohvalno o prevejanim kriminalcima koji su otuđili **neprocjenjivu kulturnu baštinu** cijelog čovječanstva. Do kada će uredništvo Nedeljnika tolerisati ovakav **bezobrazluk i nemoral** svojih saradnika? Društvo je **žedno** pravde, pratite sa nama dalji razvoj ove priče. **N**

**EKSKLUZIVNI
INTERVJU
MILAN MARIĆ**

ŠTA BIH DANAS REKAO STUDENTIMA

Buše ih sa svih strana. Policija, tajne službe... Prisluškuju ih, prate, pokušavaju da unesu razdor među njih. Pritiskaju ih. Uprkos tome, pripremaju studentsku izbornu listu koju svi čekaju. I ne žale se, a trpe razne pritiske od svih. Čak i od ovog dela razmažene javnosti koja zapravo leči sve one frustracije koje su im godinama pravile i vlast i opozicija. Ti mladi ljudi su svih ovih meseci radili najbolje što su mogli. I dalje rade. Da li su u svemu tome pravili greške? Verovatno jesu, ali pod takvim pritiskom kakav oni prolaze svih ovih meseci grešili bi i mnogo iskusniji

**Razgovarao Branko Rosić
Fotografije Nebojša Babić**

Na svakih nekoliko godina Milan Marić daje intervju Nedeljniku i na osnovu toga da se zaključiti mnogo toga. I u ovom razgovoru – snimljenom i za podkast Velikih priča – popularni glumac pričao je o stanju u društvu, politici, kulturi... Nikada ne izbegava odgovore na aktuelne pojave jer smatra, a to će i u ovom razgovoru reći, da kultura, pozorište ne može biti odvojeno od politike, aktuelnih događaja u društvu, jer bi time bilo odvojeno od naroda, stvarnosti.

Jedna od karakteristika svih intervjuova je i ta što se iz nekih delova da zaključiti

Tačno je da postoje „crne liste“ o kojima se tako bojažljivo i retko govori. Nažalost, nemam opipljiv dokaz, ali mi unutar branše vrlo dobro znamo da postoje i da one nisu vezane isključivo za studentske proteste, već da su one započete još 2023. godine kad je bio obračun sa glumcima tokom protesta „Srbija protiv nasilja“

ti da kao društvo idemo puževim korakom, pa i manjom brzinom. Jer u prošlom razgovoru, a povodom premijere filma „Toma“ rekao je:

„Srbija je kao ranjeni vuk u čošku koji pokazuje zube. Treba neko da joj kaže: ‘Polako. Smiri se. Sve će biti u redu.’ Pa je sledeći korak da kaže čitavim generacijama: ‘Žao nam je što ste živote proživeli kako ste proživeli. Niko vam to neće vratiti i jedino što možemo je da se zajedno potrudimo da neka druga generacija ne prođe isto to.’ I sve bi se smirilo samo kad bi se tako reklo i iskreno obećalo i radilo na tome.“

Bilo je to pre četiri godine, a ovaj razgovor počeli smo o datumu čija je godišnjica bila upravo na dan kada smo ispijali kafu dogovarajući se o podkastu čije delove donosimo.

O PETOM I ŠESTOM OKTOBRU

Imao sam deset godina 5. oktobra 2000, bio sam dete i naravno da mi nije bilo jasno šta se događa. Roditelji su tog dana otišli ispred Skupštine, mene je čuvala baba, a na TV-u vidiš samo haos, dim... Gledao sam to potpuno uplašen, pitajući se gde su moji, a smirio sam se tek kada su uveče došli kući. Tako pamtim Peti oktobar.

A na „šesti oktobar“ gledam kao na datum koji bi trebalo nama da bude neka vrsta opomene, da stvari koje započneš treba dovesti do kraja. On je simbolički trebalo da znači potpunu promenu delova sistema tadašnje vlasti, što se nažalost nije desilo i postoje raznorazne teorije zašto. Ali 6. oktobar 2000. je 6. oktobar 2000, a mi smo danas u oktobru 2025. To je tačno 25 poprilično opipljivih godina i četvrt veka naših života i problema u kojima se i dalje vrtimo.

Ne volim nužno da pravim poređenje između ovih protesta i onih protesta. Kontekst a i okolnosti su drugačije. Tada su protesti došli posle raspada države, ratova, inflacija, sankcija, izbeglištva, i na kraju krajeva bombardovanja kao vrhunca svega, te je onda celokupno nezadovoljstvo kulminiralo u taj 5. oktobar. Danas su okolnosti drugačije, ali ono što je poveznica je taj sistem iz devedesetih koji se zapravo nije promenio, nije se iščistio, stvari tada nisu isterane do kraja i stižu danas opet na naplatu nekoj novoj generaciji. Tako da, 25 godina kasnije mi manje-više živimo i dalje metastaze toga što se taj proces 6. oktobra nije završio onako kako je trebalo.

O FUDBALU, MIRIJEVU, OFK BEOGRAD I ZVEZDI

Kao klinac sam živio u Mirijevu, sve do neke 15. godine. U porodici se pratio sport, bilo je i takvo vreme bez nekih naročitih sadržaja, pa je treniranje fudbala bilo logičan izbor. Počeo sam u timu koji se zove Balkan Bukovica iz Mirijeva, tu prošao sve selekcije i onda je došao trenutak da probam više. Počeo sam da treniram u OFK Beograd, čija je polovi-

SUROV, DIVLJAČKI ODNOS
PREMA POZORIŠTIMA JE
OČEKIVAN OD LJUDI KOJI
KULTURU NE RAZUMEJU.
MEĐUTIM, RAZUMEVANJE
POZORIŠTA I KULTURE
UOPŠTE U SRBIJI JE U
PROBLEMU VEĆ DEцениЈАМА.
I ZA TO ODGOVORNOST
LEŽI I SA JEDNE I SA
DRUGE STRANE. NI MI,
KULTURNI RADNICI, NISMO
DOVOLJNO VREMENA
PROVELI RAZGOVARAJUĆI SA
LJUDIMA. PUSTILI SMO DA
NAS DEGRADIRAJU, PUSTILI
SMO DA NAS PRETVARAJU U
LICEMERE, DA NAS VREĐAJU.
STVARAJU SLIKU U JAVNOSTI:
EVO, UZIMATE PARE, SNIMATE
KAO NIKADA, ŠTO SE ŽALITE?

POZORIŠTE MOŽE DA TE
ISPROVOCIRA, MOŽE DA TI
POSTAVI PITANJA, MOŽE DA
TI BUDE NEUGODNO, MOŽEŠ
ZBOG TOGA DA BUDEŠ LJUT,
MOŽE DA TE RASTUŽI, MOŽE
DA TI BUDE LEPO I ZABAVNO.
TO SVE POZORIŠTE MOŽE.
ALI POZORIŠTE NE MOŽE DA
BUDE POSLUŠNIK NIJEDNOG
REŽIMA. NIKADA NIJE BILO, PA
NEĆE NI BITI

na pomoćnog terena bila u piljevini. Ve-
žbajući na takvom terenu različite akcije,
posle izvesnog vremena sam se povre-
dio, pukla mi je hrskavica u kolenu i bio
je izbor ili da se operiše ili da se pusti da
ona prosto prirodno zaceli. Taj „prirodni
oporavak“ je uslovio da manje treniram,
a paralelno sam u osnovnoj školi otkrio
glumačku sekciju. To su bili neki znakovi
pored puta, možda malo brutalni, ali su
bili znakovi koji su me odvojili od sporta.

Ljubav prema fudbalu nastavila se na-
ravno kroz aktivno praćenje i navijanje. U
porodici su svi zvezdaši, tako da sam i ja to
nasledio. A i sam kraj, Mirijevo, i jeste zve-
zdaški kraj. U pubertetskom periodu sam
baš išao na utakmice. Bio je to uzbudljiv
period. Imao sam u fudbalskom navijanju
nekoliko baš onako opasnih „gostovanja“,
i to je deo tog mladalačkog odrastanja koje
ide uz pubertet.

Danas kada posmatram, zanimljiv mi je
taj kontekst. S jedne strane, društvo u pot-
punom haosu, Mirijevo devedesetih koje
je tada bilo poznato kao tough. A sa druge,
mene kao klinca počinje da obuzima ne-
što drugo, čega zapravo u mom okruženju i
nema. Tu mislim na pozorište.

Pre par meseci sam otišao kod roditelja
i među nekim zaboravljenim stvarima na-
đem kutiju u kojoj se nalazi štos sačuvanih
karata sa utakmica, pomešanih sa kartama
iz Narodnog pozorišta. I to mi je bilo tako
dirljivo, jer to jesam bio ja u tom trenutku.
S jedne strane sport, navijanje, to je sve bilo
tako nekako – kurčenje, pomeranje grani-
ca, a sa druge strane pozorište koje je poče-
lo da me potpuno obuzima.

GLUMA

U toj glumačkoj sekciji, jer to nije bila
ni prava škola glume, bilo je nešto što je
mene sve više obuzimalo, a da toga nisam
bio ni svestan. Zapravo, sećam se samo
tog osećaja. To je bio neki osećaj slobode
koji je nerazumljiv, osetiš da si u nečemu
što radiš življi nego obično. Da si življi od
običnog života. Da te to što radiš puni ne-
kom dodatnom energijom.

I tako je to krenulo. Malo kasnije, u sred-
njoj školi, kada sam krenuo u Dadov, kre-
nulo je i malo ozbiljnije upoznavanje tog
sveta. Iako sam sve više padao u zanos i lju-
bav prema tom pozivu, roditelji su i dalje
mislili da je to prosto neka vrsta hobija. U
tom Dadovu sam provodio sate i sate, čak i
kada nisam imao šta da radim. Bežao sam
iz škole i dolazio u Dadov, iako nisam imao

nikakve obaveze. Prosto me je privlačilo da
sedim tamo, jer sam se tamo osećao sigurno
i slobodno.

NAGRADA U BERLINU, SUZE PRED SLETANJE U BEOGRAD

**Na Berlinskom filmskom festivalu „Do-
vlatov“** je nagrađen, a i ja sam dobio na-
gradu Shooting Star. Naravno da je to
uzrokovalo da sam dobio ponude i sa
istoka i sa zapada, ali sam opet poslu-
šao svoj stomak. Te neke lepe ponude
su podrazumevale da se maknem iz Sr-
bije, preselim, i sve bi zvučalo bajkovi-
to za mladog glumca. Ali na tom letu iz
Berlina za Beograd, dok sam se vraćao sa
nagradom sa festivala, odjedanput su mi
krenule suze pri sletanju. Nikad mi Beo-
grad nije bio tako lep. I onda sam shva-
tio da ja zapravo želim ovde da radim. Da
to ne znači da isključujem rad bilo gde
drugde, ali da prosto u umetnosti posto-
ji još jedan lejer, a to je taj kontekst – da
kad govoriš o nekim stvarima, ti zapravo
govoriš o tom društvu, o nekim koreni-
ma toga, o konkretnom kontekstu koji se
tiče mene lično.

I s druge strane, razmišljao sam, ja sam
mlad glumac i tom odlukom bih sebi izbio
mogućnost da igram u pozorištu. A i dalje
sam tog stava da pozorište jako dobro for-
mira glumce i da je glumcu neophodno.
Nisam se pokajao zato što je to bila odlu-
ka iz mog stomaka, što ne znači da mi se
i tamo, u inostranstvu, ne bi desile možda
neke velike stvari, ali sam odlučio da že-
lim ovde da radim, da želim da se bavim
ovim društvom i ovim podnebljem.

TOMA, FENOMEN PEVAČA I FILMA

Kada pričamo o „Tomi“, to jeste jaka mu-
ška melodrama, zapravo neki žanr koji je
inače u kinematografiji redak. Kad je me-
lodrama, to je par ili se uglavnom osla-
nja na ženske likove. A retko kad se ula-
zi u mušku melodramu, a pogotovo ovde
na Balkanu. Taj film ima emociju, neku
iskrenost u svemu, i zato verujem da su
to zapravo tri ključna elementa koja su
ljudima prijala i za koje su se oni vezali.

Meni se namestilo u karijeri da sam do-
sta puta igrao te ličnosti koje su i istorijs-
ke, od kojih su neke još uvek žive. I to je
prvo krenulo sa Dovlatovim i na tom pri-
meru sam naučio da kada spremam ulo-
gu, puštam ljude da mi sugerišu do jed-
nog trenutka. Jer zapravo niko ne priča

o tom liku već o sebi, ulepšavajući ili potpuno poružnjujući stvarnost. Ja moram u nekom trenutku da pravim rez, jer tu osoba ipak ja moram da igram. Ta osoba mora da ima živu, spontanu i iskrenu emociju, a ta emocija mora da dođe iz mene. Ne mogu da budem puka imitacija već moram da pokrenem neke procese u sebi. E, tako isto je bilo i sa Tomom, do jednog trenutka jesam bio otvoren za tu vrstu razgovora, a onda sam prekinuo, pogotovo što smo mi ovde skloni mitomaniji u svemu, pa tako i o Tomi.

Kada je počeo da se prikazuje, film je pokrenuo milion i jedno pitanje, jer je otišao predaleko, mnogo dalje od onoga što smo mi u najoptimističnijem scenariju zamišljali da će se desiti. Film je zaživeo neki svoj život kojem ni mi više nismo mogli da pridemo. Mislim da je tako bilo i najbolje, da prosto on nekako onda živi svoj život sa publikom, mimo nas.

IZJAVA O JEZDIĆU

To je sad jedna posebna priča. Mi smo društvo koje je uništeno, između ostalog podelama. Strašnim podelama po pitanju mnogo čega. I te podele nisu došle u ovoj konkretnoj situaciji sa ove strane. One, nažalost, dolaze sa strane onih koji vode i upravljaju ovom zemljom, to jest od vlasti. I dok je to njima odgovaralo, oni su tu retoriku koristili svakodnevno. Od toga ko je podoban, ko je nepodoban, ko je patriota, ko je izdajnik, pravili su oni sami parametre na osnovu kojih mere, a to su sve su pratili mediji i plaćeni nalozi na mrežama. Prosto, taj mehanizam podele dolazi isključivo odatle. I sad svi ljudi koji su prošli kroz to, koji su tim principom zakinuti, ljuti, povređeni, besni, obespravljeni – imaju potrebu da se brane i da vrate istom merom. Međutim, mislim da uprkos tome što smo mi ta zakinuta strana, ipak moramo da nađemo snagu i motivaciju da ne postanemo isti.

Iako je logičan poriv da uradiš isto nekome zbog nečega što godinama proživljavaš, moramo da nađemo dovoljno snage da iz tog prokletog mehanizma podele izađemo. I zato mislim da javne ličnosti imaju dužnost da, koliko god bili izloženi tim napadima i koliko god naša imena uzimana kao pokazne vežbe za razne stvari, moramo da nađemo način da kada neko ima drugačiji stav koji se ne slaže sa mojim, ja mogu da kažem – okej, mislimo različito.

MI MORAMO DA NAUČIMO, DA DEBATUJEMO, DA SE RASPRAVLJAMO, ALI NA KRAJU DA PRUŽIMO RUKU. OSIM AKO NISI ĐUBRE KOJE RADI NEŠTO NEKOM IZA LEĐA I KOJE KORISTI SVOJU POZICIJU DA NEKOGA DODATNO UNIŠTI TAKO ŠTO MU PRAVI PODMETAČINE, A KOD NENADA JEZDIĆA TO NIJE SLUČAJ

Mi moramo da naučimo, da debatujemo, da se raspravljamo, ali na kraju da pružimo ruku. Osim ako nisi đubre koje radi nešto nekom iza leđa i koje koristi svoju poziciju da nekoga dodatno uništi tako što mu pravi podmetačine, a u ovoj konkretnoj situaciji to nije slučaj. To je teži i zajebraniji put, ali na duže staze to je jedini ispravan put do one društvene promene koja je nama preko potrebna, zapravo do promene načina razmišljanja. To moramo da menjamo, da bi ovo društvo postalo pravednije, empatičnije, bolje. Da li ćemo mi tu cenu više platiti? Hoćemo! Sloboda i pravda koštaju, ali tu cenu vredi platiti ukoliko ne želiš da budeš rob.

DA LI JE ZBOG ANGAŽMANA TRPEO POSLEDICE U SVOM POSLU?

Znam da sam izgubio neke uloge onog trenutka kada sam doneo odluku da ću da govorim o stvarima za koje mislim da su bitne za ovo društvo, a o kojima vlast želi da se ćuti. Nažalost, znajući u kakvom društvu živimo, ja sam delimično i računao na to da ću verovatno izgubiti neke uloge i da ću biti predmet cenzure.

Tačno je da postoje „crne liste“ o kojima se tako bojažljivo i retko govori. Nažalost, nemam opipljiv dokaz, ali mi unutar branše vrlo dobro znamo da postoje i da one nisu vezane isključivo za studentske proteste, već da su one započete još 2023. godine kad je bio obračun sa glumcima tokom protesta „Srbija protiv nasilja“.

Tada je to krenulo i danas je samo usavršen taj model, gde prosto postoje ljudi koji ne mogu da dobiju uloge. Postoje doušnici koji javljaju, prate se društvene mreže ljudi, šta kače, gde su bili, onda se sve to nosi i šalje u „centralu“ i izriče se presuda. Tužno je što u tom procesu cenzure učestvuju i ljudi iz naše branše, neki vrlo aktivno, a neki bedno prihvatajući da

im menjaju glumačku podelu za projekat.

No, zaklela se zemlja raju da se sve tajne znaju. Niko od njih jednog dana neće moći da kaže – nisam znao. Znao si i svesno si izabrao da to radiš.

Isto kao što i ja jako dobro znam da sam na crnoj listi zbog toga što sam govorio ono što mislim, a što se nekome nije sviđelo. Mada, kada se sve ovo uzme u obzir, ja sam suštinski miran.

A ono što je meni najbitnije je to da moja karijera nije podrazumevala bilo čiju nesreću.

O SVOM GOVORU STUDENTIMA I ŠTA IM SADA PORUČUJE

Da li bih promenio nešto što sam rekao tada studentima na početku svega ovoga? Ne bih. Sada, nakon svih ovih 11 meseci koliko oni ovo sve rade, samo bih im rekao da sam još više ponosan na njih. Na način na koji se bore i prevazilaze sve izazove koji su bačeni pred njih. Žao mi je svake nepravde koja im je naneta, a naneto im je mnogo nepravde. Žao mi je što su na grub i surov način morali da spoznaju društvo u kom žive.

Jer hajde da pogledamo šta su sve oni prošli. Prošle godine, posle pada nadstresnice, studenti su izašli da odaju počast poginulima. Napadnuti su ispred fakulteta, šamarani, udarani... Od tog trenutka su proglasili na FDU blokadu fakulteta. Onda se to proširilo po svim fakultetima. Onda je krenuo talas protesta. U medijima su demonizovani do kraja, izvlačeni su njihovi lični dokumenti, nazivani su ustašama, izdajnicima, teroristima, vređani, pritiskani sa svih strana, oni i njihovi roditelji, prećeno im je direktno i indirektno. Hapšeni su i prebijani. To sve oni prolaze u ovih 11 meseci.

O tome nešto znamo, a mislim da masu toga ne znamo. Buše ih sa svih strana. Policija, tajne službe... Prisluškuju ih, prate, pokušavaju da unesu razdor među njih. Pritiskaju ih. Govore im konstantno da su izgubili godinu. Onu sramotnu odluku da se profesorima smanji plata donosi vlada koja je u ostavci zbog prebijanja studentkinje bejzbol palicom, kako bi izvršila još jedan pritisak na njih, preko profesora. Profesori ostaju bez plate, zapravo dobijaju deset-petnaest posto plate. Ironično se poručuje „pa ako nećete da radite, onda nema ni para“. Studenti na kraju pristaju na kompromis da nadoknade nastavu. I zbog toga ih napadaju. Pa

daju zeleno svetlo ljudima na protestu na Vidovdan. Izvolite, nastavite vi dalje, mi se vraćamo nazad da ispunimo ono što smo obećali.

Pripremaju studentsku izbornu listu koju svi čekaju. Pripremaju plan i program za te izbore i nadoknađuju godinu. Oni su sada u situaciji u kojoj tri meseca slušaju predavanja, nadoknađuju godinu, polažu po nekoliko ispita nedeljno i ne žale se, a trpe razne pritiske od svih. Čak i od ovog dela razmažene javnosti koja zapravo leči sve one frustracije koje su im godinama pravile i vlast i opozicija. Odjedanput im se zakera, „a što niste uradili ovo?“, „a bolje bi bilo da je bilo ovako“. Ti mladi ljudi su svih ovih meseci radili najbolje što su mogli. I dalje rade. Da li su u svemu tome pravili greške? Verovatno jesu, ali pod takvim pritiskom kakav oni prolaze svih ovih meseci grešili bi i mnogo iskusniji. Zbog svega toga, a i mnogo još drugih stvari, samo mogu biti ponosan na njih što uspevaju da sve izazove prevaziđu. Uprkos svima i svemu.

NARODNO POZORIŠTE I ODNOS PREMA KULTURI

To mi je poprilično bolna tema, odnos prema pozorištu. Surov, divljački odnos prema pozorištima je očekivan od ljudi koji kulturu ne razumeju. Međutim, razumevanje pozorišta i kulture uopšte u Srbiji je u problemu već decenijama. I za to odgovornost leži i sa jedne i sa druge strane. Ni mi, kulturni radnici, nismo dovoljno vremena proveli razgovarajući sa ljudima, nismo dovoljno koristili vremena u emisijama i intervjuima da pojašnjavamo šta je to što radimo i šta je pozorište. Pustili smo da nas degradiraju, pustili smo da nas pretvaraju u licemere, da nas vređaju. Stvaraju sliku u javnosti: evo, uzimate pare, snimate kao nikada. Što se žalite?

A sva ta propaganda služi tome da se diskreditujemo kao branša. I sve što se sada događa u Narodnom pozorištu je samo nekakvo ogledalo svega toga, jedan logičan nastavak.

Ono što oni sada pokušavaju manipulacijom i tom patetičnom propagandom „nije politički mesto u pozorištu“, to je da se igraju neznanjem ljudi. Ne, politički je mesto u pozorištu. I ako nešto ne sme da se desi, onda politika ne sme izaći iz pozorišta. A ako nešto nikako ne sme da uđe u pozorište, onda je to narativ bilo koje političke partije. Jer i jedno i drugo

je podjednako opasno po suštinu pozorišta. Pozorište traje dve i po hiljade godina i nastalo je sa vrlo jasnom idejom – preispitivanje društva i nas samih unutar tog društva. Ne može se pozorište na taj način transformisati, kako vi to mislite i želite. To jest može, ali tog trenutka to više nije pozorište. To je kao tražiti od fudbaler da ne da gol ili tražiti od policajca da ne hapsi ubice.

Prosto, pozorište i umetnost bez političkog aspekta ne postoje. Pozorište onda nije aktuelno. Pozorište mora da ima društvenopolitički jak dodir sa kontekstom u kom nastaje. Pozorišna umetnost je tada jedino živa. Kad ti kao gledalac možeš sebe i ljude oko sebe prepoznati, kad možeš prepoznati okolnosti, onda se dešava razmena i to dovodi do katarze. Dakle, ne može umetnost da bude apolitična. To je laž. To je izmišljotina, to je izgovor.

Pozorište može da te isprovocira, može da ti postavi pitanja, može da ti bude neugodno, možeš zbog toga da budeš ljut, može da te rastuži, može da ti bude lepo i zabavno. To sve pozorište može. Ali pozorište ne može da bude poslušnik nijednog režima. Nikada nije bilo, pa neće ni biti.

PSIHOTERAPIJA ZA POJEDINCA I ZEMLJU

Otišao sam na psihoterapiju sa nekom mukom koju nisam mogao ni da razumem, a kamoli da se sa njom izborim. Pokušavao sam kao mlad da to nekako eskiviram, da iskoristim onaj mladalački nalet, život, želju, ali stalno sam imao nešto što me je pritiskalo. I kada sam krenuo na terapiju posle nekog vremena taj teret je postajao sve lakši. Ne zato što sam uspeo da ga zbacim, nego zato što sam naučio kako da ga nosim, i uprkos njemu, ja danas mogu da trčim.

Da li je to zahtevalo neku vrstu rada? Naravno, i te kako. Da li je zahtevalo neku vrstu preispitivanja? Naravno. Ali da li zahvaljujući tome ja danas imam kvalitetniji život sam sa sobom? Apsolutno. I da li to znači da sam ja završio rad na sebi? Ne, naravno.

Dešavaju se nove stvari. Prosto, život je nepredvidiv. Ali terapija jeste nešto što je postalo deo mog života i jedna posebna vrsta brige o sebi. Divno je što je o tome počelo da se i piše i priča i što se dosta ljudi odvažilo da krene na terapiju. Neophodno je da ljudi nauče da pričaju o sebi i o svojim problemima, da razumeju sebe

i da prihvate svoje probleme i da lagano malo-pomalo ih rešavaju.

I uzevši u obzir kroz šta sve je ova zemlja prolazila poslednjih 30 godina, jasno je da smo mi dosta traumatizovano društvo. A ne umemo, nažalost, da pričamo o svojim problemima. Mi to gledamo kao neku slabost. Imamo te malograđanske principe da je sramota, da o problemima treba da se ćuti. Moramo da naučimo da pričamo o stvarima koje nas muče, o stvarima zbog kojih smo slabi, o stvarima koje su nam se desile, koliko god teške bile. Sve to nekako doprinosi jednom opštem boljitku i iz tog razloga i koristim bukvalno svaku priliku da pričam o terapiji. To nije ni laka odluka, niti lak proces, ali apsolutno вреди probati.

DA LI NAM KAO DRUŠTVU FALI SAMOKRITIKE?

Kad posmatram naše društvo, mislim da se mi zapravo vrtimo u nekim, manje-više, istim ciklusima. Napraviću paralelu sa pozorištem, ima nečeg jako katarzičnog u ovom sad procesu studentskih demonstracija.

Jedno od glavnih pravila antičke tragedije jeste da junaci koji stradaju, stradaju zbog greške iz prošlosti. Stradaju oni ili stradaju njihova deca, ali neko tu grešku mora da plati. I sada taj princip antičke tragedije možeš prebaciti na naše društvo – znači, mi smo napravili neku veliku grešku u prošlosti zbog koje danas ispaštamo mi i naša deca. Po pravilima antike posledice greške ne možeš izbeći, koliko god pokušavao. Što znači da moramo da se suočimo, da shvatimo, da obradimo i prihvatimo te greške, koliko god one bile neprijatne i teške, da bismo doživeli katarzu i pročišćenje.

Da bi se ta katarza desila, neophodno je da se jedna generacija žrtvuje kako bi te greške ispravila. Ne da se žrtvuje u pokušaju da se te greške zadrže ispod tepiha, kako smo to da sada činili, nego da se žrtvuje time što će ispraviti ono što se može ispraviti zarad budućih generacija. Da bi naredne generacije živle u koliko-toliko boljem društvu ili da bi makar imale teren na kom će izgraditi neko „novo društvo“, društvo koje je zasnovano na temeljima koji su pravda, empatija, solidarnost, razumevanje, jednakost, otvorenost, jedna generacija se mora prihvatiti čišćenja terena za to. **N**

Svi citiraju oca Tadeja, svi misle negativno o svakome

Teško je u Srbiji naći ikoga pod šatrama u Guči, u svečanoj sali SANU, na estradi, u politici, kulturi, ko se u prigodnim situacijama neće pozvati na „Kakve su ti misli...”

– i biti potpuno svestan šta to znači – a, opet, teško ćeš naći mesto u Evropi – osim možda Rusije – gde se negativnije misli o svemu i svakome

Piše Svetislav Basara

Snažno me se, Miljenko, dojmila slika iz jednog tvogavnog pisma u kome si opisao smrad koji se raširio po Sarajevu kad se – dva-tri dana posle nestanka struje – počelo kvariti meso u zamrzivačima. Snažna metafora. Meso se u zamrzivače ostavljalo za „crne dane” – koji se ovde uvek čekaju (i nikad se ne čekaju predugo) – da bi se, čim su nastupili crni dani, meso ukvarilo.

Može to poslužiti i kao politička metafora. Na socijalističku Jugoslaviju možemo gledati kao zamrzivač u kome je bila pohranjena duboko zamrznuta roba ukvarena u Kraljevini (a i pre). I sama kraljevina je suštinski bila deponija otpadaka dveju velikih imperija. Treba pritom imati na umu da se ni jugoslovenski Pijemont, Srbija, nije „oslobodila” nego je bila „otpala” od Otomanske imperije u već podmaklom stadiju raspadanja.

Nema ničeg zazornog u tome što je otpadanje predstavljeno kao ustanak, ili čak revolucija – nije to ni prvi ni poslednji primer – ali hronike beleže da su u trenutku dok su Karađorđeve trupe jurile na Beograd, janičari davili sultana u Stambolu.

Nije u Beogradskom pašaluku bilo nikakve državne vlasti – dok je vlasti bilo niko na ustanak nije ni pomišljao – ustanici su se borili sa inovertnim odmetnicima od otomanske države, kojekakvim krdžalijama, dahijama i kabadahijama.

Postoji jedan apokrif (možda si čuo za njega) o prozrljivom monahu-svetogorcju koji je grčkim ustanicima – koje su Grci zvali poštenije nego mi: „kleftes”

(lopovi) – savetovao da ne podižu ustanak, jer se time uključuju u otomanski metež i (verovatno) veštački produžavaju život imperiji na umoru.

To je neproveren ali... si non e vero... Kakogod, stanje večnog ustaništva, pobunjenosti, raznoraznih „oslobađanja” i viševjekovnog „razbijanja straha” – koji pustoše Srbiju još od 1804. naovamo – daje tom monahu za pravo, postojao on ili ne.

Sve su države (uključujući i one najuređenije) daleko od Weltgeista – Hegel je i u tome (bar na papiru) bio u pravu: što su države dalje od njegovog sistema, to gore po stvarnost državljana – državiće pak južnoslovenskih narodčića beznađežno su daleko od makar solidne uređenosti, i biće sve dalje kako vreme bude prolazilo.

Nije bilo elementarnih uslova da južnoslovenski narodčići formiraju stvarnu državu. Nikad ti narodčići nisu odmakli od poludržavnih provizorijuma i Karađoz pozorišta političkih senki. Hr-

vatska je u jednom trenutku donekle odmakla, pa se usrala i vratila govno u dupe. I Crna Gora je bila malčice odmakla, pa se i ona na pola usrala.

Nema naprosto u našim narodčićima dovoljno muškaraca i žena čvrstog karaktera i integriteta, a bez čvrstih karaktera nema slobode ni stabilnog poretka. Samo je slobodna ličnost – svesna užasnih mogućnosti koje otvara bezdan sloboda – u stanju da samoograniči slobodu i da se drži tih ograničenja.

Populacije koje nisu u stanju da se vinu do takvog shvatanja države, regulatorni mehanizam istorije – bio to Weltgeist, Providenje ili puki slučaj – neminovno podvrgava spoljašnjim ograničenjima autoritarnih poredaka.

Nije popularno reći – možda nije ni politički korektno – svedjedno ću reći: gde god da su tiranija i nesloboda, tu su s dobrim razlogom. S tim bi se, da mogu, sigurno složili onih nikad izbrojanih sto i nešto hiljada muškaraca i žena koji su ubijeni, zaklani, silovani – ili sve to odjednom – u prljavom ratu koji je izbio nedugo nakon što je komunistička diktatura popustila pred snažnim impulsom ovdašnjih populacija da se vrate u metežno stanje iz kojeg ih je komunistička revolucija na silu boga (i ljudi) nakratko izvukla.

Ljudi slabih karaktera i poroznih identiteta nisu materijal od kojeg se može napraviti jaka država, što ne znači da se ne može napraviti nasilnička. Da bih to razvio dalje, došao mi je kao kec na desetku tekst Viktora Ivančića, na koji sam nabasao na telefonskom Googleu. Piše Ivančić o nekakvom Jo-

viću, koji je napisao optužnicu protiv tebe, njega, Ante Tomića, Pofuka (i još dvojice-trojice) za nepisano krivično delo srbokomunizma i jugoslovenstva, tiskanu u nekakvom „Hrvatskom tjedniku“ – koji je na naslovnici objavio i vaše slike, kao poternicu, doduše (zasada) bez onog WANTED – za koga (Jovića) Ivančić iz prve ruke svedoči da je do poslednjeg daha Saveza komunista Hrvatske, obnašao dužnost sekretara partijske organizacije „Slobodne Dalmacije“ – u kojoj su obojica radili – da bi prekonoc sva komunistička govna koja je nasrao u „Slobodnoj Dalmaciji“ – a verujem da ih je nasrao u ogromnim količinama – Jović vratio u dupe, pristupio (pretpostavljam) HDZ-u i počeo da u istim novinama sere domoljubiva, ultrahrvatska i antijugoslovenska govna.

Sve te tranzicije, sve te kolektivne seobe hrvatskog i srpskog naroda iz monarhije u komunizam, iz komunizma u nacionalizam, ne događaju se na temelju nekakvih slobodnih odluka (još manje delovanja) nego isključivo zahvaljujući spletu okolnosti, u slučaju poslednje seobe – globalnom kolapsu komunizma.

U šali znam da kažem da je komuni-

U šali znam da kažem da je komunizam u Srbiji pao isključivo iz solidarnosti sa padom komunizma u Rusiji. Ima u toj šali zbilje. Ništa u Srbiji, na Balkanu uopšte, ne „pada“, niti se išta „diže“, a da prethodno nešto ne padne ili se ne digne u Evropi, u koju spada i Rusija

zam u Srbiji pao isključivo iz solidarnosti sa padom komunizma u Rusiji. Ima u toj šali zbilje. Ništa u Srbiji, na Balkanu uopšte, ne „pada“, niti se išta „diže“, a da prethodno nešto ne padne ili se ne digne u Evropi (kojoj – uprkos njenom protivljenju – spada i Rusija).

Kolikogod se opijali vinom svojih stand-up istorija (tačnije: istoricizama), Srbi i Hrvati su u suštini aistorijski narodi koji tavoru na dalekoj periferiji svet-

ske istorije ili joj se – slučaj Srbije – uzalud suprotstavljaju.

Zato su i ratovi koje vode aistorijski ili čak antiistorijski, poput, recimo, serije srpskih ratova za restauraciju Dušanovog carstva ili nedavnog rata u kome su se, posle prolivenih reka krvi i jezi-vih razaranja, zaraćene strane izborile za ono što su već posedovale – nacionalne države – a najzaraćenija strana, Srbija, koja, navodno, nije ni učestvovala u ratu, a htela da trostruko poveća teritoriju, izgubila je i deo onog što je imala.

Nije svetska istorija suštinski ništa bolja od ovih naših, lokalnih, verovatno je i gora, mali su nama kapaciteti i za sranja – tačno je Džojls istoriju nazvao noćnom morom – ali iz istorije se nema kud. Mora se ići tamo kuda vodi. Pročitao sam pre mnogo godina kod Evole – sofisticovanije verzije Aleksandra Dugina – nešto što me se duboko dojmilo, što sam zauvek zapamtio, naime da je vremenski tok – što će reći istorija – potpuno indiferentan prema svemu što se unutar njega zbiva.

Slično je i sa fiziologijom. Ljudski organi i metabolizmi potpuno su ravnodušni prema tome hoćemo li se tripud dnevno fiksati heroinom, pušiti tri pa-

klice cigareta, ili ćemo se zdravo hraniti, voditi uredan život i gimnasticirati. Organizmi i metabolički funkcioniraju kako mogu (i dok mogu) i potpuno su ravnodušni prema bolestima i bolovima – imaginacija je ta koja oseća bolest i bol – a svako patološko stanje je samo za sebe nešto najnormalnije, objasnio je to Žorž Kangilem.

Kao što su veće šanse za dug i kvalitetan život ukoliko se hranimo zdravo, vodimo uredan život i gimnasticiramo – mada i tu bude izuzetaka – tako su i veće šanse za relativni prosperitet zajednica, ukoliko te zajednice ne idu protivno struji pojmovne nakaze, za koju ne pronalazim alternativnu reč – duha vremena.

Nije Heraklit pogrešio kad je rekao da je rat otac svih stvari. Vreme i istorija nezadrživo idu prema svom cilju, a mi bismo, ljudi, voleli da vreme stane ili da što duže potraje, pogotovo ako nam dobro ide. Okoštale psihološke strukture na kojima počivaju poreci slamaju se samo nasilnim putem, što će reći ratovima posle kojih na razvalinama starih poredaka nastaje nešto novo i (ponekad) bolje, bedni ex-Yu rat bio je anti-istorijska bitka za povratak u razvaline.

Hrvatska se, kako reko, u jednom momentu približila duhu vremena – konačno, i geofizički je bila bliža – da bi se srazmerno brzo pokazalo da se „duhu vremena“ približila samo zbog još jedne pojmovne nakaze – „benefita“ – i onda se, tako napunjenog trbuha, vratila na ikonografiju i poetiku NDH. Koja takođe nije bilo ništa autentično „hrvatsko“, nego naplavina svetskoistorijskih otpadnih voda nacizma, kao što je i recentna reendehalizacija naplavina otpadnih voda globalnog stanja duha opako sličnog nacizmu.

I evo još jednog mog davnog proročanstva, izrečenog u zajebantskoj izjavi povodom zabrane pušenja: „Nacisti su ubijali zbog ‘čistoće’ krvi, ovi će ubijati zbog čistote vazduha. Nacizam je izgubio bitku, ali je dobio rat.“

Praštaj mi ovaj izlet u moju mladalačku strast, istoriozofiju; bio mi je potreban za temu o kojoj nameravam da pišem, a to je: zašto se Srbija – ti piši zašto se Hrvatska – tako zlosrećno potuče po istoriji, koja je, saglasili smo se, potpuno indiferentna hoće li Srbija i Hrvatska biti bogate i uređene zemlje ili ovakve kakve

su (a bivale su i gore).

Mesto i sudbinu ljudi i zajednica u istoriji određuje jedini fenomen koji nije podložan njenim razornim stihijama, a to je misao. Postoji jedna savršeno istinita, jednostavna rečenica nadaleko čuvenog oca Tadeja: „Kakve su ti misli, takav ti je život.“

Teško je u Srbiji naći ikoga pod šatrama u Guči, u svečanoj sali SANU, na estradi, u politici, kulturi, ko u prigradnim situacijama neće citirati arhimandrita Tadeja – i biti potpuno svestan šta to znači – a, opet, teško ćeš naći mesto u Evropi – osim možda Rusije – gde se negativnije misli o svemu i svakome, osim o samom sebi i imaginarnoj Srbiji i još imaginarnijim Srbima, koji sa ovima stvarnim imaju veoma malo sličnosti.

Vrlo je teško ne misliti rdavo s svemu osim o sebi – borba sa takozvanim zlomislima je najteža etapa u asketskom podvigu savladavanja ahamkare (i to borba koja se nikad ne može do kraja izvojevati) – onoliko dobra koliko je moguće postići na ovom svetu, može se postići samo odupiranjem rdavim mislima.

Ko im se odupre, dobre misli mu dolaze same od sebe, a za dobrim mislima i ostala (sve reda) dobra.

Loše emocije – od kojih je mržnja najsmrtonosnija – proizvod su loših misli – emocije su sekundarne – ali emocije se, za razliku od misli, mogu ispoljiti kao rdava delovanja. Da je svet binaran, crno-beo – kakvim ga vide srpski mislioci – naoko bi bilo lako.

Stvar je, međutim, mnogo komplikovanija. Nije posle Atine bilo mesta gde se mišljenje više uzdiglo i bilo izbrušenije od Nemačke, a upravo su na tom mestu Nemci koji nisu umeli da misle, pogotovo ne da dobro misle, potpali pod vlast loših emocija i – sada se to već lepo vidi – za sva vremena unakazili ionako unakaženi svet.

Nema na svetu nacije koja u ovom ili onom trenutku nije upadala u kaljugu naopakog mišljenja i rdavih emocija, ali, osim Srbije, teško ćeš naći zemlju koja se makar nakratko nije izdigla iz te kaljuge, ako ni zbog čega drugog, a ono da bi u žarijevskom maniru sagrađila nešto novo da bi imala šta da ruši.

Isto tako nećeš svećom tražiti naći zemlju u kojoj, uprkos tome što u njoj u svim vremenima postoje ljudi koji do-

bro misle i koji su sposobni da urade dobre stvari, sve vreme glavnu reč vode i povećavaju nered ljudi koji rdavo ili nakaradno misle, koji, štaviše, osim gužica, uopšte i ne umeju da misle.

Za takve je plamteća „ljubav“ prema onoj imaginarnoj Srbiji i još imaginarnijim Srbima providni veo, koji više otkriva nego što prikriva narcističku mržnju inferiornih prema svetlosti uma koja bi razotkrila njihovu duhovnu rugobu i moralnu bedu.

I to je još nekako podnošljivo (i manje toksično) dok se odvija na guslarskom, folklornom – da ne kažem baš koljačkom – nivou, pravi problemi počinju – a sa njima počinju i procesi involucije – kad se od te neosvešćene smese primalnih instinkata, krvi, tla i govana pokuša napraviti filozofski sistem.

Ovih trinaest godina Vučićeve vlasti valjalo bi posmatrati kao detox, kao otrežnjenje od zaumnosti i klerikalizacije u koju je posle Đinđićevog ubistva, Koštunica pogružio srpsko društvo, još dublje nego u Miloševićovo vreme, čini mi se dublje nego ikada u istoriji. I to maltene bez ikakvog otpora.

Površno (i samo formalno) obrazovanje publika – koja bi, kad mi imale priliku, imala potencijala za nešto bolje – lako naseda na štiva poput Lomparovog „Duha samoporicanja“, koji u visokoparnoj parasholastičkoj formi, uz obilje citata raznoraznih autoriteta, otkriva takve dubokoumnosti poput, recimo, epohalnog otkrića da su „svi koji govore srpski – Srbi“ i da je obaveza svižu da na sve gledaju sa „srpskog stanovišta“ i da o svemu – ovo je Koštuničino bulažnje – misle „srpskom mišlju“.

Ovaj naopako uspeći pokušaj nacionalizacije misli, svlačenja neba na zemlju, prema Berđajevu, neminovno završava u totalnoj dezorijentaciji i pretvaranju već raspalog društva, u mislonu kaljugu, a potom u septičku jamu, obavijenog atmosferom zahuktale nestalnosti i privremenosti, koja slično ubrzavanju filmske trake koja daje efekat slow motion, ostavlja utisak nepromenljivosti i statičnosti.

Hoćeš li se izložiti riziku da budeš proglašen za hrvatskog ćacija i doći na ovogodišnji Sajam knjiga? Ako dođeš, Indusi nas čekaju.

A do tad ostani zdrav.

B. N

OVDE SADA

MALI KORACI VOĐE
KA VELIKIM STVARIMA.

Hajde da pričamo o sledećem koraku za tvoju porodicu.

Kako je Srbin, takoreći poludivljak, postao umetnik

Bilo je istraživača i istoričara umetnosti koji su imali uvid u fragmente rukopisa Paje Jovanovića, neki delovi ove romansirane autobiografije su citirani u naučnim radovima, ali memoari nikada, sve do danas, nisu bili objavljeni. Knjiga „Memoari slikara“ ispravlja tu nepravdu

Priredio Veljko Miladinović

Seli smo za sto, a delikatan miris paprikaša se diže sa parom iz činije. Svi smo gladni pali čutke na jelo, samo tata produži: „Jeste, dobio si carsku stipendiju, ali i hiljadu forinti za sliku. Sine, možeš li pojmiti šta to znači? Pa to ti je mnogo više sreće odjedanput nego što si ikada mogao zamisliti.“

„Ja prekosutra polazim, moram da se žurim da bih suršio sve skice, pa tri nedelje što ima pred sobom... A kad se vratim u Beč moraću valjda da idem kod cara, hoću da mu se zahvalim pa...“

Tata se zasmija, a ja odjedanput prestadoh, zbunilo me njegovo srdačno smejanje. A veselo raspoloženje kao da je bilo u vazduhu, svi oko astala puknuše u smeh kao da su samo čekali na signal da se razderu od smejanja. Osećao sam da crvenim.

„Pa šta tu ima smešnog?“

„Kad tako smešno govoriš. Hoćeš kod cara, kao Klingeru u kafanu“, i opet se tata zasmija, a svi ostali za njim.

Ljutio sam se. Ovi ovde za stolom lude se sa mnom i smeju mi se i to baš sada usred sve te moje slave i uspeha.

„Pa baš ću da idem kod cara“, uzviknuh srdito, a osećajući se važnim sa ovim velikim pismom u ruci. Ja carev pitomac, a ova rulja bezobraznika da mi se smeje. Ustadoh uvređen da iziđem. U vratima se još jedanput osvrnuh: „Pa da znate. Ipak ću da idem caru...“

Ispostaviće se, godinama kasnije, da je Pavle Paja Jovanović video cara austrijskog, i da je video i kralja srpskog, I svi su oni, ili njima slični, želeli da ih on gleda

i da se iz njegove ruke izrodi slika sa njihovim likom. Nije se tada znalo da će Paja Jovanović biti jedan od najvećih srpskih, pa malo i šire, slikara, pa su mu se, eto, smejali. A video je, doživeo i proživeo šta. Video je na kraju i Tita...

Jovanovićevo vizuelna perspektiva života i sveta u kom je živeo poznata je uglavnom kroz slike koje je za sobom ostavio; ono za šta smo ostali uskraćeni, evo već decenijama unazad, to je pogled u njegovu verbalnu i narativnu perspektivu.

Paja Jovanović pisao je memoare koji nikada nisu objavljeni, sve do sada, dok ih Akademska knjiga nije objavila pod naslovom „Memoari slikara“.

Sve su stvari ostale nepoznate, u kom trenutku je Paja Jovanović započeo pisanje memoarskih zapisa i zašto oni nikada nisu objavljeni.

Kako navodi Vladimir Petrović, priređivač knjige „Memoari slikara“, postoji verzija po kojoj se ideja o pisanju kod Paje Jovanovića javila u ranim godinama, jer je sa bratom Milanom, tada čuvenim beogradskim fotografom, zamislio knjigu

Danas Srbi imaju škole i crkve po celoj zemlji, imaju dosta gimnazija (koledža) i vrlo dobar Univerzitet, tako da je puno obrazovanje svakome osigurano. Ovi ratoborni seljaci, svi redom manje-više imućni ljudi, mada žive samo u skromnom blagostanju, imaju živo osećanje za umetnost, ma u kome obliku se ona pojavljivala

u kojoj bi fotografske reprodukcije njegovih slika pratili njegovi autobiografski zapisi. Priča o „neobjavljivanju“ memoara je prilično složena.

Reč je o svojevrsnoj romansiranoj autobiografiji, koja počinje tako što se glavni junak obraća Tomasu Valisu, engleskom galeristi koji ga je zastupao u ranim godinama, i to nakon što je on izrazio čuđenje da jedan „Srbin, takoreći poludivljak“ može postati umetnik.

SRBI NEMAJU LORDOVE NITI POTČINJENE

Paja Jovanović na to odgovara:

Imao sam prosto da mu odgovorim: A zašto ne bih? Srpski dečko može isto tako da nađe put u umetnosti kao i drugi, a – pored toga – mogu vam reći da kultura među Srbima nije ni pola tako loša kao što to izgleda na prvi pogled. Zacelo nije lošija od kulture radnika i seljaka u drugim zemljama.

Razlika između Srba i drugih evropskih naroda uglavnom je u tome što u Srba nema onih istaknutih, povlašćenih klasa sa silnim bogatstvom u rukama pojedinaca, ni one ekscesivne raskoši koja ide uz takva bogatstva. Niti ima Srba vlastele sa njenim ekskluzivnim načinom života, po kojemu obično, vi Englezi, kulturu jednog naroda ocenjujete, ma koliko bio nizak nivo ostalog prostog naroda.

Ne. U Srba nema one visoke klase ljudi koji su od zakonika svojih i rafiniranih manira stvorili barijeru između sebe i prostog naroda oko sebe. Ne. Srbi nemaju niti lordove niti potčinjene; toliko su

jednaki među sobom da će i seljak kralju reći „ti“. Srbi su narod slobodnih posednika, sa zdravim razumevanjem slobode i vojne discipline i, rekao bih, sa religioznim poštovanjem pravde.

Jeste, rekao sam pravda – Iustitia – ali ne sa onom fantastično izgrađenom pravnom mudrošću „iurisprudencia“, kao što je imaju neke zemlje, sa onom silnom vojskom pravnika, advokata, baristera i sollicitatora, koji su pravdu izgradili u skup luksuz za bogataše, ostavljajući jadnog siromaha bez lawyer-a da se beznadežno muči u gustoj džungli od hiljada protivurečnih zakona. Danas Srbi imaju škole i crkve po celoj zemlji, imaju dosta gimnazija (koledža) i vrlo dobar Univerzitet, tako da je puno obrazovanje svakome osigurano. Ovi ratoborni seljaci, svi redom manje-više imućni ljudi, mada žive samo u skromnom blagostanju, imaju živo osećanje za umetnost, ma u kome obliku se ona pojavljivala. Želja za muzikom je opšta, a pevanje mladog sveta se može svugde čuti: pri radu na polju, u kućama uspavanki deci i poskočica kad se igra kolo pred crkvom. Ali kad se u letnjoj mesečini devojke skupe kraj potoka na kupanju, pevajući drevne vilinske pesme, a momci na visini oko vatre odgovarajući svojim mističnim pripevom, pevanje dostiže gotovo karakter umetničke predstave. Izdaleka se čuje naizmenično pevanje jasnih ženskih glasova i blago otppevanje momačke družine oko vatre. Ali najjači izraz umetničkog duha pokazuju Srbi u eposu, u svojim narodnim pesmama.

Nešto od Homerove božanstvene veličine diše u njima. Isto onako kao što je kod starih Jelina Homerova Odiseja bila temelj obrazovanja, tako su to za Srbe kosovske rapsodije. Srpsko dete raste mnogo više pod uticajem zakona vere i poštovanja, pravde i osвете, kao što ih narodna pesma uči, negoli onog što im crkva i državne vlasti propisuju.

Stvaralačka snaga za epos je u narodu još tako živa da nije čudo o kakvoj slavi videti kojeg od gostiju kako uzima gusle da otpeva neku pesmu u slavu domaćina, za neki podvig, kao što ih je hiljadama nezapaženih bilo u poslednjem ratu, ali koji se epskim darom improvizatorovim pretvara u neočekivanu rapsodiju.

A pokatkad deskriptivna snaga eposa tako je jaka, tako figurativna, da će dečko sa urođenom težnjom za slikarstvom toliko biti zanesen i da će se u njemu sme-

Dosta je čudnovato što kod Srba Bog otac lično nema onaj predominantni značaj kao što ga ima inače u drugim narodima. Jeste, Srbi veruju da su Bog i car svemoćni, u tom nema sumnje, ali oni su isuviše daleko da bi mogli biti od koristi za slučaj potrebe

sta roditi živa želja da postane slikar i da izradi sliku koju je guslar tako plastično u njemu izazvao. Vidite, to je bio i moj slučaj...

Paja Jovanović je, dakle, pisao roman-siranu autobiografiju, kako navodi Petrović – prilično mistifikovanu, neretko i namerno izokrenutu. Ali ona svakako donosi sliku života velikog umetnika.

„Da li je Paja Jovanović tim postupkom pokazao književne aspiracije ili je to ipak bila želja da se neki nimalo ‘prijatni’ stavovi izneti u tekstu – kakvo je svakako njegovo mišljenje o religiji, prevashodno hrišćanstvu – sakriju iza fikcionalizovanog lika, ostaće otvoreno pitanje. Ipak, i u toj fikcionalizovanoj slici, biografska stvarnost prilično opstaje. Vršaka Dečanska mala, ili Dečanovo, u kojoj je umetnik rođen i odrastao, zamenila je ime Vršca. Ista stvar je i sa imenima stvarnih ljudi koja su samo neznatno promenjena, a to je slučaj i sa događajima iz umetnikove biografije. Upravo zbog toga

smo u napomenama davali slike iz života Paje Jovanovića koje su gotovo direktno donete u knjizi“, navodi Vladimir Petrović.

SRPSKI BOGOVI

Ovi izvodi iz autobiografije daju uvid u autorov (slikarev) doživljaj srpske religioznosti:

Dosta je čudnovato što kod Srba Bog otac lično nema onaj predominantni značaj kao što ga ima inače u drugim narodima. Jeste, Srbi veruju da su Bog i car svemoćni, u tom nema sumnje, ali oni su isuviše daleko da bi mogli biti od koristi za slučaj potrebe. Sem toga, izgleda kao da nisu dovoljno ni zainteresovani privatnim stvarima svojih podanika. Oba caruju, stvaraju i razaraju, ali samo naveliko, a poslove na malo ostavljaju svojim svecima i svojim ministrima. Zato Srbin misli da je mnogo sigurnije raditi sa Arhandelom, svojim slavskim svecem, koji već od pamtiveka vodi brigu o njegovoj kući, pa će je voditi i ubuduće do poslednjeg potomka.

Srpska slava, svečar, takoreći je član porodice. A mi, deca, tvrdo smo verovali da on sa ocem deli upravu kuće. Vidali smo oca i majku kako se po danu kreću i rade po kući, dok naš Arhandeo mirno dremucka u svom uglu sa dogorelim kandilom pred sobom. Ali kad padne noć, kad svi zaspu, a crna pomrčina pokrije sve, tada je naš Arhandeo budan, kandilo ga jače osvetljava, njegov zlatni nimfos blešti u punom sjaju, a on gleda budnih očiju u pomrčinu i pazi strogo da mu ništa ne povredi mir njegove porodice.

Ustanova slave, tog kućevnog božanstva potiče iz ranog predhrišćanskog doba i obeležava onaj dan kad su naši stari morali da se oproste sa svojim drevnim bogovima da bi stupili u hrišćanstvo. To su nerado činili, slušajući svoje zastrašene župane kojima su zilotski misionari iz Vizantije pretili paklom i večitim ognjem, a podmićivali ih dijademama i položajima.

Nije čudo što se prost narod tome protivio koliko god je mogao. Njegovi stari klanjali su se lepoj suncanoj veri svevišnjih božanstava već hiljadama godina, čak od onih vremena kad su sa Arijancima silazili sa krova sveta. Ali kad im hrišćanstvo

bi najposle nametnuto, i kad primiše je-vrejsku mitologiju, pokušashe da prokri-jumčare bar neke od svojih starih bogo-va i u novu veru. Ne učiniše doduše ništa drugo do ono što su i Anglosaksoni ura-dili kada u kalendaru svoje sedmice ove-kovečiše uspomenu na svog starog boga Tora (Thur), i prekrasnu boginju Freju (Freya) nazivima: Thursday i Friday.

Ali dok se današnji Anglosaksoni seća-ju samo imena dvojih starih bogova, a s njima nemaju, inače, nikakva posla, Srbi slave mladog boga proleća svojim uran-kom, penjući se noću na vrh planine da tamo pozdrave najvećeg boga, Sunce, kad se rađa, i veselo ga slave što je pobe-dio ljutu zimu i oslobodio prolećnog boga iz njenih ledenih kandža.

Dok se sa velikim zadovoljstvom se-ćam uranka i noćnog veselja mladog sve-ta tamo na planini i pobožne tišine kad svane i ograde sunce, zazirao sam jako od službe bogu Dodolu, koja se obavlja još i danas pod plaštom hrišćanstva, ali po svom starom običaju. Ta služba Dodo-lu, bogu kiše, plašila je nas decu kao kob.

U starog Dodola možeš se pouzdati, on zna svoj posao! Vera u Dodola, boga kiše, tako je tvrda da i onda kad suša potra-je i katastrofa naiđe, Srbin ne gubi veru u njega, već je ubeđen da je to krivica onih devojaka. Mora da je bar jedna od njih oštećena devica, pa zato molitva nije mogla da se primi. U očajanju Srbin će uzviknuti: „Kurve jedne da ih bog ubije! Sa njim modernim raskalašjem! One su krive što smo tako propali!“

Od starih bogova srpskih, najbolje je prošao Svetovid, veliki svevidimi bog. Njega su zdrava i neoštećena preneli u hrišćanstvo, jer se slučajilo da se onda je-dan hrišćanski svetac istoga imena, Sv. Vid (St. Vitus), neopaženo potucaao po kalendaru. Srbi su uzeli njegovo ime, a mislili na svoga svevidimog „boga Sve-tovida“. Sad je Vidovdan naš veliki pra-znik. Jeste, Srbin se više uzda u svoju slavu nego u one nebeske vlasti. Po isku-stvu zna da će najbolje da se primi moli-tva koju preko svog sveca uputi Bogu. I, odista, retko se događa da takva molitva omane. Pa sve i kad se takva omaška ov-de-onde desi, nikome ne pada na pamet da zato okrivi svog sveca, već je to zacelo nemar nekog nemarljivog anđela koji je trebao tu molbu da sprovede, a on je za-boravio ili zabacio. Ali tako što to Srbin

ne prima bez protesta, već se žali i traži objašnjenja. Pa ako nebeske vlasti osta-nu turdoglave, kao što to biva i ovde na zemlji kod civilnih vlasti, može bogami doći do svačega, pa čak i da se čovek po-buni. Nije redak slučaj da tako razočaran čovek okrene hrišćanstvu leđa, da svo-ju slavsku ikonu uzme pod pazuh i pride islamu pošto se uverio da se sa Muhame-dom bolje radi...

Tu dolazimo do pitanja zašto memoari nisu nikada objavljeni, a nije da se za njih nije znalo.

Poznato je da je delove rukopisa slao bliskim ljudima, a na prvom mestu je po-znato da ih je slao Milutinu Milankoviću. Njihova prepiska otkriva i da je Milanko-vić bio neka vrsta redaktora ili makar sa-radnika na rukopisu.

Milankovićeva pismo Paji Jovanoviću od 11. januara 1948. navodi: „Svoj posao zamišljam ovako: pročitacu pažljivo ceo Vaš rukopis i na njemu izvršiti, a u spora-zumu s Vama, one ispravke koje smatram za potrebne. Vi ćete mi dopustiti da po-nešto ispustim i ponešto dodam ne me-njajući osnove Vaših misli i vašeg pripo-vedanja.“

Milanković posle piše i ovo: „Sada, kada sam ga u celini ponovo pročitao, uvideo sam da je i kompozicija dela majstorska. Slabih mesta uopšte nema, a kada počne da se čita, ne ispušta se iz ruku. A ko ga je-danput pročita, pročitace ga još koji put...“

U svakom slučaju, u tom periodu je uo-bličen rukopis koji je obuhvatio život Paje Jovanovića od ranog detinjstva do završenih studija i odlaska u Englesku 1883. godine.

Vladimir Petrović otkriva i da je prime-rak rukopisa predat Dušanu Popoviću, tadašnjem pokrajinskom vojvođanskom funkcioneru, dakle reč je već o socijali-stičkoj Jugoslaviji. Daka Popović, Duša-nov otac, bio je predratni inženjer i poli-tičar, koji je bio i prijatelj Paje Jovanovića.

Božidar Mijatović, savetnik u jugoslo-venskoj ambasadi u Beču, prisustvovao je primopredaji rukopisa, a kasnije je čak govorio i da je Daka Popović dao „ključ-ni doprinos redigovanju i sređivanju ru-kopisa“.

Dušan Popović je kasnije, u intervjuu za „Večernje novosti“ 10. marta 1965. iz-javio da su on i Božidar Mijatović posetili Paju Jovanovića u njegovom bečkom sta-nu u januaru 1954. godine. Slikar je tada Dušanu Popoviću dao na čitanje deo me-moarskih zapisa, tražeći njegovo mišlje-nje. A Popović je predložio da se objave.

Paja Jovanović je oklevao, naime, samo prvi deo knjige je bio završen, a ostatak rukopisa je ostao u fragmentima. I još su ti delovi pisani na nekoliko jezika. Zato su se tada dogovorili da se prvi deo rukopisa objavi, dok je ostatak ostavljen za kasnije, kada bude sreden.

Pretpostavlja se da do objave u tom trenutku nije došlo zbog starosti Paje Jova-novića koji je i preminuo tri godine kasni-je, 1957. Fragmentarni rukopisi su ostali u zaostavštini Milutina Milankovića u Arhivu SANU, a primerci postoje i u Muzeju Paje Jovanovića u Beogradu.

E sad, zašto sredi deo rukopisa nije objavljen posle Pajine smrti? Dušan Po-pović ih je predao tadašnjoj upravi Mati-ce srpske, i tom prilikom je sklopljen do-govor da oni budu objavljeni. Popović je kasnije, 1965. godine, pričao da je „ruko-pis na čitanju ostao neuobičajeno dugo“, da bi mu potom bilo saopšteno da „Mati-ca srpska ne želi da ga objavi“.

Veljko Petrović, tadašnji predsednik Matice srpske, sećao se jednom prilikom da je problem „delom bio u finansijama koje Matica nije imala“, ali i da je on, Velj-ko Petrović, sam stavio neke primedbe na sadržaj rukopisa, iako je smatrao da bi ob-javljivanje memoara bilo „velika usluga jugoslovenskoj kulturi“.

Dušan Popović je uzeo rukopis iz Ma-tice srpske i predao ga Milutinu Milan-koviću u prostorijama Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, i to u pri-sustvu Božidara Kneževića. I tako se i sređeni deo memoara našao u istoj arhivi sa nesređenim fragmentima – u zaostavštini Milutina Milankovića u SANU.

Inače, tokom 1965. godine memoari Paje Jovanovića bili su tema koja je zain-teresovala javnost. Rediteljka Soja Jovano-vić posetila je umetnikovu udovicu Muni koja joj se požalila što memoari nisu ob-javljeni, kako je pre više od deset godina bilo dogovoreno. Soja Jovanović je ova-ko prenela njene reči: „Odnosi su u Beo-grad. Obećano mi je da će biti štampani. Još davno.“

Ono što je bilo interesantno je što je jav-nost na te reči krenula u potragu za izgu-bljenim rukopisom, koji se sve vreme na-lazio u SANU, u nekoliko primeraka. Bilo je istraživača i istoričara umetnosti koji su imali uvid u fragmente rukopisa Paje Jo-vanovića, neki delovi su citirani u nauč-nim radovima, ali memoari nikada, sve do danas, nisu bili objavljeni.

Tako, valjda, to Srbin radi... **N**

FOTO: MILOŠ SOVILJ

Wiener talenti: Nagrađeni izuzetni uspesi učenika Matematičke gimnazije

U svečanoj sali Matematičke gimnazije u Beogradu uručena su priznanja učenicima ove prestižne škole u okviru programa „Wiener talenti“ za izuzetne rezultate koje su postigli na međunarodnim takmičenjima. Wiener Städtische osiguranje realizuje ovaj program s ciljem da prepozna, podrži i nagradi mlade talente iz različitih oblasti širom Srbije.

Ovogodišnji dobitnici su pet izuzetnih mladih ljudi koji su u prethodnoj školskoj godini ostvarili zapažene rezultate na najprestižnijim svetskim takmičenjima, osvojivši **50 medalja**, i to u više naučnih disciplina. Među njima je **Filip Kilibarda**, drugi učenik u istoriji Srbije koji je poneo zlatnu medalju na Juniorskoj naučnoj olimpijadi, a zatim i bronzanu medalju na Olimpijadi iz veštačke inteligencije. **Janko Popović** je od početka godine osvojio osam medalja na najprestižnijim svetskim takmičenjima iz fizike i hemije. Među njegovim najznačajnijim uspesima su srebrne medalje osvojene na Internacionalnoj olimpijadi iz fizike i Evropskoj olimpijadi iz fizike, kao i srebrna medalja na Internacionalnoj olimpijadi iz hemije. Ovog leta, Janko je postao najuspešniji takmičar Srbije iz hemije svih vremena. Pored izuzetnih rezultata na međunarodnoj sceni, on je i ovogodišnji učenik generacije Matematičke gimnazije u Beogradu.

Petar Banović je ove godine ostvario

zapažene rezultate osvojivši srebrnu medalju na Internacionalnoj olimpijadi iz informatike, zlatnu medalju na Balkanskoj olimpijadi iz informatike, kao i bronzanu medalju na Internacionalnoj olimpijadi iz matematike. **Andrej Drobnjaković** je od 1. januara 2025. godine do danas osvojio devet medalja na najuglednijim svetskim takmičenjima iz fizike i hemije. Među njegovim zapaženim uspesima su srebrne medalje na Internacionalnoj olimpijadi iz fizike i Evropskoj olimpijadi iz fizike, kao i bronzana medalja na Internacionalnoj olimpijadi iz hemije. **Stefan Šebez** je ove godine osvojio srebrnu medalju na Internacionalnoj olimpijadi iz matematike, kao i bronzanu medalju na Internacionalnoj olimpijadi iz informatike.

„Ovi mladi ljudi nisu samo ponos Matematičke gimnazije, već i cele zemlje. Njihovi rezultati su fascinantni, ali ono što ih čini istinski izuzetnim jeste njihova posvećenost, radoznalost i želja za znanjem. Hvala Wiener Städtische osiguranju što je prepoznalo značaj ulaganja u znanje i trud“, izjavila je **Mirjana Katić, direktorka Matematičke gimnazije**.

Zahvaljujući programu **Wiener talenti**, najuspešniji učenici ne dobijaju samo priznanje, već i novčanu podršku da nastave putem izvrsnosti. Ove godine, kompanija je odlučila da se fokusira na obrazovanje i zna-

nje, a učenici Matematičke gimnazije su se istakli kao najbolji ambasadori tih vrednosti.

„Program **Wiener talenti** je mnogo više od nagrade – to je naš način da budemo prisutni tamo gde se talentat stvara i razvija. Nagrađeni učenici su najbolji primer da je ulaganje u obrazovanje najvrednija investicija u budućnost. Ponosni smo što možemo da ih podržimo na tom putu“, istakla je **Svetlana Smiljanić, članica Izvršnog odbora Wiener Städtische osiguranja**.

U ime nagrađenih učenika, prisutnima se obratio **učenik Andrej Drobnjaković**, zahvalivši na priznanju koje za njega i ostale dobitnike predstavlja veliku čast i podstrek za dalji rad, ali i nagradu za trud koji učenici Matematičke gimnazije ulažu u razvoj i promociju nauke.

Wiener Städtische osiguranje je pokrenulo program Wiener talenti s ciljem da podrži mlade talente iz različitih oblasti – nauke, tehnologije, umetnosti i sporta širom Srbije. Program je uspostavljen 2023. godine, kada je desetero najuspešnijih muzičkih talenata dobilo priznanje za svoj rad i trud. Sledeće, 2024. godine, nagrada je pripala desetero mladih teniskih nada, dok je ove godine kompanija prepoznala izuzetan doprinos Matematičke gimnazije i njenih talentovanih učenika, izražavajući snažnu posvećenost podršci obrazovanju i razvoju mladih generacija.

Šta sve (ne) znamo o ruskoj vakcini za rak

O ovoj vakcini svetski mediji su izveštavali suzdržano i sa dozom opreza i skepse, pre svega zbog nedovoljno podataka i zbog preteranih tvrdnji o njenoj efikasnosti. Rezultati istraživanja nisu objavljeni ni u jednom naučnom časopisu – što je uobičajena praksa – osim na sajtu „Gamaleje“ da se došlo do kliničkih studija. A s obzirom na to da vakcina nije prošla nijednu od tri kliničke faze ispitivanja, sve je na „dugom štapu“, ocenjuju stručnjaci sa kojima je Nedeljnik razgovarao

Piše Ana Mitić

Nada je nešto što se probudilo kod mnogih ljudi prošle nedelje kada je objavljeno da su u našu zemlju došli naučnici iz Rusije kako bi prezentovali razvoj nove vakcine za rak i da bi Srbija i Rusija mogle da sarađuju na tom polju a da naši građani učestvuju u kliničkim studijama koje ispituju efikasnost vakcine. Ne bi bilo dobro da ta nada, mnogima poslednja, bude lažna, kao što je bio slučaj sa nekim već najavljenim „revolucionarnim“ otkrićima u medicini, za koja se ispostavilo nešto drugo. A takvih primera je mnogo.

Visoku delegaciju Ruske Federacije, koju su predvodili akademici Aleksandar Gincburg, direktor Instituta „Gamaleje“, i Andrej Kaprin, glavni onkolog Rusije i direktor najvećeg onkološkog centra „Gercen“, koju su činili i predstavnici Ministarstva zdravlja i Ruskog fonda za direktne investicije, primio je i predsednik Srbije Aleksandar Vučić.

Vučić je naveo da je Srbija zainteresovana za „najnapredniju vrstu terapije i da potencijalna saradnja na tom polju sa ruskim partnerima predstavlja ogroman korak ka podizanju standarda dijagnostike i lečenja u Srbiji“.

„Ja ulažem velike nade da će ta vakcina za godinu i nešto dana, do kraja sledeće godine biti dostupna našim građanima. To nije moje obećanje jer ne zavisi od mene, nisam naučnik, ali nam ostaje

Neetično je buditi lažne nade. Mi smo tako uradili i sa navodnom kubanskom vakcinom protiv raka pluća

Dr Zoran Radovanović

da sve uradimo, a onda ćemo da dobijamo deo supstanci od njih pa da pravimo ovde kao što se to radilo tokom koronavirusa, a onda ćemo da se osposobimo da sami proizvodimo to“, izjavio je predsednik Vučić.

Posle Rusije, Srbija bi mogla postati prva zemlja u kojoj će pacijenti dobijati personalizovanu mRNA vakcinu protiv onkoloških bolesti, rekao je za RTS ministar bez portfelja u Vladi Srbije Nenad Popović zadužen za međunarodnu ekonomsku saradnju.

Vakcina protiv onkoloških bolesti razvijana je godinama u Rusiji i prošla je sve faze ispitivanja na životinjama, gde je, kako ističe Popović, postignut stoprocentni uspeh. Očekuje se, rekao je, da će u narednim nedeljama Ministarstvo zdravlja Rusije odobriti njenu primenu na pacijentima. Vakcina je zasađena namenjena lečenju melanoma i pojedinih vrsta raka pluća, ali je u razvoju više varijanti za druge oblike raka. Reč je o personalizovanoj terapiji koja se pravi pojedinačno za svakog pacijenta, na osnovu njegovog genetskog profila.

Cena je 100.000 evra po pacijentu.

O ovoj vakcini svetski mediji su još početkom septembra izveštavali suzdržano i sa dozom opreza i skepse, pre svega, zbog nedovoljno podataka i zbog preteranih tvrdnji o njenoj efikasnosti. Rezultati istraživanja nisu objavljeni ni u jednom naučnom časopisu – što je uobičajena praksa – osim na sajtu „Gamaleja“ da se došlo do kliničkih studija. A s obzirom na to da vakcina nije prošla nijednu od tri kliničke faze ispitivanja, sve je na „dugom štapu“, ocenjuju generalno stručnjaci sa kojima je Nedeljnik razgovarao.

Profesorka Danica Grujičić, bivša ministarka zdravlja, na pitanje šta se zna o ovoj vakcini, u kojoj fazi su ispitivanja, za koje vrste raka je namenjena i na koji način deluje na ćelije raka, kaže da se zasađena zna da je pokazala neuobičajeno veliku efikasnost na životinjskim modelima.

„Klinička studija na pacijentima je trebalo da počne prvi put septembra ove godine, a da li je počela mogu se za to pitati Rusi. Vakcina je personalizovana i pravi se na osnovu tumora svakog pojedinačnog pacijenta, odnosno njegovog tumora. Zasađena su na životinjama ispitane vakcine za melanom, karcinom pankreasa, bubrega i mikrocelularni karcinom bubrega. Nešto više će se znati o tim vakcinama kada budu publikovani podaci kliničkih

Zasada se zna da je ova vakcina pokazala neuobičajeno veliku efikasnost na životinjskim modelima

Dr Danica Grujičić

studija, a za to će biti potrebno sigurno par godina.“

Mehanizam izrade vakcine zaista obećava i ako se pokažu efikasne, ubeđena je da će se dalje razvijati vakcine i za ostale oblike malignih bolesti.

U našoj zemlji postoje stroga pravila prema kojima se ispituje bilo kakav novi lek, pa i vakcina, kaže profesorka Grujičić.

„Gamaleja“ ima Ugovor o saradnji sa 'Torlakom', Nacionalni institut radiologije sa A. Kaprinim na čelu ima ugovor o saradnji sa Institutom za onkologiju i radiologiju Srbije u Beogradu, sam Kaprin je više puta već dolazio u Srbiju. Da li će naši pacijenti biti uključeni u studiju kao kada su u pitanju zapadni lekovi, ne znam.“

Sad se ponavlja priča kao oko ruske vakcine za kovid (koja nikada nije mogla da se plasira u zemlje razvijenog sveta i nije odobrena od Evropske agencije za lekove), iako jeste imala svoju ulogu kada se pojavila, kaže dr Dragoslav Popović, predsednik Udruženja za javno zdravlje Srbije.

„Ruska vakcina za rak je kandidat vakcine, ona nije ni u kom slučaju finalni proizvod“, naglašava dr Popović.

Svako iz struke hteo bi da ova vakcina za rak uspe i bude upravo taj „zlatni metak“ koji će da reši ključni problem ljudske civilizacije danas kad se radi o lečenju malignih bolesti.

„Ali jedna je priča političara, druga je priča struke, nauke i onih koji donose odluke i koji se u suštini brinu o kvalitetu svakog proizvoda koji se koristi u lečenju ljudi“, napominje dr Popović.

Zato i najave ministra Popovića da će „po dogovoru predsednika Vladimira Putina i

**OD MASOVNE PROIZVODNJE
NEMA NIŠTA DOK SE NE
ZAVRŠE KLINIČKE STUDIJE.
SRBIJA JE VAŽNA JER IMA
KAPACITET ZA KLINIČKA
ISTRAŽIVANJA, VEĆ SMO
IH RADILI ZA DRUGE, VRLO
KOMPLEKSNE, LEKOVE
I U SUŠTINI POSTOJI
INFRASTRUKTURA**

Aleksandra Vučića, Srbija biti među prvim zemljama koje će se uključiti u primenu ove terapije, i da je planirano da naši pacijenti već naredne godine mogu dobijati ovu vakcinu, odmah posle ruskih pacijenata“, zvuče nemoguće.

„U Srbiji ne može da bude dostupna do kraja sledeće godine, ako ostaje ovako zakonodavstvo i ako ostaje Agencija za lekove i medicinska sredstva koja je na temelju Evropske medicinske agencije. Jednostavno, takva vakcina ne može da se koristi u terapijske svrhe, već samo u svrhe kliničkih istraživanja“, pojašnjava dr Dragoslav Popović.

Sam po sebi je mnogo dugačak put do momenta kad ova vakcina može da se proizvodi.

„Bilo kakva proizvodnja te vakcine je na dugom štapu, jer i sami Rusi, Institut 'Gamaleja', rekli su da su oni došli do laboratorijske faze, i to znači da moraju da prođu sve stepene kliničkog testiranja, što je jedan dugoročan proces, pogotovo što postoji ta pretpostavka da će ta personalno obezbeđena vakcina da bude efikasna protiv velikog broja malignih bolesti. To je nešto što jeste kompleksno i nešto gde Srbija može da da svoj doprinos, ali ni u kom slučaju Srbija ne može da bude jedina zemlja u kojoj ćete to testirati. Iz jednostavnog razloga što morate da imate jednu mnogo širu osnovu ljudi koji bi bili kvalifikovani da prime tu vrstu terapije i da dobijete dovoljan broj onih pacijenata koji su izlečeni da biste mogli da onda utvrdite da je ta vakcina u suštini efektivna.“

Sama činjenica da je vakcina dobro prošla posle testiranja na životinjama ne znači mnogo.

„Njuzvik“ je razgovarao o potencijalnoj novoj vakcini sa dr Dejvidom Džejsmom Pinatom, kliničkim naučnikom i konsultantom medicinskim onkologom na Imperijal koledžu u Londonu, koji je objavio da pretkliničko testiranje obično znači testiranje na životinjama, tako da bi bilo potrebno više testiranja na ljudima kako bi se potvrdili bilo kakvi rezultati efikasnosti.

„Činjenica da je vakcinski pristup imao 100% efikasnost kod životinja (ako je to slučaj) ne znači apsolutno ništa. To je zato što veoma često imunski sistem životinjskih modela glodara ili drugih vrsta koje se koriste za kliničko testiranje ovih vakcina ne reprodukuje složenost genoma raka ili ljudskog imunskog sistema“, re-

kao je on i izrazio zabrinutost zbog kvaliteta podataka koji se objavljuju, sa naučne perspektive, jer ne može u potpunosti da razume u kojoj je fazi razvoja ova ruska vakcina protiv raka.

Kakvi će se efekti pokazati u humanoj populaciji, ostaje da se vidi tokom tih faza kliničkog ispitivanja.

Profesor Radan Stojanović, specijalista kliničke farmakologije, objašnjava kakva je standardna procedura uobičajena da bi jedna vakcina ili lek mogli da se koriste.

„Postoje dve sobe, dvojna vrata. Prva vrata su pretklinička ispitivanja. Otvorena su, urađena su pretklinička ispitivanja, kako mi saznajemo na osnovu saopštenja tog instituta, i da su rezultati ohrabrujući. Sad otvaramo druga vrata da se uđe u sobu gde su ljudi, da se počne sa kliničkim ispitivanjima u kojima su određene faze i potrebno je da se potvrde ti korisni efekti uočeni na animalnim modelima. Ako se to potvrdi, onda lek ide u fazu registracije i nalazi se na kraju na tržištu, posle procene određenih regulatornih agencija. Ako nije, onda ostaje samo jedan još u nizu, pokušaja da se nađe neki lek“, objašnjava profesor Stojanović.

Personalizovani pristup u lečenju po kom funkcioniše ruska vakcina u suštini nije nov. Testira ga trenutno nekoliko proizvođača. Više zemalja i kompanija je u trci da prvi dođu do vakcine bazirane na mRNK tehnologiji za rak. Kompanije Pfizer, Moderna i pre nego što su napravile vakcine za kovid tokom pandemije, uveliko su radile na primeni mRNK tehnologije kod vakcina za rak. Tako da je pitanje dana kada će stići vest koja se u medicini čeka godinama.

„Niko od njih nije izašao iz druge faze studije. Svi ovi koji su do sada u trci, neki su ušli u kliničku fazu, a neki još nisu ni ušli u kliničku fazu. Znači, Rusi su u fazi da nisu ušli u kliničku fazu“, naglašava dr Popović.

Profesor Zoran Radovanović, epidemiolog, kaže da zato ima utisak da je „to je sve na dugom štapu“.

„Još od kraja prošle godine Rusi lansiraju kontradiktorne informacije. Da li je to terapijska vakcina za rak debelog creva ili za druge dve lokacije? Da li je tek završena pretklinička faza ili i prva klinička faza na četrdesetak pacijenata? Po svojoj prilici, završeno je ispitivanje u laboratoriji i na životinjama, a tek treba da počne ili da odmakne ispitivanje na ljudima (tri kliničke faze).“

Neetično je buditi lažne nade, naglašava profesor Radovanović.

Mi smo se tako puvali i sa navodnom kubanskom vakcinom protiv raka pluća, podseća nas.

„Mnogi nesrećnici su bacali uštedevinu da bi stigli do Havane. Da ne pominjem navodnu proizvodnju ruske vakcine protiv kovida na 'Torlaku', a kineske u posebno izgrađenoj fabrici.“

Već je formirana radna grupa koja će pripremiti infrastrukturu i medicinsko osoblje, a do kraja godine delegacija srpskih stručnjaka iz medicine, mikrobiologije i Instituta „Torlak“ boraviće u Moskvi, rekao je ministar Popović. Tamo će se upoznati sa celokupnim procesom – od uzimanja genetskog profila do proizvodnje personalizovane vakcine.

Činjenica da je vakcinski pristup imao 100% efikasnost kod životinja (ako je to slučaj) ne znači apsolutno ništa. To je zato što veoma često imunski sistem životinjskih modela glodara ili drugih vrsta koje se koriste za kliničko testiranje ovih vakcina ne reprodukuje složenost genoma raka ili ljudskog imunskog sistema

Dr Dejvid Džejms Pinat

Ipak, od masovne proizvodnje, nema ništa dok se ne završe kliničke studije. Srbija je važna jer ima kapacitet za klinička istraživanja, već smo ih radili za druge, vrlo kompleksne, lekove i u suštini postoji infrastruktura.

„A s druge strane, oni verovatno računaju na to da će svaki Srbin da se javi i da primi tu vakcinu bez razmišljanja“, dodaje dr Dragoslav Popović.

Na desetine i desetine pacijenata, nakon predsednikove najave vakcine za rak, zvalo je Udruženje koje vodi Savo Pilipović, a koje okuplja one koji su, kao i on, oboleli od melanoma jer pomenuta ruska vakcina testira se na tumorima od kojih je jedan upravo melanom.

„Ljudima je pružena, u ovom trenutku, lažna nada. Ja ne kažem da to što se sada razvija u Rusiji jednog dana neće postati vakcina i nadam se da će to pomagati ljudima koji su teško bolesni, ali u ovom trenutku to je nešto što se još uvek razvija i nema dozvolu za lečenje ljudi. Nije

lepo što se manipuliše patnjom pacijenata. Nije zabranjeno, ali i dalje nije lepo“, rekao je Pilipović za N1.

Ne treba podgrevati lažnu nadu, treba biti realan, reći kako jeste i ulagati u istraživanje, kaže profesor Stojanović.

„A ne bolesnim ljudima davati lažnu nadu da će to da bude sutra. Istraživanja u toj oblasti se rade, ulažu se velika sredstva, i postoje određeni koraci koji treba da budu načinjeni da bi se došlo do nekog leka koji bi dao šansu za lečenje na jedan bolji način nego što možemo do sada.“

Kliničke studije rade međunarodne firme, imaju ovde svoje predstavništva i protokole koji su vrlo strogo određeni.

Da bi se sprovelo kliničko ispitivanje u Srbiji, prvo je potreban predlog od strane proizvođača za kliničko ispitivanje u našoj zemlji, pa da komisijsa za kliničko ispitivanje razmatra taj predlog, pa da odobri taj predlog, pa da taj predlog odobri Etički odbor Srbije, pa da se onda sprovede, da se regrutuju pacijenti koji će biti uključeni u ispitivanje. I da se onda prate i da se vidi efikasnost i bezbednost...

Učešće naših građana u kliničkim studijama je kao i sa drugim preparatima koji nisu registrovani, i to znači da vi možete da uđete, prihvatate određenu odgovornost i vama mora biti predočeno o čemu se radi, da možete da budete izleženi od bolesti, ali može i da se to ne desi, i da bi neka druga terapija mogla pomoći bolje nego ova koja se sada nudi.

Međutim, našim građanima mnogi lekovi koje ima većina zemalja u okruženju, nisu dostupni. Srbija je među zemljama sa najlošijom dostupnošću inovativnih lekova u Evropi, osiguranicima u Srbiji dostupno je manje od 10% inovativnih lekova koji su registrovani u EU u poslednje četiri godine, a zadnja nabavka inovativnih lekova je bila u decembru 2023. godine.

„Ovo ne sme biti zamena za to što mi nemamo. Mi vrlo jasno znamo da je kod nas izlečenje od malignih bolesti jako nisko, da je taj procenat kod nas mnogo niži od zemalja u okruženju, da ne govorimo o Evropskoj uniji. I da mi moramo da prvo utegnemo taj kompletan sistem, pristup i put pacijenta sa malignim bolestima kroz naš sistem. I to mora da bude prioritet. A ovo ako se desi, desi. Ono svakako nije brzo rešenje“, objašnjava dr Dragoslav Popović i zaključuje:

„Neće se desiti sada. Mi ne smemo da sada gledamo u to kao da je sveta vodiča.“ **N**

Šta smo to imali danas – lek za rak i laku pornografiju

U razmaku od 24 časa, veštačka inteligencija je pokazala svoj puni raspon – od četbot erotike za punoletne do novog proboja u lečenju opakih bolesti

Piše Pavle Zlatić

Teško je snaći se u lavini hajpa, realnosti, vesti, obećanja i mišljenja o napretku veštačke inteligencije. Ljudi koji se bave ili „bave“ seminarima i „seminarima“ o AI često dolaze u situaciju da pred neakvom publikom pričaju o jednoj stvari, dok se istovremeno na mrežama može iskopati novi proboj koji tu temu ili „temu“ čini potpuno nebitnom, rešenom i prošlošću.

Skoro je nemoguće biti potpuno upućen i potpuno spreman za svako pitanje, a u ovom trenutku, dok veliki igrači u SAD i Kini iz nedelje u nedelju izbacuju nove modele i mogućnosti, čini se da čovečanstvo nema dogovor ni oko toga šta zapravo želi od ove tehnologije. Većni život, beskonačnu energiju, pomoć, nove robove, jeftinu zabavu, sve to, ili samo ponešto.

Andrej Karpati, jedan od osnivača OpenAI i autor prvog kursa o dubokom učenju na prestižnom Stanfordu, rekao je ove nedelje u podcastu koji je prodrmao mreže da AI agenti možda jesu sledeća velika stvar, ali da ovo nije njihova godina, već možda decenija.

„Ne rade, nisu dovoljno inteligentni, niti multimodalni, ne umeju da koriste računar i da urade sve što mi hoćemo. Nemaju kontinuirano učenje i ne možemo da im nešto kažemo i da oni to zapamte. Kognitivno im još nešto nedostaje i trebaće nam oko decenije da rešimo sva ta pitanja“, kaže Karpati.

O bezbednosti, brzom uzletu AI i scenariju terminatora se skoro više i ne priča, možda baš zato što i običan čovek vidi da do juče magični četbot, čak i kad ga plaćaš, preko noći postane tupav, odbija da uradi najjednostavnije zadatke i sve što zna da radi konzistentno jeste da ti povlađuje. Vredi se zato setiti rečenice koja proverjava X-om i Redditom – „u ovom trenutku ChatGPT najgluplji

osobi koju poznaješ kaže: potpuno si u pravu, to je sjajan zaključak!“.

Na drugoj strani, Karpatijev bivši kolega i prvi čovek OpenAI Sem Altman nastavlja da gura u svom pravcu – ChatGPT je potrošački proizvod, prihodna strana, aplikacija za sve, ulazna tačka u ekosistem, mamac za investitore, pa zašto da onda u ranoj fazi ne prigrli javno ono što internet ionako uradi svemu – ali samo ako si punoletan.

Poruku javnosti je započeo time da je zauzet malo restriktivniji pristup prema ChatGPT što se tiče pitanja mentalnog zdravlja, da su uspešno umanjene opasnosti, pa da zato ima prostora da se u većini slučajeva ostalo malo relaksira.

Model i svi resursi su javno dostupni, a to predstavlja jedan u nizu uspeha Googlea u pravim naučnim probojima pomoću veštačke inteligencije

„Znamo da je mnogim korisnicima to smanjilo korisnost/ugodaj. Za nekoliko nedelja planiramo da izbacimo novu verziju koja će omogućiti ljudima da izaberu ličnost koja se ponaša više kao ono što im se sviđalo kod verzije 4o. Ako hoćete da vam ChatGPT odgovara na vama ljudski način, ili da koristi gomilu emodžija, ili da se ponaša kao prijatelj, ChatGPT će to i raditi (ali samo ako to stvarno želite, ne zato što radimo na maksimizaciji korišćenja). U decembru, dok budemo lansirali ograničenja po starosti, kao deo našeg ‘tretirajmo odrasle kao odrasle’ principa, dozvolićemo više, kao što je erotika za verifikovane punoletnike.“

Meta je utihnula i više ne priča o open source „veštačkoj inteligenciji za sve“, ali baklju, i to sve sjajnije, drži Google.

Daleko iza „potrošačkog“ Geminija, krije se mnogo ozbiljnija priča vezana

za njihov DeepMind i Research projekat. Prvi čovek kompanije Sundar Pičaj objavio je u satima nakon Altmanove „erotike“ da je u saradnji sa istraživačima sa Jejla model C2S Scale 27B generisao novu hipotezu o ponašanju ćelija raka, koja je potvrđena na živim ćelijama i mogla bi da otvori novi put u razvoju novih terapija.

Model i svi resursi su javno dostupni, a to predstavlja jedan u nizu uspeha Googlea u pravim naučnim probojima pomoću veštačke inteligencije. Samo u poslednje dve godine njihove AI su pogurale važna istraživanja – od AlphaFolda3 ključnog za modelovanje proteina, preko GNoME-a koji je trasirao strukture za stotine hiljada novih materijala, do DeepSomatica za naprednu gensku dijagnostiku.

A Kina, kao pre ovoga sa svojim električnim automobilima, preti da razveje američku dominaciju. Nezavisni, ali pomalo državni, Deepseek osim što bespogovorno cenzuriše sve što ne odgovara Partiji, ima na raspolaganju još jedan resurs rezervisan za društvo koje o privatnosti podataka i intelektualnoj svojini misli drugačije od Zapada – hrani se okeanima podataka, koje mu iz svih svojih izvora direktno prosleđuje država.

Nakon što su već napravili mnogo efikasnije LLM-ove od suparničkih, ovih dana su objavili i da su novim modelom tekst počeli da pretvaraju u „vizuelne tokene“, odnosno u piksele. Novi pristup bi mogao da reši jedan od najvećih problema AI – neefikasnost pri radu sa dugim kontekstima, delom i kontinuirano učenje.

Dok se ovaj tekst odštampa, sasvim je moguće da će se desiti još nešto veliko, ali verovatno čovečanstvo još neće biti načisto da li hoće sve ili samo ponešto od veštačke inteligencije. **N**

Može li Max Verstappen da uradi nemoguće?

Ko je mogao da pretpostavi da dominantna sezona za ekipu McLarena za samo dva meseca može da se pretvori u priču o najvećem preokretu u novijoj istoriji?

Piše Dejan Potkonjak

Poslednji dan avgusta 2025. godine. Oscar Piastri prolazi ciljem staze u Zandvoortu i posle 72 kruga vožnje i vođstva sa pol-pozicije, stiže do sedme pobeđe u sezoni, ispred Maxa Verstappena. Aktuelni četvorostruki svetski šampion bio je drugi samo zato što je u 65. krugu otkazala pogonska jedinica u „mclarenu“ Landa Norrisa.

Da se to nije desilo, Velika nagrada Holandije prošla bi u dominaciji vozača u narandžastim bolidima, jedinih kandidata za šampionsku titulu. Max se svim silama trudio da nekako održi priključak i drugo mesto bilo je premija u odnosu na trenutne performanse bolida RB21.

Tabela posle trke je sve govorila: razlika u bodovima između lidera Piastrija i drugoplasiranog Norrisa iznosila je 34 poena, a Verstappen je u tom trenutku za Australijancem zaostajao ogromna 104.

„Rekao bih mu da je idiot!“, kratko i jasno je Max Verstappen protekle nedelje po podne odgovorio na novinarsko pitanje šta bi odgovorio nekome da ga je posle trke u Zandvoortu pitao da li i dalje ima šanse za odbranu titule...

Našalio se Max u svom stilu, zato što je trenutak takav...

Nije prošlo ni 50 dana od pomenutog 31. avgusta, a situacija na tabeli u šampionatu vozača Formule 1 izgleda znatno drugačije, barem što se tiče trećeplasiranog: u međuvremenu, održane su četiri Velike nagrade, posle kojih je lider Piastri sakupio 346 bodova, Norris 332, a Max neverovatnih 306! Od Holandije, pobedio je na tri trke, na jednoj bio drugi i Oscarovu prednost istopio na samo 40 poena!

Da je postojao neko sa pitanjem za Maxa o šampionskim ambicijama posle VN Holandije, danas bi se zadovoljno smeškao:

„Ko je sad idiot?“

I zaista, ko je mogao da pretpostavi da jedna takva dominantna sezona za ekipu McLarena za samo dva meseca može da se pretvori u priču koju čelnici F1 mogu samo da požele – da neko treći u poodmakloj fazi sezone aktivno bude uključen u rasplet?

Doduše, jedini koji je i pravi zaplet uz McLarenove bio je Max – koliko će samo (možda) žaliti za onom glupošću iz Barcelone kad se zakucao u Russela... Nikad nećemo saznati da li bi kvalitetnije branio treću poziciju od Leclerca na potrošenim srednjetrojnim gumama umesto na nepotrebljivim novim tvrdim...

S obzirom na to kakve je spektakularne vožnje prikazao u poslednje vreme, iz današnje perspektive ni to ne zvuči nemoguće... A sa tih 15 ili 12 bodova danas se možda više niko ne bi kladio na Oscara i Landa!

Trka u Barseloni je otišla u istoriju i pamtiće se po tom nepromišljenom Ma-

Od Holandije, pobedio je na tri trke, na jednoj bio drugi i Oscarovu prednost istopio na samo 40 poena

xovom potezu, verovatno najgorem u njegovoj karijeri. Verovatno i najgoroj trci kad je u pitanju taktika vezana za saradnju Red Bulla i Maxa Verstappena.

Sve se tog 1. juna srušilo kao kula od karamata, a kulminiralo je samo mesec dana kasnije otkazom Christianu Horneru. Šef jedne od najuspešnijih ekipa u istoriji Formule 1 dobio je otkaz posle 20 godina, i situacija kad su u pitanju bili odnosi van staze ali i performanse na njoj nije bila nimalo ružičasta. Delovalo je samo kao pitanje vremena kad će na čuvenom „Energy station“ štabu u F1 padoku da se zavijori bela zastava...

Ali, kako to često biva, najopasniji rivali su oni koji nemaju šta da izgube.

Najbezbolnije, prelazno rešenje za Red Bull bilo je dovođenje Francuza Laurenta Mekiesa, šefa tima Racing Bulls, na Hor-

nerovo mesto... Rezultati nisu bili odmah vidljivi, a delovalo je da su svi u Red Bull Racingu digli ruke od sezone pošto se novo-pečeni otac Max posvetio porodici, ali i GT trkama – na kojima je pobeđivao. Vreme je prolazilo, ali letnja pauza pre trke u Holandiji, ispostaviće se, bila je ključna za ponovni uspon Maxa i Red Bulla.

Za Zandvoort je bilo suviše rano, a i staza svojom konfiguracijom nije obavezno značila da su potrebne velike promene na bolidu, ali na sledećoj trci u Monzi Red Bull je stigao sa novim podom za RB21 i Max je na VN Italije dominirao, sa ogromnom prednosti ispred Norrisa i Piastrija. Oni su, zajedno sa ekipom, ponovo nervirali publiku a pre svega svoje navijače, „papaja pravilima“ i vraćanjima pozicija usled Landovog sporog pit-stipa zbog greške mehaničara.

Bez obzira na još jedno briljantno izdanje aktuelnog šampiona, sve je i dalje ličilo na duel za šampionsku titulu, ali ono što je usledilo potpuno je promenilo pogled na završnicu šampionata: Max pobeđuje u Azerbejdžanu uz drugo mesto u Singapuru, ali nije tad bio iza nekog od vozača McLarena, već je pobeđu odneo Russell. Onda je usledila i dominacija u Teksasu...

Još je rano analizirati ovaj uspon Red Bulla koji bi mogao da se pretvori u istorijski preokret.

„Zašto da ne, to su prave reči. Gledajući Maxa, prisustvujemo pravljenju istorije“, prvi put je Mekies u Austinu bio konkretan kad su u pitanju razmišljanja o Maxovim šansama da odbrani titulu.

Francuz ponovo nije pričao o sebi, ali promena „trenera“ u Red Bullu sigurno je barem delimično uticala na zaokret na bolje kad je u pitanju konkurentnost bolida. Njegov pristup, dijametralno suprotan od Hornerovog, u prvi plan stavlja tim, sve inženjere, mehaničare i ostalo osoblje koji rade na pripremi bolida za trku. Uz menadžerske, poseduje i inženjerske kvalitete, pa ima potpuni kredibilitet da pita i da se pita i u tom segmentu.

Uostalom, na početku sezone „njegov“ bolid Racing Bullsa bio je kvalitetniji od Red Bullovog. Danas je situacija obrnuta...

Na krilima 50-dnevnog uspeha Red Bull putuje za Meksiko Siti, na sledeću Veliku nagradu. Mnogo je bodova u optičaju, s obzirom na to da se uz pet Velikih nagrada voze još i dve sprint trke (Brazil i Katar), što je još jedan segment u kojem

„Gledajući Maxa, prisustvujemo pravljenju istorije“, prvi put je Mekies bio konkretan

Max dominira.

Nada postoji, ali sve je i dalje u rukama McLarena, Oscara Piastrija i Landa Norrisa. Titula u šampionatu konstruktora je odbranjena u Singapuru, ali duel i kontakt između narandžastog dvojca u prvoj krivini trke doveo je do toga da i sama proslava bude mlaka.

Lando je dobro krenuo posle starta sa loše pete startne pozicije i stigao pred ionako problematičnu prvu krivinu gotovo u ravni sa Maxom (drugi na startu) i Oscarom (treća startna pozicija). Našao se između i izabrao da izbegne kontakt sa Maxom pa je iskoristio Oscara kao odbojni zid i upropastio mu momentum.

Oscar, umesto da u šampionskom stilu, prepoznatljivom iz prvog dela sezone, uzvрати udarac dobrim tempom u trci, izabrao je da tokom čitave trke gunda i preispituje odnose u McLarenu, a čak i da na pitanje trkačkog inženjera Toma Stallarda o izboru pneumatika za predstojeći stint odgovori neodređeno, tačnije potpuno nezainteresovano.

Bez obzira na to da li je bio u pravu ili ne, takav stav zabrinuo je njegove navijače, pošto je loš rezultat u Singapuru bio samo nastavak katastrofe iz Azerbejdžana, kad se dva puta našao u ogradi staze u Bakuu – i u trci i u kvalifikacijama.

Takve brljotine nisu ranije stajale u Piastrijevom CV-ju, a još jedna trka u senci desila se u Texasu – posle karambola na startu sprinta u kojem je kraj staze ostao i Norris, Piastri je i u kvalifikacijama i u trci bio potpuno nezapažen, produbljujući bojazan onih koji za njega navijaju da li će se kriza nastaviti.

Verovatno i on i Lando Norris osećaju pritisak prilike da prvi put u karijeri stignu do šampionske titule, možda i svesni da se takva šansa više nikad neće ponoviti. Psihološki pritisak je tu i iz razloga što se radi o duelu timskih kolega koji zasad, kako se tvrdi, imaju podjednaku podršku ekipe.

Tačnije, nijedan se ne favorizuje, iako moždan ne bi bilo neočekivano da je u trenutku opipljivije razlike, Oscar trebalo da bude prvi adut tima.

To se nije desilo, a u javnosti preovla-

dava utisak da Zak Brown i McLaren suviše vode računa o tome da se nijedan od vozača ne oseti ugroženim. Posle otkaza agregata na Landovom bolidu u Holandiji, balansiranje je čak i izraženije.

Veliko je pitanje da li je trenutna kriza u performansama McLarena, Piastrija i Norrisa dovoljna za dramu i spektakularni preokret u finišu sezone u režiji Maxa i Red Bulla. Navijači „limenki“ su, kako sami kažu, u ovom trenutku egzaltirani – što se mene tiče, imaju potpuno pravo da se nadaju novom čudu u režiji jednog od najboljih automobilista svih vremena, ali postoji mnogo činilaca koji mogu da utiču da razvoj situacije. U prevodu, ne pitaju se samo „papaje“ i Max, već i Russell, pobeđnik na dve Velike nagrade ove godine ima svoje ambicije. Da li smem da spomenem i Ferrari?

I opet, kao u svakoj velikoj priči ove godine, moraju da se spomenu i oni koji mnogo zarađuju od Formule 1 čak i kad nije ovako zabavno, kako upravo postaje. Rasprodane ulaznice (prema nekim izvorima 150.000) za nedeljnu trku u Austinu još jednom su posvedočile o sve većem interesovanju američke publike za F1 trke, pa ne čudi odluka kompanije Apple da učestvuje u nadmetanju za TV prava i pobeđi, osvojivši ugovor za prenošenje treninga, kvalifikacija i trka u sledećih pet godina, vredan 750 miliona američkih dolara.

Ugovor se odnosi samo na tržište SAD gde je pobeđen ESPN, koji je do ove godine ugovor plaćao 80 miliona godišnje. Nema sumnje da se Apple odlučio da gotovo udvostruči ponudu zbog uspeha serijala „Drive to Survive“, ali i (ne)očekivane gledanosti Brad Pittovog bioskopskog hita „F1 film“. Do sad, ovo ostvarenje koje Apple distribuirati zajedno sa Warner Bros. Pictures, zaradilo je gotovo 630 miliona dolara, pa je odluka o ulasku u novi projekat verovatno bila laka.

Mnogo lakša od Oscarove i Landove borbe protiv zahuktalog Maxa Verstapena jer, ako ćemo da ubacimo brojeve u vezi sa preostalim pet trka, oni su potpuno na strani šampiona – Oscar i Lando imaju samo jednu pobeđu u Meksiku, Brazilu, Las Vegasu, Kataru i Abu Dabiju (Lando, Abu Dhabi 2024), dok je Max na pomenutim stazama zabeležio 15 od svojih 68 osvojenih Velikih nagrada...

Čini se kao da sezona tek počinje! **N**

Еуромедик на 15 локација

1

НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА
КОМПЛЕТНА ХИРУРГИЈА И БОЛНИЧКО ЛЕЧЕЊЕ
Еуромедик болница, Булевар уметности 29
Тел: 011 / 7359 150; 7359 151; 7359 152
ХИРУРГИЈА - тел: 062 / 800 71 95

2

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Дом здравља, Јурија Гагарина 36д
Тел: 011 / 2284 001; 2284 002; 2284 006; 2276 324; 2276 342;
062 / 800 38 44

3

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Општа болница, Париске Комуне 22
Тел: 011 / 2609 650; 2609 670; 2605 990
ХИРУРГИЈА - 062 / 800 71 95

4

ЕУРОМЕДИК - ЗЕМУН
Дом здравља, Косовска 12
Тел: 011 / 2616 444; 069 2480 518; 2617 104; 062 / 800 38 63

5

ЕУРОМЕДИК - КАРАБУРМА
ДОМ ЗДРАВЉА, Вишњичка 72
Тел: 011 / 7357 500; 7357 501; 7357 502;
Моб: 069 / 80 70 381; 80 70 382

6

ЕУРОМЕДИК - ЗВЕЗДАРА
Дом здравља, Ватрослава Јагића 1
Тел: 011 / 2448 148; 2448 150; 2448 153; 2448 154; 2448 158;
2448 164; Моб: 062 / 23 73 76

7

ЕУРОМЕДИК - СТАРИ ГРАД
Дом здравља, Цара Уроша 37
Тел: 011 / 7357 304; 7357 305; 7357 306; 7357 307;
Моб: 069 / 8070 390

8

ЕУРОМЕДИК - ПАЛИЛУЛА
Дом здравља, Цвијићева 42
Тел: 011 / 3294 457; 3294 469; 3294 447; 3294 448;
Моб: 062 / 800 39 53

9

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 7
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
Моб: 062 / 800 38 42

10

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 8
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
Моб: 062 / 800 38 43

11

ЕУРОМЕДИК - САВСКИ ВЕНАЦ
Општа болница, Вишеградска 20
Тел: 011 / 3650 660; 3650 700; 2660 000; 2660 031; 2660 082;
2660 111; Моб: 062 / 800 38 45

12

ЕУРОМЕДИК - ВОЈДОВАЦ
Дом здравља, Стефана Првовенчаног 32
(Код Душановачке пијаце)
Тел: 011 / 655 78 77; 655 78 78; 655 78 80

13

ЕУРОМЕДИК - ВИДИКОВАЦ
ДОМ ЗДРАВЉА, Кнеза Вишеслава 63 а
Тел: 011 / 7859 424; 7859 425; 7859 426;
Моб: 069 / 80 70 371; 80 70 372

14

ЕУРОМЕДИК - ЧУКАРИЦА
Дом здравља, амбуланта, Требевиха 7
Тел: 011 / 6830 582; 6830 583; 6830 568;
6830 569; 3559-732; 3550-179; Моб: 062 / 800-38-66

15

ЕУРОМЕДИК - НОВИ САД
ДОМ ЗДРАВЉА, Николе Пашића 17
Тел: 021 / 2100 544; 2100 545; 2100 546;
Моб: 063 / 588 467; 069 / 8070-383; 062/298-382

СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИ ПРЕГЛЕДИ

КАРДИОЛОГА, НЕУРОЛОГА,
ЕНДОКРИНОЛОГА, ГИНЕКОЛОГА, УРОЛОГА,
ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГА, ОФТАЛМОЛОГА,
ДЕРМАТОЛОГА, ГАСТРОЕНТЕРОЛОГА,
НЕФРОЛОГА, ПУЛМОЛОГА, РЕУМАТОЛОГА,
ХЕМАТОЛОГА, ПСИХИЈАТРА, ПСИХОЛОГА,
ФИЗИЈАТРА, ХИРУРГА, ОРТОПЕДА,
ОНКОХИРУРГА, ПРОФЕСОРА,
СПИНАЛНОГ ХИРУРГА

КУЋНЕ ПОСЕТЕ ЛЕКАРА СПЕЦИЈАЛИСТЕ

МАГНЕТНА РЕЗОНАНЦА
СКЕНЕР
УЛТРАЗВУК СА КОЛОР ДОПЛЕРОМ
РТГ ПО СЕГМЕНТУ
ДИГИТАЛНА МАМОГРАФИЈА
ОСТЕОДЕНЗИТОМЕТРИЈА (ДХА)
ЕНДОСКОПИЈЕ
АНГИОГРАФИЈА
УГРАДЊА СТЕНТА
УГРАДЊА ПЕЈСМЕЈКЕРА

МЕДИЦИНА РАДА - Издавање уверења

ПАКЕТ ПРЕГЛЕДА

КАРДИОЛОШКИ, НЕУРОЛОШКИ,
ОРЛ, ГАСТРОЕНТЕРОЛОШКИ,
УРОЛОШКИ, ЕНДОКРИНОЛОШКИ,
НЕФРОЛОШКИ, ГИНЕКОЛОШКИ,
ПУЛМОЛОШКИ, ДОПЛЕР I-II,
СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕД ЗА ДЕТЕ

УГОВОР СА РФЗО ЗА

- ЦЕНТАР ЗА КАТАРАКТЕ
- ЦЕНТАР ЗА ВАНТЕЛЕСНУ ОПЛОДЊУ

ЕУРОМЕДИК

www.euromedic.rs

Ново Ново Ново

ЦЕНТАР ЗА ДИЈАГНОСТИКУ И ОПЕРАТИВНО ЛЕЧЕЊЕ

ПРОШИРЕНИХ ВЕНА, ДОЈКЕ, КАТАРАКТЕ, КАМЕНА У БУБРЕГУ,
КАМЕНА У ЖУЧНОЈ КЕСИ, КУКА И КОЛЕНА, КИЧМЕ

НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА

ЕУРОМЕДИК

ХИРУРГИЈА

ОФТАЛМОХИРУРГИЈА

АБДОМИНАЛНА
ХИРУРГИЈА

ГИНЕКОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ВАСКУЛАРНА
ХИРУРГИЈА

ОРЛ ХИРУРГИЈА

УРОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ГРУДНА ХИРУРГИЈА

УРОГЕНИТАЛНА
ХИРУРГИЈА

ОРТОПЕДСКА ХИРУРГИЈА

СПИНАЛНА ХИРУРГИЈА
(хирургија кичменог стуба)

ОНКОХИРУРГИЈА
(дојка, штитна жлезда, кожа)

ПЛАСТИЧНА
РЕКОНСТРУКТИВНА И
ЕСТЕТСКА ХИРУРГИЈА

ЦЕНТАР ЗА МЕЛАНОМЕ

У служби вашег здравља.

Susret sa budućnošću pored Save: Ekspo 2027 dobija svoje obrise

Novo urbano srce Beograda – mesto gde će 2027. više od 120 zemalja
i preko četiri miliona posetilaca igrati za čovečanstvo

O njemu se u Srbiji poslednjih meseci mnogo govori, ali tek poneko može da sagleda kompletnu sliku. Dok se u javnosti najčešće raspravlja o velikim brojevima, rokovima i obećanjima, svetskim iskustvima i nesvakidašnjoj temi, konkretna materijalizacija projekta u sremskoj ravnici ostaje praktično nevidljiva najvećem broju građana. Tek oni koji prolaze auto-putem „Miloš Veliki“, na izlazu ka Surčinu, ili putnici koji avionom sleću u Beograd sa zapadne strane, mogu da naslute razmere najvećeg gradilišta u ovom delu Evrope. Tamo gde je do juče bilo prazno polje, sada niče novi grad, koji će promeniti mapu prestonice.

Između beogradskog aerodroma „Nikola Tesla“ i reke Save, na prostranoj ravnici koja je decenijama stajala neiskorišćena, danas se grade temelji jednog od najambicioznijih projekata u novijoj isto-

riji Srbije. Ekspo 2027 Beograd nije samo tromesečna međunarodna izložba. On je, po rečima njegovih tvoraca, ujedno i novo urbano jezgro, pokušaj da se stvori nova, otvorena, savremena i održiva četvrt Beograda, mesto koje će ostati da živi i nakon što se 15. avgusta 2027. godine završi specijalizovana izložba.

Neimari i svi oni uključeni u radove u vezi sa lokacijom na kojoj će se 2027. godine održati specijalizovana izložba, ali i oni koji su na druge načine uključeni u projekat, saglasni su u tome da se „gradi potpuno novi grad“. Oni ističu da su očekivanja velika, odgovornost još veća, da ne očekuju da će biti lako, ali su i svesni da je to deo onoga što ovako veliki projekti nose sa sobom. Oni su saglasni da su „razmere i formati ovog projekta kolosalni“, znaju da je Ekspo više od jedne izložbe, da je to ogroman infrastrukturni pomak napred.

ARHITEKTURA KOJA DIŠE: VIZIJA MARKA FENVIKA

Vodeći arhitekta projekta Ekspo 2027 Beograd je Mark Fenvik, predsednik i osnivač Fenwick Iribarren Architects (FIA), čovek čije se ime već decenijama vezuje za najinovativnije projekte savremene arhitekture. Njegov studio stoji iza nekih od najpoznatijih stadiona i javnih prostora u Dohi, Madridu, Milanu i Jerevanu. U Beogradu, Fenvik ne projektuje samo kompleks Ekspa, već i Nacionalni fudbalski stadion, koji će postati centralno arhitektonsko obeležje ovog novog dela srpske prestonice.

„Želeli smo da to bude nešto jedinstveno, nešto što se može videti izdaleka“, kaže Fenvik. On dodaje: „Hteli smo da napravimo nešto više na ravnici i potpuno drugačije u pejzažu grada. Izazov je i tehnički i emotivni. Završili smo na trenutnom mestu gradilišta koje je dobro povezano i van grada,

što pruža mogućnost razvitka u toj okolini.“ Za njega je lokacija Ekspa 2027 „prostor dijaloga“ – između zgrada i prirode, ali i između nacija, kultura i ljudi. „To je mesto gde će se ideje razmenjivati, a dizajn omogućavati značajne susrete. Arhitektonski aspekt lokacije Ekspa 2027 izražava savremene vrednosti: otvorenost, održivost, inkluzivnost i igru“, zaključuje Fenvik.

Glavna tema izložbe „Igra(j) za čovečanstvo: sport i muzika za sve“ prožima svaki detalj projekta. Fenvikov koncept temelji se na ideji „gradskog parka“, otvorenog prostora koji poziva ljude da se zadrže i povežu. Linije prate tok reke, paviljoni svetle kao tačke koje spajaju nebo i zemlju. On će, baš kao i grad, disati zajedno sa ljudima.

„Ekspo 2027 će stvoriti novu, vibrantnu gradsku četvrt, uvesti novu infrastrukturu i pozicionirati grad na globalnoj mapi kao prestonicu usmerenu ka budućnosti. U tom širem smislu, Ekspo 2027 nije samo projekat, već i poziv svetu da se okupi, poveže i gradi zajedno. Beograd, kroz razvoj svoje arhitekture, ne prikazuje samo prostor, već viziju, otvorenost i duh“, kaže Fenvik.

Njegov pristup arhitekturi ne počiva na monumentalnosti, već na iskustvu. Objekti nisu napravljeni da im se divimo spolja, već da se u njima živi. Fenvikova vizija je jasna: arhitektura mora da diše.

NOVI URBANI SLOJ BEOGRADA

Dok se u temelje uliva beton i podižu čelične konstrukcije, na horizontu se već ocrtavaju konture novog grada, ulice, trgovi, parkovi, zgrade i paviljoni. Ovde će, prema najavama, živeti i raditi hiljade ljudi, a milioni posetilaca prolaziti tokom same izložbe, ali i kasnije.

„Gradimo nešto što ima mnogo dalju svrshodnost od tromesečnog događaja, što ovaj deo Evrope nema, gradimo potpuno novu četvrt u Beogradu“, kaže Danilo Dangubić, glavni arhitekta Ekspa 2027.

Smešten samo 13 kilometara od centra grada, ovaj prostor biće povezan sa ostatkom prestonice novom železničkom linijom, bulevarima i pešačkim zonama. U srcu celine nalaziće se Nacionalni fudbalski stadion, Fenvikovo arhitektonsko rešenje kapaciteta više od 50.000 gledalaca. Oko njega se gradi novi kvart sa hotelima, muzejima, bulevarima i parkovima, kao i novo pristanište na Savi odakle će kruzeri i vodeni taksiji povezivati reku sa gradom.

Infrastrukturu koja sve to podupire vodi tim Lazara Prodanovića, građevinskog inženjera zaduženog za niskogradnju na lo-

Glavna tema izložbe „Igra(j) za čovečanstvo: sport i muzika za sve“ prožima svaki detalj projekta. Fenvikov koncept temelji se na ideji „gradskog parka“, otvorenog prostora koji poziva ljude da se zadrže i povežu. Linije prate tok reke, paviljoni svetle kao tačke koje spajaju nebo i zemlju. On će, baš kao i grad, disati zajedno sa ljudima

kalitetu Ekspo 2027. „Pod zemljom i iznad nje pružaju se desetine kilometara instalacija: kanalizacije, gasovodi, toplovodi, elektro i telekomunikacione mreže, koje sve zajedno treba da opslužuju buduće sadržaje“, objašnjava on.

Prodanovićev zadatak nije samo tehnički: on praktično gradi skelet grada koji treba da živi i posle izložbe. Celina će obuhvatiti deset kilometara novih bulevara, 9.000 parking mesta i više nivoa saobraćajne infrastrukture.

NASLEDE KOJE OSTAJE

Ekspo 2027 Beograd zamišljen je kao projekat čija će infrastruktura nastaviti da živi dugo nakon održavanja izložbe. Oblast međunarodnih učesnika postaće nova lo-

kacija Beogradskog sajma, a modularni građevinski materijali od kojih se grade paviljoni u oblasti najboljih praksi biće iskorišćeni za izgradnju šest novih škola i vrtića, kao i 22 sportske sale, ne samo na prostoru Ekspa već i širom Srbije.

Za razliku od mnogih međunarodnih izložbi koje nisu vodile dovoljno računa o svom nasleđu, beogradski koncept je od početka postavljen kao održiva struktura. Cilj je da nasleđe Ekspa 2027 bude 100 odsto iskorišćeno nakon izložbe, što bi bio prvi takav slučaj u istoriji međunarodnih izložbi. Time Ekspo 2027 postaje ne samo arhitektonski poduhvat već i urbanistički eksperiment: pitanje kako grad može da raste bez gubitka identiteta.

Očekuje se više od četiri miliona posetilaca, što će značajno uticati na turistički promet i međunarodnu prepoznatljivost regiona. Ali iza brojki ostaje suštinsko pitanje: kako će ovaj „grad u gradu“ zaživeti kada specijalizovana izložba prođe?

OD PROŠLOSTI KA BUDUĆNOSTI

Istorija međunarodnih izložbi pokazuje da svako domaćinstvo nosi svoj pečat. Lisabon je na obalama reke Težo od industrijske zone izgradio Park nacija, živahni kvart koji i danas odiše kreativnošću. Pariz je sa Ajfelovom kulom naučio svet da simbol može nadživeti vekove. Barselona je iznedrila Monžui, Montreal svoj Habitat 67, a Sevilla i Brisel svojim paviljonima pokazali da nauka i umetnost mogu deliti isti horizont.

Od Kristalne palate u Londonu pre više od 170 godina, pa nadalje, svaki Ekspo bio je novi početak, prostor gde su se prošlost, sadašnjost i budućnost susretale u materijalu i ideji. Njihovo nasleđe nije samo u arhitekturi, već u promeni načina života, u novim navikama i kulturi javnog prostora.

Beograd će 2027. godine imati priliku da se pridruži toj tradiciji. Kada se paviljoni podignu, trgovi popločaju i ozelene, a svetla zasijaju, grad će svetu otvoriti vrata temom „Igra(j) za čovečanstvo: sport i muzika za sve“. Ali prava igra, kako kažu oni koji svakog dana rade na terenu, već je počela – u ljudima koji grade novo lice tog prostora.

I kada izložba prođe, a „zavesе se spuste“, ostaće trgovi puni koraka, parkovi puni zelenila i hale pune ideja. Ostaće grad koji živi, raste i svedoči da je Srbija umela ne samo da sanja velike snove već i da ih pretoči u stvarnost.

NAJVEĆI POPUSTI

Laguna

DELFI KNJIŽARE

Sajamski dani

20.10 – 7.11.2025.

Sajamski dani

Laguna

DELFI
KNJIŽARE

BUKMARKER

STARWAY

mala laguna

BUKMARKER
PODKAST

BANCA INTESA
Intesa Sanpaolo Group

bambi

NESCAFÉ

Perwoll

GLISS

COLOUR
CATCHER

bioten

STRB

FINO

Wash & Go

ESI

DEXYCO

Haier

LEONORI

Akcija važi u svim Delfi knjižarama i Laguninim klubovima čitalaca, sajtovima laguna.rs, delfi.rs i dicearena.rs. Kompletan spisak naslova na akciji i izdavača koji obezbeđuju popust potražite u knjižarama i na sajtovima laguna.rs i delfi.rs. Navedeni popusti se ne mogu sabirati i kombinovati s drugim akcijama i popustima.

UŽIVO SA „FERENC PUŠKAŠ“ ARENE

IMAGINE DRAGONS

Spektakl iz druge ruke

Piše Pavle Zlatić

Koncerti su uglavnom više moja stvar, ili bar ja češće hoću da idem na njih, mada na kraju često i ne odem(o). Iza činjenice da nikada nisam bio na pravom pravcatom, punokrvnom, stadi- onskom, ne-festivalskom spektaklu (a bio sam na svemu i svačemu) ne krije se neka odluka, nego se nikako nije name- stilo. Razlozi svakako nisu jedinstveni, iako možda zvuče endemski – od nema- nja viza ili pasoša pre 20 i kusur godina, preko nemanja para, do nemanja vre- mena i, na kraju, ni volje.

Njoj se jeste namestilo, pa je otišla u Budimpeštu na jedan od onih bendo- va koji su megapopularni, i megaveliki, i za megakoncerte. Naknadno znaš sve hitove, ali ne znaš samostalno u glavi da započneš nijednu melodiju kako treba, niti neki stih, dok se pesma već ne raz- vije na radiju ili u nekoj „najveći hitovi algoritam plej-listi“. Imagine Dragons je ove godine na svojoj prvoj velikoj stadi- onskoj, svetskoj turneji, iako je sve ka- rakteristike benda za tako nešto odav- no kupio.

Za razliku od npr. Coldplaya ili The Killersa, nisam mogao da bez gugla- nja odredim kada su iskočili u žižu, niti kako im se zove bar jedan album, pa čak ni više od dva-tri hita. Takođe, zbog nečega sam mislio da imaju pe- smu u važnijem ili bar većem blok- baster filmu od „Suicide Squad“, a na prvu znam samo da njihova stvar otva- ra Netflixov animirani hit „Arcane“. Guglanje mi ne pomaže potpuno ni da odredim šta su kao bend – osim što su definitivno taj tip megastadionskog benda. Znam da se sada sve izmešalo, pa je i glupo ubacivati Imagine Dragons u nekakvu kutiju, ali znam da i kriti- čari kažu da su mešavina svega i svače-

ga, ali kao mešavina koja je provučena kroz dobru Eksel tabelu.

Nije to ništa mnogo loše, jer su, bar mi se čini, oni sastav koji se, bar kada je reč o koncertima, najbolje opisuje ovako – spektakularno je bukvalno sve, vrhun- ska produkcija, fantastičan zvuk, sve pesme su im kao stadionske himne, svi pevaju zajedno, i ovi što stoje, i ovi što sede, a ovi što sede imaju i pića i njišu se i pogađaju uglavnom refrene, a ima i gomila ljudi koja plače od samog počet- ka pa do akustičnog završetka.

Tako nekako je i opisala ceo događaj kada se vratila, oduševljena baš tim de- lovima – pre svega velikim spektaklom, produkcijom, zvukom, a zatim i glasom Dena Rejnolds. Sam bend i te pesme su, čini se, bile najmanje važne.

Osim gomile fotografija sa pristojnih, ali ne vrhunskih sedećih mesta, isposta- viće se da je skoro ceo koncert, odno- sno ravno dvočasovni događaj, snimljen na svačijim ličnim/prijateljskim/sestrin-

skim telefonima, pa se sve prikupilo na jednu gomilu. Kasnije sam utisak potvr- dio i kroz jedan vrhunski 4K snimak iz partera na YouTubeu.

Ipak, najupečatljivije je bilo – iako u mnogo manjoj rezoluciji govori mo- žda i više – ono sa prvog dugog Viber vi- deo-poziva direktno sa „Puškaša“. Soli- dan je telefon, skuplji i bolji od ovih od dvesta evra, ali ne bi trebalo da je toli- ko dobar da se ta neverovatna produk- cija tako dobro vidi i da se taj zvuk toli- ko dobro čuje.

Sve što sam video do kraja večeri kroz kameru telefona i post-festum kroz raz- govore i desetine i desetine snimaka, potvrđuje da bar nekad moraš otići na takav koncert, kakav god da je bend.

Sigurno bih znao da ukačim refren za „Fire in These Hills“, kojom je nagruva- ni Den otvorio koncert, a što da me ne ponesu lepo raspoređeni „Thunder“, „Radioactive“, „Enemy“, „Demons“ i „Believer“. Ipak će biti da je do volje. **N**

Poštarka

VELIKA LJUBAVNA PRIČA
KOJA JE UZDRMALA ITALIJU

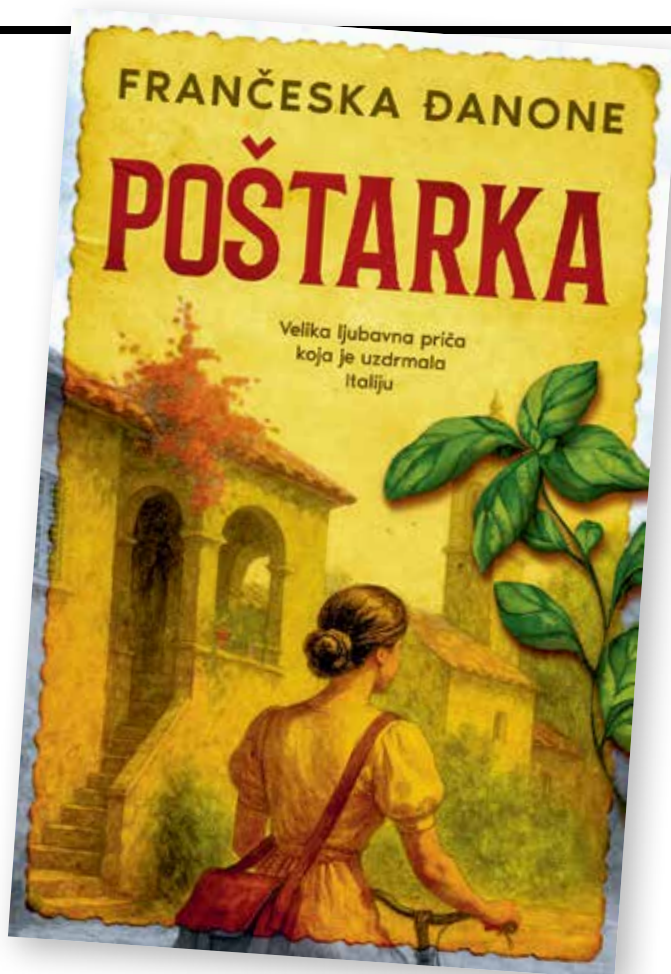
Specijalno za **Nedeljnik** piše književnica i
književna kritičarka **Aleksandra Đuričić**

Ne događa se previše često da debitantski roman doživi, ubrzo po objavljivanju, prevode na skoro četrdeset jezika i osvoji jednu od najprestižnijih književnih nagrada u svojoj zemlji. Upravo to je pošlo za rukom Frančeski Danone koja je na prijemčiv, rekli bismo jednostavan način ispričala vrlo složenu životnu priču o sazrevanju ženske svesti o sebi samoj.

Mlada supruga dospeva u malo mesto na jugu Italije koje je ne prihvata kao svoju zbog toga što dolazi sa severa zemlje i odbija da nauči njihov dijalekat. Osim jezičkih barijera, prisutne su i druge, kako u njenom braku tako i među žiteljima mestašca u kome se obrela iz ljubavi, a u kojem je opstala zahvaljujući svojoj duhovnoj snazi. Jer svakome ko makar malo poznaje Italiju jasno je da su razlike između severnog i južnog dela zemlje i danas veoma velike, a pogotovo su to bile početkom tridesetih godina prošlog veka kada Jug živi u svom sporom, rigidnom, patrijarhalnom i delimično zaostalom načinu razmišljanja o životu. Iako u toj tradicionalnosti ima mnogo laži, licemerja, pritivnosti i maski koje padaju samo kada su saterane u ugao, ipak sredina u koju dolazi mlada Ana ne priznaje niti jednu svoju manu, naprotiv.

Ona upinje sve svoje snage da održi brak, odgaji sina i ne odstupi od svojih principa jer je obrazovana učiteljica, ateista i beskompromisni protivnik fašizma koji je poput katarakte već prekrrio čitavu zemlju.

Naslov romana govori kakav je posao odabrala za sebe u težnji ka samostalnošću, ali i u pokušaju da osvesti ostale žene u selu da su sposobne za više i bolje od lonaca sa paradajz sosom

ADAPTACIJA MLADE SUPRUGE

Mlada supruga dospeva u malo mesto na jugu Italije koje je ne prihvata kao svoju zbog toga što dolazi sa severa zemlje i odbija da nauči njihov dijalekat. Osim jezičkih barijera, prisutne su i druge, kako u njenom braku tako i među žiteljima mestašca u kome se obrela iz ljubavi

i tavorenja u siromaštvu. I dok se veći deo stanovnika iščuđava zbog nemira koji Ana unosi, ona na to ne obraća pažnju već raznošenje pošte pretvara u svoju misiju, šireći i utehu, pismenost, empatiju...

Kad deklarativno obožavanje Dučea odvuče čitavu zemlju u rat, trpeće svi podjednako bez obzira na to na kojoj su strani bili. I u tim okolnostima Ana istrajava, bez iluzija da ju je selo zavolelo ili prihvatilo nešto od njenih životnih stavova kao svoje. Ali vreme patnje, stradanja najmlađeg i najboljeg dela stanovništva i dug i mučan oporavak Italije nakon ratnih razaranja doneo je i nove poglede na svet i život, sumnje i otrežnjenja od dogmi i okoštalih nepisanih pravila života. Koliko je tome doprinela jedna osoba rešena da ne odstupi od svojih životnih principa, pokušava da odgovori ova knjiga – jesmo li zauvek stranci u novoj sredini koja nas ne prihvata ili ostajemo stranci i u odnosu na bližnje, ukoliko ne pristajemo da se menjamo ka boljem. **N**

Trenutak za ljubav Kristina Moninger

Everi, Izabela, Odina, Li i Džozzi imale su sedamnaest godina kada su se upoznale u školi surfovanja na ostrvu uz obalu Južne Karoline. To je bilo leto slobode, snova i zakletvi o večnom prijateljstvu. Sve dok Džozzi nije nestala bez traga. Bez oproštaja. Bez odgovora. Policija nikada nije rešila slučaj, a prijateljstvo je puklo pod teretom krivice, sumnji i prećutkivanja. **N**

Kuća suncokreta Adrijana Alegri

Ovo je potresna priča o preživljavanju, hrabrosti i otporu, ali i o ljubavi koja izrasta na najmračnijim mestima istorije. Ali ni Štraus, mladoj ženu iz malog nemačkog sela, život se iznenada urušava otkrićem majčinog jevrejskog porekla. Kao mešanaka, prisiljena je da radi kao bolničarka u Hohlandu – državnom domu u kojem se sprovodi Himmlerov program rasnog inženjeringa. **N**

Piše Hana Pišćević

Pun krug

Na skretanju u svoju ulicu, s bebom u kolicima, srećem dve bake iz kraja. Ova starija drži mlađu pod ruku. Kad god ih vidim, zapitam se da li su najbolje prijateljice ili samo najbliže komšinice. Oko njih na plavom biciklu s pomoćnim točkićima mali dečak pravi krugove. Nisam sigurna da li je to unuk od jedne ili od druge ali bih rekla da je jedini muškarac u njihovim životima. Kad nas ugledaju, obe žene zaustavljaju se a za njima i dečak. Staju pred kolica i u čudu i s divljenjem gledaju u moje ljudsko mladunče.

Sad već umem da prepoznam kada starim ljudima znači da se zaustavim i pustim ih da gledaju mladosti u oči. Koliko god da žurim, toliko ne žurim. A mladost iz svojih kolica naizmenično gleda u jednu baku, pa u drugu. Znam da bi želele da je dotaknu, da pipnu nje nu mekanu belu kožu, ali znaju da se to ne radi. Umesto toga, krive svoje glave nalevo i nadesno, kao da bi da je sagledaju iz svih uglova. Ona starija odjednom stavlja ruku sebi na grudi i s najtužnijim izrazom na licu podiže pogled ka meni: „Je l' znate da smo mi posle prvog meseca morale da ostavimo svoje bebe i vratimo se na posao?“

Zastane da ispravi nabor na pantalonama pa nastavlja: „Ja na poslu a curi mi mleko. Dva velika kruga na bluzi. Toliko sam plakala što je moje telo na pogrešnom mestu da sam mislila da ću dehidrirati.“ Zamišljam mladu majku u neudobnoj stolici kako jednom rukom briše suze a drugom mleko. Znam da su

majke nekad imale samo mesec ili tri da budu sa svojim tek rođenim bebama, i da je u mnogim zemljama i dalje tako, ali informacija nije isto što i lično iskustvo iz usta starice koju to sećanje još uvek boli.

Najlude od svega je, dok mi ta majka od devedeset godina priča svoju priču i dok ja klimam glavom, na njenim grudima, na njenom plavom džemperu ja vidim krugove mleka. Vidim majku koja nije spremna da se odvoji od svog deteta. Želim da je zagrlim ali znam da se to ne radi. Umesto toga, odjednom mi se žuri, želim da što pre stignem kući i stisnem svoju bebu od koje nisam spremna da se ni nakratko rastanem ni nakon godinu dana. U stvari, dobro mi dođu ove dve bake, ili makar jedna od njih, da je sretnem ponekad kad stvari postanu teške, kad sam jako umorna, kad bih najradije da je neko uzme na ceo jedan dan.

Kad je opet vidim na čošku, neće morati više ništa da govori; čim je ugledam, odmah ću videti mladu mamu čije ruke vise neprirodno prazne, kao da je iz njih nešto istrgnuto. Sa tamnim krugovima na plavom džemperu. Kao kad se sruši jedna od dve decenijama priljubljenе kuće pa, na ovoj drugoj, zauvek ostane obris one koje nema.

Izenenada mali dečak silazi s bicikla i hvata se babi za nogavice. Ona pruža ruke i podiže ga u naručje. Okreće se ka meni odjednom srećno i skoro pobedonosno kaže: „Lepa stvar kod starosti je što više nema porodijskog koje prekratko traje. Od ovog malog me niko neće razdvojiti.“ **N**

PRED NASTUP U ZAPPA BAZI 23. OKTOBRA

SHAME

Oštra politička kritika i neobuzdana energija

„Punks not dead“ je pesma benda Exploited od skoro sad već pola veka. Ali to nije samo naslov pesme već izraz koji se baš toliko dugo, decenijama, ponavlja u smislu uveravanja da pank nije mrtav uprkos bujici trendova koji su došli posle njega. „Punks not dead“ je i pratilac pojave svakog novog pank benda koji je dobio daleko više od prostorije za probe.

Tako se ovaj izraz pojavio i kao pratilac britanskog benda Shame koji svrstavaju kao jedan od najžešćih i najvažnijih bendova koji su izašli iz nove britanske pank scene. Često ih pominju uz bendove kao što su Idles i Fontaines D.C., zbog

umeća da transformišu sirovi duh klasičnog panka u nešto hitno i moderno, protkano oštrom političkom kritikom, neobuzdanom energijom i beskompro-

misnim stavom.

Njihova muzika kombinuje besne gitare, oštre tekstove i borbeno prisustvo na sceni, što im je donelo reputaciju jednog od najbitnijih glasova današnjeg britanskog punk pokreta.

To nije puko poziranje – Shameo- vi nastupi su haotični, katartični i besramno autentični, noseći dalje nasleđe panka kao sile pobune i oslobođanja. Dok se spremaju za izlazak svog novog albuma „Cutthroat“, Shame će svoj eksplozivni live nastup doneti u beogradsku Zappa bazu 23. oktobra. Budite spremni za veće sirove snage, britkog humora i apsolutne, nefiltrirane energije modernog panka. **N**

Dvanaesta BIZIT konferencija

REŠENJA, NE IZGOVORI

4. i 5. novembar 2025. • Hotel Metropol, Beograd

Upoznajte lidere iz sveta IT-ja, digitalne infrastrukture i biznisa. Otkrijte praktična rešenja za realne poslovne izazove.

PRIJAVITE SE

bizit.rs

Tačka susreta američkog i mediteranskog džeza

41. BEOGRADSKI DŽEZ FESTIVAL

Dom omladine Beograda i Kolarčeva zadužbina

BEOGRADSKI DŽEZ FESTIVAL, NAŠA NAJSTARIJA I međunarodno najistaknutija džez manifestacija, ove godine ulazi u novu deceniju razvoja sa svojim 41. izdanjem. Pod sloganom „Na putu džeza“ / „On the Jazz Path“ od 22. do 25. oktobra publiku očekuju premijerna gostovanja, nastupi najaktuelnijih umetnika iz zemlje i sveta, novi i uzbudljivi muzički projekti. Festival ostaje dosledan umetničkom pravcu kojim ide već četiri decenije – putem vrhunskih umetničkih dometa, otvorenosti za muzička istraživanja i stalnog dijaloga sa savremenim džez tokovima. Na tom putu, publika i umetnici zajedno grade prostor susreta tradicije i novih muzičkih izraza, u duhu autentičnosti koja je srž džeza.

Beogradski džez festival u sali Kolarčeve zadužbine 22. oktobra otvara Big bend RTS pod vodstvom Stjepka Guta, sa programom posebno pripremljenim za ovu priliku. Obeležićemo stogodišnjicu rođenja pijaniste, kompozitora i aranžera Bore Rokovića i dati omaž ansamblu „Jugoslavenski All Stars bend“ koji je 1972, za drugi Njuport džez festival u Beogradu, okupio Aleksandar Živković – nedavno preminuli prvi umetnički direktor fe-

stivala. Iste večeri nastupiće trio legendarnog francuskog kontrabasiste i kompozitora Anrija Teksjea.

Program se do 25. oktobra nastavlja u Domu omladine Beograda i osmišljen je kao tačka susreta umetnika iz evropske, pre svega mediteranske, škole džeza, i umetnika iz Sjedinjenih Američkih Država.

Publika će premijerno čuti giganta američke avangarde, čuvenog vizionara, trubača i kompozitora Vadadu Lio Smita, drugoplasiranog trubača sveta po kritičarima uglednog magazina DownBeat za 2025. On će na festivalu nastupiti u sklopu svoje oproštajne evropske turneje, sa duo projektom u kome mu je partnerka virtuoza švajcarska pijanistkinja Silvi Kurvoazje. Na ponovni susret sa domaćim ljubiteljima džeza, stiže američki tenor saksofonista i kompozitor Džejms Brendon Luis, jedan od najznačajnijih savremenih džez muzičara srednje generacije, koji će nastupiti sa svojim kvartetom. Posebno smo ponosni što smo ga na manifestaciji prvi put predstavili 2015, na samom početku njegove karijere. Deset godina kasnije, njegov status vodećeg svetskog džezera, potvrđuje i naš prethodni osećaj. Na ovogodišnjem glasanju kritičara magazina DownBeat, Luis je proglašen za džez muzičara godine (apsolutna kategorija), kao i za najboljeg tenor saksofonistu, dok je njegov kvartet među najboljih deset sastava. **N**

Nešto si se ugojio, Sejo

U ponedeljak je u Beogradu održana promocija knjige „Pamtim to kao da je bilo danas“, razgovori koje je Boro Kontić vodio sa Sejmom Sexonom. Primarna ideja je da se prođe kroz tekstove benda Zabranjeno pušenje u kojima Kontić propituje Sexona o tome ko je bio Pišonja, a ko Žuga, ko je čuvao stražu kod Prizrena, ko je Seleni kojoj je upućena poruka „Vrati se...“.

Ali ovo nije samo knjiga o vickastim dogodovštinama tada najduhovitijih Jugoslavena (Top lista nadrealista). U knjizi se može pratiti mnogo toga, kako se menjala Jugoslavija, ali i kako se ona raspadala. Jedan od kreatora pisanog početka afere Maršal zbog koje su članovi benda došli pod embargo bio je kasnije osnivač legendarnog riječkog „Novog lista“. Od autora „Top liste nadrealista“ koja po gledanosti tuče tadašnji prajmtajm – TV Dnevnik u 19.30, članovi benda bivaju potpuno zabranjeni. Iako su prodali album u preko 100.000 primeraka, kreirali najgledaniji program, državna bezbednost kreće u poteru za njima i aferom koja bi im mogla biti spakovana, i to dolazi sa aferom „Crko Maršal“.

A onda užas, rat, Sejo Sexon ide kombijem kroz Sarajevo na snimanje ratne „Top liste nadrealista“, a staklo koje pogađa snajper mu pada na lice. U istoj vožnji povređen je i autor Boro Kontić. Idila jugoslovenske popularnosti preko noći postaje ratna stvarnost. I mudrosti sarajevskih taksista – kada Sejo ulazi u vozilo, taksista kaže: „Nešto si se ugojio, Sejo“, ovaj mu odgovara da je bilo puno roštilja poslednjih dana, a taxi „nutricionista“ – „Nije to od mesa, Sejo, od mesa se ne goji, kad si video debelog lava koji jede samo meso?“ Pa taksisti koji predviđaju rat u Jugoslaviji, ili otkrivaju kako su za veliku lovu prevozili najveće evropske pljačkaše.

Ono što je meni bitno da je sada, voleo ili ne voleo taj bend i pokret, istina da je to bila autentična lirika o pravim ljudima, pojavama, ulici... Slovenački pank imao je politiku, beogradski novi talas neki art-rok, zagrebački često tulumarski kvalitetan pop, sarajevski rok Zabranjenog pušenja, iako tada nisam bio fan, bila je ulica, kao Lu Rid što je oslikao njujorške probisvete, transvestite, prostitutke, heroinske zavisnike... Pušenje je opisalo sarajevske džeparoše, siledžije, fudbalske terene i njihove junake... I socijalne razlike u besklasnom društvu Jugoslavije, devojke s druge strane ulice kojima miriše koža nedostižne za klince drugačijeg porodičnog bekgrunda.

Selena iz pesme živi sada u Beogradu, u jednom momentu okrenem se ka Seji i pitam ga, a zbog priča da je naš prijatelj Sarajlija junak pesme „Guzonjin sin“, da li i taj junak pesme živi u Beogradu. I dobijem odgovor... **N**

Striko na tržištu rada

Sve podseća na Tinder: mladi – i ne toliko mladi – ljudi svajpuju poslove, a onda im se niko ne javi. A ako se javi, onda uživo nije onakav kakvim se predstavio...

Kad baš želim da nerviram ljude oko sebe, potenciram crnogorski deo familije & porekla. Nosilac sam kafanske spomenice iz te kategorije, preživевši na desetine teških bitaka za zadimljenim stolovima, bitaka koje bi počinjale nedužnim upadica-ma o primorju, stereotipima i Beograđankama koje su se vazda ložile na visoke i atraktivne momke (tu sam tek polovičan), da bi se – naravno – završavale u krvavoj istoriji, sve sa mojkovcima, petrovićima i depeesovima.

Ali postoji ta jedna rečenica, skoro pa istinita, koja ume najviše da rasrdi sagovornike, zato što je pomalo i istinita. (Ne, ne mislim sada na „Dobro vam je bilo dok smo se za sve pitali mi Crnogorci, a vidite sada kada ste dali državu u ruke Srbijancima i Bosancima“, mada bi se i o tome dalo diskutovati.) To je ona kada se razgovor dotakne radnih mesta, ekonomije, toga kako se danas (ne) traže poslovi; samo se nagnem unatrag, otpijem jedan dugački gutljaj, odgrizem krišku limuna sve sa korom, pa polako „A, to... E to ne bih znao... Mene je striko zaposlio...“

NIJE ISTINIT TAJ DEO ZA STRIKU, makar ne direktno: istina je da sam prvu radnu knjižicu stvarno zadužio u redakciji u kojoj je, samo s druge lokacije, pa onda i iz druge države, radio i moj otac, mada će i u drugim medijima u kojima budem radio biti onih koji će pričati o *crnogorštini* što se iz njih širi. Lalić hajde i nekako, prezime mu stvarno vuče na neka brda, ali gde se tu uklapaju Miladinović, Rosić, Mitić i Telesković, kojima je Zavod za bratstvenike sa Bezjova izmerio tačno 0% crnogorske krvi u venama, to još nismo saznali...

Ono što jeste istina, i na čemu ću biti većito zahvalan, jeste što nikada u životu nisam prošao kroz mukotrpni proces zvani *razgovor za posao*. Ironijom sudbi-

ne, moja mama – i ona beše okruglih 0% Crnogorka – provela je dobar deo radnog veka kao kadrovik, i njeno radno mesto – odeljenje za obrazovanje sektora, ili već tako nešto socrealističkog imena – danas bi se sigurno zvalo ejč-arom.

Možda i zbog *strika*, a možda i generacijski, možda zbog mame, ja uopšte ne razumem kako ide to sa poslovima. Samo znam da mi se nimalo ne sviđa.

A nikad nisam bio bliže tržištu rada nego proteklih nekoliko sedmica. Bez brige, sve je u redu i sa Nedeljnikom i sa njegovim odgovornim urednikom, da budem precizan, nikad nisam bio *fizički* bliže tržištu rada.

ZVUČIM SEBI SVAKOG DANA KAO SUVIŠE mator lik, ali *u moje vreme*, u moje vreme vidiš oglaš za radno mesto, odeš i sedneš sa direktorom i dobiješ posao ili ga ne dobiješ, i to je to.

Ništa slično. Prvo moraš da napraviš baš dobar CV, a onda uz CV ide i motivaciono pismo. Eh, ali taj si-vi verovatno neće pročitati nikakav čovek, makar ne u prvom krugu – bolje bi bilo nazvati ga *nultim krugom*. Umesto toga, neki softver ponukan veštačkom inteligencijom proći će kroz PDF i, ukoliko ne uoči ključne reči – nekad je to product, nekad SEO, nekad KPI, nekad SaaS, svašta sam naučio – automatski poslati zahvalnicu koja se čak i ne trudi da zvuči ljudski ni prijatno.

Tek ukoliko vas je AI *vetovao*, možete da se nadate pozivu HR-a.

„Nije to HR, to je regruter“, opominje me opet.

Nije ovo samo srpska specijalnost, zapravo nije nimalo srpska, samo smo je usvojili. U sjajnom tekstu „The Job Market is Hell“ na Atlanticu, Eni Lauri piše o bizarnoj situaciji u kojoj mladi ljudi koriste ChatGPT da pišu CV-jeve, a HR koristi ChatGPT da ih čita i procenjuje.

U pojedinim slučajevima (to firme

otvoreno priznaju, jer *svi tako rade*), čak i intervjue s kandidatima obavljaju chatbotovi – kandidati se loguju na sistem koji nalikuje Zoomu i odgovaraju na pitanja avatara. Razgovor se snima, a algoritam traži ključne reči i ocenjuje ton kandidata. (U slične svrhe idu i oni „Snimi se u roku od petnaestak minuta“.) U proseku, Amerikanci su po deset nedelja na birou, a broj onih koji su dali otkaz je na najnižem nivou za deset godina – najviše iz straha od „pakla“ zvanog tržište rada.

Sve najviše podseća na Tinder: mladi – i ne toliko mladi – ljudi svajpuju poslove, a onda im se niko ne javi. A ako se javi, onda uživo nije onakav kakvim se predstavio...

NAJEŽE JE DOĆI DO ŽIVOG ČOVEKA; još teže je doći do živog čoveka koji je *actually* upućen u ono što firma radi i može da odgovori na konkretna pitanja – ili da ih postavi.

„Pa dobro, makar nema onih stvari kao što su *gde sebe vidiš za deset godina* i *šta bi rekla, koje su tvoje najveće slabosti* i *kada se pojavi konflikt, kako ga rešavaš?*“, insistiram.

Nema matrak. I dalje su *kadrovici* uporni sa takvim pitanjima, za koja možeš lepo da se spremiš i da ti ništa ne znači.

Onda napokon, posle psiho-testova i nekih matematičkih problema, ude u drugi krug tog pakla. Bilo je baš super, priča posle, neka žena koja baš zna svoj posao i koja joj se dopala, a i firma deluje baš simpatično.

„Aham, pa to je onda to? I? Jesi li dobila posao ili nisi?“

„Nemoj da si smešan. Javiće se do kraja meseca za naredni krug, a onda ide razgovor sa CTO-om, pa sa CEO-om, pa ponuda...“

Tad se opet malo posvađamo, nego se lepo ujedem za jezik i poželim da je, umešto svega ovoga, i ona makar malo Crnogorka. Pa da može lepo da pozove *strika* i odmah bude pomoćnica direktora. **N**

Sajam knjiga na Velikim pričama

Najpoznatiji pisci iz regiona
svakog dana samo na velikeprice.com

NE RAZMIŠLJAJ SAM
Čitaj Velike priče

PRETPLATI SE
SPECIJALNI POKLON KOD ZA SAJAM: NEDELJACITANJA

POLA

PLATI
SADA

POLA

NA RATE BEZ
KAMATE

TOYOTA COROLLA

SEDAN

**DO 10 GODINA RELAX
GARANCIJE**

Do 10 godina garancije uz Toyota Relax: 3 godine fabričke garancije + do 7 godina ili 200.000km (šta pre nastupi) dodatne garancije koja se aktivira obavljanjem redovnih servisa kod ovlašćenog Toyota partnera prema uputstvima proizvođača. Za sve detalje u vezi sa Toyota Relax garancijom posetite www.toyota.rs ili kontaktirajte ovlašćenog Toyota partnera.

Prosečna potrošnja goriva modela Toyota Corolla SD u mešovitoj vožnji od 5,7 do 6,3 l/100 km, emisije CO₂ od 129 do 143 g/km. Detaljnije podatke o novim putničkim vozilima možete pronaći u Vodiču o ekonomičnosti potrošnje goriva, emisijama CO₂ i zagađujućih materija u vazduh koji je besplatno dostupan na prodajnom mestu dobavljača putničkog vozila. CO₂ je glavni gas sa efektom staklene bašte odgovoran za globalno zagrevanje. Emisije zagađujućih materija u vazduh iz saobraćaja značajno doprinose pogoršanju stanja vazduha, naročito prekograničnim povišenim koncentracijama prizemnog ozona, čestica PM₁₀, PM_{2,5} i azot oksida.

OD **18.990** €

"Budite odgovorni, pozajmljivanje novca košta". TOYOTA COROLLA SD; cena 18.990 EUR, učešće 50%; iznos beskamatnog kredita 9.495,00 EUR; period otplate do 36 meseci; NKS godišnje 0,00%p.a.; mesečna rata 263,75 EUR; EKS 0,02%p.a.; Kamatna stopa je fiksna tokom celog perioda otplate kredita. U EKS ulazi trošak obrade zahteva 0%, trošak menice: 50,00 RSD, trošak povlačenja izveštaja kreditnog biroa: 246,00 RSD. Ponuda je primenljiva isključivo na vozila za koja je objavljeno beskamatno finansiranje.

Slika je simbolična. www.toyota.rs